

Rapport
2023:14

Fravær som vekker bekymring

Skoleeieres og skolelederes inntrykk og forståelse av fraværssituasjonen i Skole-Norge

Ann Cecilie Bergene, Karl Solbue Vika, Brit Lynnebakke,
Maria Njølstad Vonen, Rønnaug Haugland Lyckander og
Ørjan Arnevig Samuelsen

NIFU

Rapport
2023:14

Fravær som vekker bekymring

Skoleeieres og skolelederes inntrykk og forståelse av fraværssituasjonen i Skole-Norge

Ann Cecilie Bergene, Karl Solbue Vika, Brit Lynnebakke,
Maria Njølstad Vonen, Rønnaug Haugland Lyckander og
Ørjan Arnevig Samuelsen

Rapport 2023:14

Utgitt av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU)
Adresse Postboks 2815 Tøyen, 0608 Oslo. Besøksadresse: Økernveien 9, 0653 Oslo.

Prosjektnr. 21206-7

Oppdragsgiver Utdanningsdirektoratet
Adresse Postboks 9359 Grønland, 0135 Oslo

Fotomontasje NIFU

ISBN 978-82-327-0610-5
ISSN 1892-2597 (online)

Copyright NIFU: CC BY 4.0

www.nifu.no

Forord

Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) har en rammeavtale for 2021–2025 med Utdanningsdirektoratet om å gjennomføre halv-årlige spørreundersøkelser rettet mot skoler og skoleeiere. Undersøkelsene er kjent som Utdanningsdirektoratets spørringer. Denne rapporten er utarbeidet som et resultat av et ekstra avrop innenfor nevnte rammeavtale, knyttet til temaet bekymringsfullt skolefravær.

I spørringene blir fire respondentgrupper stilt spørsmål innenfor ulike temaer av interesse for Utdanningsdirektoratet. I forbindelse med dette avropet er det i tillegg gjort telefonintervjuer med representanter for skoleeier i fylkeskommunene og fokusgruppeintervjuer med utvalgte skoleledere og skoleeiere. Vi ønsker med dette å rette en takk til alle som har tatt seg tid til å besvare spørreskjemaet, og spesielt til informantene som har stilt til fokusgruppeintervju.

Prosjektleder for Utdanningsdirektoratets spørringer til Skole-Norge er Ann Cecilie Bergene, og hun har skrevet rapporten sammen med Karl Solbue Vika, Brit Lynnebakke, Maria Njølstad Vonen, Rønnaug Haugland Lyckander og Ørjan Arnevig Samuelsen. Vi ønsker også å rette en takk til våre kontaktpersoner hos Utdanningsdirektoratet, Sahra Ali Abdullahi Torjussen og Eirin Mo Danielsen, samt ekstern leser for nyttige tilbakemeldinger på tidligere utkast.

Oslo, 14.08.2023

Vibeke Opheim
direktør

Cay Gjerustad
forskningsleder

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning.....	10
1.1 Om undersøkelsen.....	12
1.2 Teoretiske tilnærminger til fravær i skolen	13
1.3 Oppsummering	25
2 Metode.....	26
2.1 Beskrivelse av utvalg og gjennomføring	26
2.2 Fokusgruppeintervjuer	31
2.3 Strukturerte telefonintervjuer blant fylkeskommunene	34
3 Fraværssituasjonen i Skole-Norge	35
3.1 Omfang av fravær.....	35
3.2 Bekymringsfullt fravær	57
3.3 Oppsummering	62
4 Endringer i fraværssituasjonen	63
4.1 Utvikling i fraværsdager og fraværstimer.....	63
4.2 Utviklingen i bekymringsfullt fravær	69
4.3 Kvalitative funn om syn på årsaker til økning.....	72
4.4 Kvantitative funn om endringer i fraværssituasjonen.....	86
4.5 Oppsummering	94
5 Rutiner og tiltak.....	95
5.1 Kriterier for tiltak ved fravær	96
5.2 Planer og rutiner for oppfølging av fravær	100
5.3 Systemer for fraværregistrering	105
5.4 Erfaringer med ulike tiltak.....	109
5.5 Oppsummering	122

6	Ressurser og kompetanse	123
6.1	Tverrfaglig samarbeid.....	123
6.2	Behov for ressurser og tiltak.....	134
6.3	Oppsummering	142
7	Avslutning.....	143
	Referanser.....	153
	Tabelloversikt.....	156
	Figuroversikt.....	157

Sammendrag

Undersøkelsen omhandler skolelederes og skoleeieres erfaringer med og oppfatninger av utviklingen i bekymringsfullt fravær. Datamaterialet er samlet inn gjennom en spørreundersøkelse til skoleledere og skoleeier på kommunenivå, telefonintervjuer med skoleeiere på fylkesnivå, og fokusgruppeintervjuer med både skoleledere og skoleeiere. Formålet med undersøkelsen har vært å styrke kunnskapsgrunnlaget om fravær i skolen, nærmere bestemt å kartlegge *skoleledere og skoleeieres* opplevelser og praksis knyttet til elevers fravær, spesielt i tilfeller hvor disse regner dette som bekymringsfullt.

En opplevelse av økning i fravær

Et flertall skoleeiere og skoleledere, særlig på ungdomstrinnet, forteller at de opplever at fraværet har økt de senere årene, spesielt i kjølvannet av koronapandemien. Videregående skole skiller seg ut, trolig delvis på grunn av fraværgrensen. I videregående er andelen skoleledere som er uenige i at det har vært en økning i fraværet like stor som andelen som er enig i dette. Færre skoleledere i videregående enn i grunnskolen rapporterer altså om økt fravær, ut over perioden under pandemien hvor grensen ble satt til side. Det virker også å være større omfang av fraværstimer enn fraværsdager i videregående. Våre data tyder på at fraværspromatikkene kjennes mest utfordrende på ungdomstrinnet. Bildet er imidlertid sammensatt, og enkelte hevder at trenden nå har avtatt eller snudd.

Mest vekt på individuelle og personlige faktorer

Selv om opplevelsen av endring i fraværssituasjonen varierer noe, er det en utbredt bekymring knyttet til fravær på tvers av skoleledere og skoleeiere. De fleste påpeker at fraværet har blitt mer komplekst og årsakene mer alvorlige enn tidligere. Det er vanligst å mene at fraværet i hovedsak skyldes individuelle og personlige faktorer. Mest utbredt her er psykisk uhelse. Det er færre, spesielt skoleledere, som svarer at fraværet skyldes sosiale faktorer eller skolemiljø. Blant skoleeiere på kommunalt nivå er det imidlertid noe større grad av enighet i at fravær i hovedsak skyldes skolemiljø og sosiale faktorer. I fokusgruppene ble økt forventningspress, mer testing og vurdering i skolen, et sterkt fokus på teoretiske fag og

et vedvarende problem med mobbing, nevnt som faktorer på skolenivå som kan ha bidratt til en økning i fraværet.

Fravær er påvirket av større samfunnstrender

Undersøkelsen tyder på at skoleledere og skoleeiere opplever at årsaker til fravær er sammensatt, med flere faktorer på ulike nivå som samspiller. Skoleledere og skoleeiere peker både på individuelle faktorer, skolemiljø og større samfunnstrender. Blant sistnevnte kommer de inn på en endret foreldrerolle, og at denne innebærer en lavere terskel for å holde barna hjemme fra skolen. En annen samfunnsutvikling mange fokusgruppedeltakere peker på, er økt digitalisering i form av sosiale medier og gaming, noe som påvirker elevenes døgnrytme og evne til å møte på skolen. I tillegg framhever enkelte at nettet både kan innebære alternative sosiale fellesskap, men også kan bidra til, og forsterke, sosialt utenforskap på skolen gjennom for eksempel digital mobbing.

Følger av koronapandemien

Særlig etter pandemien erfarer mange skoleledere og skoleeiere at kompleksiteten i fraværssakene har økt. Pandemien har medført nye årsaker til fravær. Flere erfarer blant annet en annen tilnærming til det å være hjemme ved lette fysiske symptomer. Noen skoleledere hevder også at pandemien kan ha virket inn på den sosiale treningen for enkelte elever. I tillegg til disse nye pandemirelaterte årsakene, opplever informantene at kompleksiteten har økt fordi pandemien samspiller med eksisterende samfunnstendenser knyttet til psykisk helse og økt digitalisering.

Behov for tidlig innsats

I tillegg til bekymringer knyttet til at fraværet er mer alvorlig og komplekst, nevner flere at det er bekymringsfullt at det nå ser ut til å være en økning i fravær blant yngre elever. Det ser også ut til å være en oppfatning blant skoleledere og skoleeiere at elever som starter med høyt fravær tidlig i skoleløpet kan ta med seg denne problematikken videre i sin skolegang. På den bakgrunn trekker flere fram behovet for tidlig innsats mot fravær i skolen.

Behov for tverrfaglig samarbeid og tillitsfull hjem/skole-relasjon

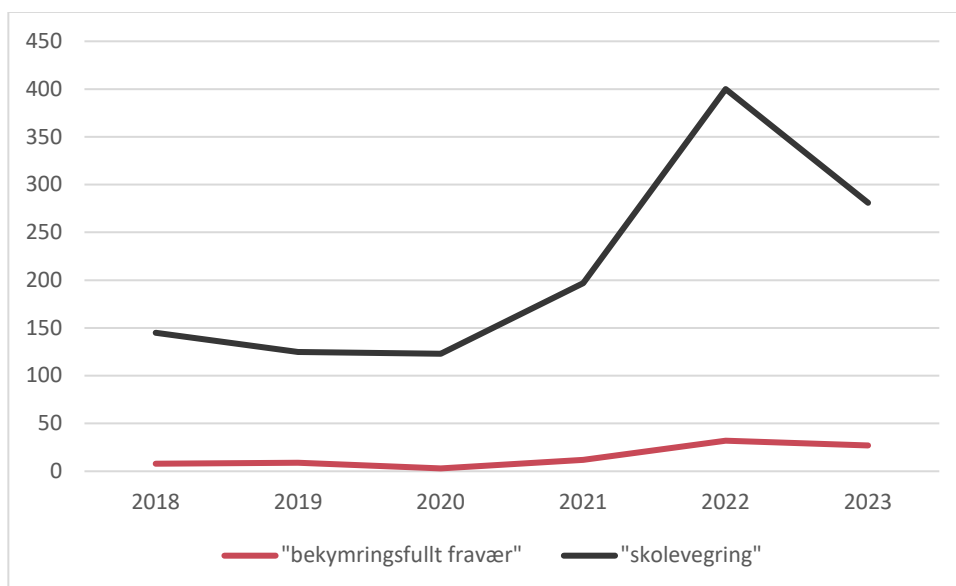
Skoleledere og skoleeiere er opptatt av at skolen alene ikke er rustet til å angripe problematikken. Særlig understrekes det at psykiske helseplager ligger utenfor kompetanseområdet til de fleste skoleansatte. Det påpekes et behov for ressurser og kompetanse både ved skolene og utenfor, og at det er nødvendig å jobbe

tverrfaglig i et «lag rundt eleven». Ikke minst understreker informanter erfaringer med at elevinvolvering og et godt samarbeid med elevenes foreldre eller foresatte er viktig for å lykkes i å håndtere bekymringsfullt fravær. Flere framhever at det er avgjørende med en tillitsfull hjem/skole-relasjon der foreldre ikke erfarer å bli mistenkeliggjort. Skoleledere og skoleeiere framhever også forebygging og arbeid for nærvær, og her nevnes særlig betydningen av faglig mestring og positive relasjoner til medelever og lærere.

1 Innledning

Skolen regnes i dagens samfunn som en sentral arena for barn og unges læring, utvikling og sosiale kontakt. Tilstedeværelse på skolen er viktig for elevenes læringsutbytte, og å sikre et godt og inkluderende læringsmiljø står sentralt for skolen. Det har den senere tiden kommet signaler, blant annet fra statsforvalterne og sektororganisasjonene, om at flere elever enn tidligere har et bekymringsfullt høyt fravær. Dette gjelder hele det 13-årige løpet fra tidlig i grunnskolen til og med videregående opplæring. Mangelen på nasjonal statistikk gjør det vanskelig å bekrefte eller avkrefte en slik utvikling (Kjeøy & Lysvik 2023). Det som finnes av foreliggende statistikk gir ikke et fullt dekkende bilde, ettersom elever kan få slettet inntil ti dager av fraværet hvert skoleår. Dessuten viste det seg under koronapandemien å være en varierende praksis for føring av fravær. På nåværende tidspunkt finnes det med andre ord ingen tall som kan brukes til å si noe definitivt om omfanget av fravær eller endringer i fraværstallene i perioden for alle målgruppene denne rapporten undersøker. Spesielt i grunnskolen og hos kommunen som skoleeier er tallgrunnlaget mangelfullt.

Det har likevel den senere tiden vært mye oppmerksomhet i den norske offentligheten rettet mot fravær i skolen, spesielt i kjølvannet av koronapandemien med medfølgende nedstengning og hjemmeskole som smittevernstiltak. I etterkant av denne eksploderte bruken av begrepene «bekymringsfullt fravær» og «skoleveg-ring» i norske medier. Følgende grafer, hentet fra søk i Atekst Retriever, illustrerer dette i form av antall forekomster av disse begrepene i norske medier:

Figur 1.1 Søk i Atekst Retriever på «bekymringsfullt fravær» og «skolevegring» 2018-d.d.

For det første viser grafene at «skolevegring» er et betydelig oftere brukt begrep enn «bekymringsfullt fravær». Mens førstnevnte ble anvendt 400 ganger i toppåret 2022, var antall forekomster av «bekymringsfullt fravær» i norske medier under 35.

For det andre kan grafene gi inntrykk av at bruken, spesielt av «skolevegring» i 2023 har dalt igjen. Dette er imidlertid trolig på grunn av at vi kun er halvveis i innværende år. Dersom fenomenene får like mye oppmerksomhet andre halvdel av 2023, vil nivået bli omtrent som i 2022. Problemet virker altså å vedvare, og det får fortsatt oppmerksomhet. Blant annet har boka *Skolevegringsmysteriet*, skrevet av Brochmann og Madsen (2022), nylig blitt publisert som et innspill i debatten.

Selv om oppmerksomheten har økt, er imidlertid ikke bekymringen helt ny. Ifølge Kearney (2003) henger problemforståelsen sammen med samfunnsutviklingen fra helt tilbake til 1800-tallet, da vestlige land vedtok lover for obligatorisk skolegang. Det skjedde en parallell utvikling av slike lover og av forbud mot barnarbeid, for å flytte barn fra sysselsetting til utdanning. Etter hvert som industrialiseringen og urbaniseringen skjøt fart, fortsatte denne utviklingen, ikke minst for å sørge for en kompetent arbeidsstyrke på sikt (Kearney 2003), men også for å hindre sosial uro. Kearney (2003) hevder videre at det er den sosiale bevegelsen som kjempet for obligatorisk skolegang, som først konstituerte fravær i skolen som et vesentlig sosialt og atferdsmessig «problem» som burde studeres og løses.

Fravær i skolen kan, som vi skal se i denne rapporten, oppfattes som å ha mange ulike årsaker og være mer eller mindre «problematisk», og være både dokumentert og gyldig, og udokumentert og ugyldig. Det foreligger per i dag ingen offisiell

definisjon av såkalt «bekymringsfullt fravær» i Norge. I praksis er det opp til skolene å vurdere hvert enkelt fraværstilfelle og om det er grunn til bekymring. Det er vanlig å regne fravær som «bekymringsfullt» når det antas å gå på bekostning av elevens faglige utvikling og sosiale tilhørighet og utvikling. Denne mangelen på definisjon gjør imidlertid at dette er et fenomen det er vanskelig å måle og dermed finne den reelle forekomsten av. Dette kan forverres ved at fravær fra skolen i offentligheten har blitt konstituert som et problem som må løses. De fleste involverte parter vil dermed i utgangspunktet oppleve en forpliktelse til å gjøre noe med fenomenet, men på bakgrunn av ulike problemforståelser. Vi har dermed konsentrert oss om å kartlegge generelle oppfattelser og forståelser blant de sentrale og ansvarlige aktørene i skolen, skoleeiere og skoleledere, samt å gå i dybden på hvilken problemforståelse de legger til grunn i sitt arbeid med å utvikle rutiner og tiltak for å håndtere dette.

1.1 Om undersøkelsen

NIFU har siden 2009 gjennomført halvårlige spørreundersøkelser blant skoleledere og skoleeiere på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. Årets undersøkelse er nummer 32 i rekken, og denne rapporten er del av en ekstra spørring om temaet bekymringsfullt fravær, som NIFU gjennomfører på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet.

Fravær er en kompleks og sammensatt utfordring, som det er behov for mer kunnskap om. Formålet med denne undersøkelsen er å styrke kunnskapsgrunnlaget om fravær i skolen, nærmere bestemt å kartlegge skoleledere og skoleeieres *opplevelser* og *praksis* knyttet til elevens fravær, spesielt i tilfeller hvor disse regner dette som bekymringsfullt. Vi vil igjen presisere at dette er *disse to aktørenes* oppfattelse av situasjonen og deres problemforståelse. Skoleeieres og skolelederes problemforståelse kan imidlertid ansees som grunnleggende for både det langsiktige og strategiske arbeidet i skolen med elevens tilstedeværelse i gode og trygge læringsmiljø, og i det daglige arbeidet med fraværspromblematikk. Det er derfor viktig å få mer kunnskap om hvordan de vurderer situasjonen og hvilke praksiser de har i møte med bekymringsfullt fravær.

Undersøkelsens tema inkluderer hvilke systemer skoler og skoleeiere har for å fange opp tilfeller av fravær de selv oppfatter som bekymringsfullt, samt hvordan skoler og skoleeier forebygger, følger opp og avdekker årsakene til dette fraværet. Vi vil også se nærmere på hvilke tiltak aktørene har erfaring med, og spesielt hvilke som eventuelt ser ut til å fungere.

Undersøkelsen er ment å besvare følgende to hovedproblemstillinger, med tilhørende underproblemstillinger:

1. Hva er skolelederes og skoleeieres opplevelser og praksis knyttet til bekymringsfullt fravær?

- *Hvilke systemer har skoler og skoleeiere for å fange opp tilfeller av bekymringsfullt fravær?*
- *Hvordan jobber skoler og skoleeiere med å forebygge, følge opp og avdekke årsaker til bekymringsfullt fravær?*
- *Hvordan ivaretas elever som kommer tilbake etter lengre tids fravær?*
- *Hvilke tiltak opplever skoleledere og skoleeier at fungerer for å øke elevers tilstedeværelse på skolen?*

2. Har skolene og skoleeierne inntrykk av en endring i elevfravær den senere tiden?

- *Hva er skolelederes og skoleeieres personlige inntrykk av fraværssituasjonen på deres skole(r)?*
- *Hva mener de kan være årsaken(e) bak økningen/nedgangen?*
- *Har de inntrykk av at det har skjedd endringer i antallet elever som sliter med skolevegring/ufrivillig fravær?*
- *Opplever skoleledere og skoleeiere eventuelle endringer i elevfravær som bekymringsfullt?*

Problemstillingene besvares ved hjelp av spørreskjemaundersøkelser og fokusgruppeintervjuer, og metoden beskrives nærmere i kapittel 2. I rapporteringen av analysene vil vi behandle områdene hovedproblemstillingene i motsatt rekkefølge. Vi vil først, i kapittel 3 og 4, presentere hovedfunnene hva angår skoleeieres og -lederes personlige inntrykk av fraværssituasjonen, inkludert opplevelser knyttet til bekymringsfullt fravær, før vi går inn på praksis i form av systemer og tiltak i det praktiske arbeidet med bekymringsfullt fravær, i kapittel 5 og 6. Dette fordi det er på grunnlag av problemforståelsen presentert i 3 og 4, at skoleeiere og -ledere utvikler og implementerer systemene og tiltakene.

1.2 Teoretiske tilnærminger til fravær i skolen

For å forstå fravær i skolen, har vi valgt å orientere oss bredt og beskrive ulike analytiske måter å tilnærme seg dette fenomenet på. Dette blant annet fordi vi ønsket å fange flest mulig betydninger og problemforståelser av fenomenet i undersøkelsen. Utvelgelsen av perspektiver er altså ikke gjort med hensyn til forklaringskraft, men som grunnlag for å et så bredt spekter av tilnærminger som mulig, ikke minst for å lage et spørreskjema som fanger vidt. Som Kjeøy og Lysvik (2023) hevder, basert på sin utarbeidelse av en kunnskapsstatus om fenomenet, er feltet også preget av relativt store kunnskapshull og av uenighet forskere imellom, noe som også trolig påvirker virkelighetsoppfatningen til skoleeiere og skoleledere.

I dette delkapittelet vil vi altså redegjøre for begrepsbruken på feltet, og for tiltak og risikofaktorer. For å ikke ta stilling til hvordan fenomenet bør forstås har vi valgt å bruke substantivet «fravær» for fenomenet, og legger kun til adjektiv som «bekymringsfullt», «ufrivillig» eller «dokumentert» når det faktisk er det vi har spurt om, eller når våre respondenter eller informanter bruker disse.

Heyne m.fl. (2019) understreker at fravær i skolen er et sammensatt fenomen, både hva angår (potensielle) årsaker og måten det omtales. Kearney (2003) har også påpekt en manglende konsensus om hvordan fravær defineres, vurderes og

behandles. Tilsvarende hevder Kjeøy og Lysvik (2023) at måten fravær i skolen omtales på, og hvilke begreper som anvendes, vil få konsekvenser både for hvordan «problemet» konstitueres og forstås, og dermed også for hvilke løsninger som blir identifisert. Som Heyne m.fl. (2019) påpeker har det dermed ikke bare oppstått en diskusjon av de mest hensiktsmessige tiltakene og løsningene på *problemet*, men også om de mest formålstjenlige *begrepene* med hensyn til både å forstå fenomenet, vurdere det og intervensere.

Kjeøy og Lysvik (2023) finner at det i både den offentlige debatten om og forskningen på høyt fravær i skolen florerer mange ulike begreper, med ulike implikasjoner. Kjeøy og Lysvik (2023) viser til flere artikler som sammenfatter begrepsbruken, både i internasjonal (Kearney 2003) og norsk forskning. De velger imidlertid kun å presentere begrepene brukt i den skandinaviske forskningen på feltet. Vi vil i det følgende gjøre tilsvarende skille mellom begreper som henholdsvis har eleven, foreldrene og skolen som omdreiningspunkt som Kjeøy og Lysvik (2023), men har ikke gjort samme avgrensninger knyttet til geografi og publiseringsår.

Vi vil i det følgende henvise til Kjeøy og Lysviks (2023) diskusjoner av styrker og svakheter ved begrepene der relevant, men vi har også valgt å trekke inn andre perspektiver, ikke minst begreper og perspektiver fra eldre forskning siden disse kan tenkes å fortsatt yte påvirkning på aktørene problemforståelser.

Konseptualisering av fravær

Det å gå på skolen anses ofte som en forutsetning for barn og unges faglige/akademiske, sosiale og emosjonelle læring (Havik & Ingul 2021). Skolen regnes videre som den viktigste sosiale arenaen for utvikling av medborgerskap. Overordnet viser forskning sammenhenger mellom fravær fra skolen og en rekke kortsiktige og langsiktige negative konsekvenser. Blant de kortsiktige konsekvensene finner vi dårligere karakterer, sosial fremmedgjøring, familiekonflikter og dårlig psykisk helse, mens langsiktige konsekvenser har vist seg å være blant annet ungdomskriminalitet, frafall og sosioøkonomiske utfordringer i voksenlivet (Kearney 2003). Det er verdt å merke seg at flere av disse konsekvensene, som for eksempel familiekonflikter og psykiske helseplager, også kan være *årsaker* til bekymringsfullt fravær. Det er viktig at forskningsdesign tar høyde for dette slik at det konkluderes riktig om kausalitet. I denne rapporten kartlegger vi kun skolelederes og skoleeieres subjektive oppfatninger av årsakene til fravær.

Vi skal i det følgende redegjøre for ulike typer fravær identifisert i forskningslitteraturen, og forsøke å kategorisere disse etter om perspektivene fokuserer på elever, deres foresatte eller på skolen. Rekkefølgen bestemmes av forklaringsenes nærhet til eleven, og er ikke valgt ut av hensyn til en vurdering av forklaringskraft eller hva som er mest vesentlig.

Elevfokuserte begreper

Når det gjelder de elevfokuserte begrepene kan det grovt sett skilles mellom såkalt *skulk*, eller ugyldig fravær, på den ene siden, og *skolevegring*, eller fravær som skyldes sterke negative følelsesreaksjoner hos eleven. Begrepet *ufrivillig skolefravær* benyttes av og til som et alternativ til, og dermed en erstatning for, skolevegring. De blir imidlertid samtidig ansett som motpoler, siden «skolevegring» ofte regnes å omhandle individuelle faktorer, mens «ufrivillig skolefravær» i større grad impliserer strukturelle faktorer. Vi har derfor valgt å anse sistnevnte begrep som en skolefokusert tilnærming til fraværspromatikken, og omtaler dermed dette under den overskriften.

Ser vi først til begrepet skulk, defineres dette snevert sett som alt fravær hvor eleven er borte fra skolen og forsøker å skjule dette fra foreldrene, og at disse ikke vet hvor eleven oppholder seg når hen ikke er på skolen (Heyne m.fl. 2019). For myndige elever er det relevant å definere det som fravær som ikke er dokumentert eller regnet som legitimt av skolen. Heyne m.fl. (2019) foreslår å definere skulk noe bredere til å inkludere elever som ikke nødvendigvis er hjemmeværende, men likevel borte fra skolen enten hele eller deler av skoledagen, i tilfeller hvor dette fraværet ikke er autorisert av lege, begrunnet av foreldre og/eller ansett som legitimt av skolen. Som vi var inne på over, kan for øvrig også foreldrenes vurderinger og atferd i forbindelse med eget barns fravær trekkes i tvil, noe vi kommer tilbake til i underkapitlet om foreldrefokuserte begreper. Forskning viser videre at forekomst av skulk øker med alder, og er mest utbredt i ungdomsskolen og i videregående (Attwood & Croll 2006). Studiene viser imidlertid ingen kjønnsforskjeller, men det er høyere forekomst av skulk blant elever fra familier med lavere sosioøkonomisk status.

Heyne m.fl. (2019) foreslår følgende fire definisjonskriterier som alle må være oppfylt for at fravær skal regnes som skolevegring:

1. Eleven viser motvilje eller vegring mot å gå på skolen i form av sterkt negativt emosjonelt ubehag som ellers ikke gjør seg gjeldende.
2. Eleven forsøker ikke å skjule det påfølgende fraværet fra foreldrene.
3. Eleven utviser ikke alvorlig grad av ikke-sosialt akseptert atferd ut over eventuelt emosjonelt utbrudd grunnet skolevegringen.
4. Foreldrene har, innen rimelighetens grenser, forsøkt å overtale barnet om å gå på skolen, og uttrykt deres intensjon om å få barnet til å delta fullt ut på skolen.

Ifølge Heyne m.fl. (2019) er det spesielt det første og andre kriteriet som skiller skolevegring fra skulk, hvor det fjerde kriteriet til en viss grad egentlig inngår i det første kriteriet. Videre viser de til forskning som finner at det er veldig liten grad av overlapp mellom skolevegring og skulk. Forfatterne mener altså at det i stor

grad er et spørsmål om det ene eller det andre, og ikke at elever til en viss grad skulker og til en viss grad har skolevegring. Kearney (2008a, 2019) er imidlertid mer kritisk til om dette skillet kan og bør gjøres, både fordi begge begrepene rommer veldig ulike tilfeller og fordi Kearney oppfatter at det tross alt er noe overlapp mellom begrepene. Dette gjør det til et vanskelig analytisk skille. Et alternativt perspektiv er et kontinuum, der man i den ene enden av skalaen finner elever som internaliserer utfordringer med fravær – som gir seg utslag i angst, depresjon eller fobi, og i den andre enden av skalaen finner elever som eksternaliserer utfordringer med skolenærvær – og dermed framstår som ulydige, trassige eller med atferdsvansker (Kearney 2003).

Sållman m.fl. (2012, referert i Kjeøy & Lysvik, 2023) har problematisert oversettelsen av begrepet «school refusal», som blir brukt i den engelskspråklige faglitteraturen, til skolevegringsbegrepet som ofte brukes i norsk forskning. Ifølge Sållmann innebærer skolevegringsbegrepet en årsaksforklaring – hos eleven, mens et mer nøytralt og treffende begrep ville vært skolenekting. Det er omdiskutert blant andre forskere i Norge om en slik endring i norsk begrepsbruk er nødvendig (Kjeøy og Lysvik, 2023).

Blant de elevfokusede begrepene finner vi også et rammeverk som vektlegger årsaker til at elever er fraværende. Kearney (2008a) og Kearney og Silverman (referert i Heynes m.fl. 2019) foreslår følgende fire kategorier: (1) unnvikelse av skolerelaterte situasjoner som potensielt kan vekke negative følelser, (2) unnvikelse av sosiale situasjoner eller vurderingsformer eleven ikke er komfortabel med, (3) søken etter anerkjennelse fra «betydelige andre» og (4) søken etter konkret støtte utenfor skolen. Fordelen med denne inndelingen er, ifølge Heyne m.fl. (2019), at slike årsaker til enkeltelevers fravær er mer vedvarende over tid enn hvilken *fraværform* dette gir seg utslag i. Blant annet kan en elev som generelt ønsker å unngå sosiale situasjoner eller vurderingsformer eleven ikke er komfortabel med få dokumentert fravær gjennom å overbevise foreldre om at hen ikke føler seg frisk, mens hen i andre tilfeller kan utvise nok motstand mot disse situasjonene til at det kan tolkes som et tilfelle av skolevegring. En elev som for eksempel ikke liker kroppsøving eller ikke er komfortabel med å holde muntlige presentasjoner for klassen kan slik sett både overbevise foreldre eller lærere om sykdom eller skolevegring eller skulke de aktuelle timene.

Et bredere begrep er «skolevegrende atferd». Dette blir blant annet foreslått av Kearney (2003) for å sørge for at alle tilfeller av problematisk fravær fra skolen inkluderes i analyser, uavhengig av utløsende årsaker. Skolevegrende atferd er elevsentrert, og omhandler både tilfeller hvor eleven yter motstand eller nekter å gå på skolen og hvor eleven opplever vansker med å forbli på skolen hele dagen. Kearney (2003) foreslår også å inkludere *både* elever som faktisk er fraværende og som nekter å gå, men som går likevel, i definisjonen av skolevegrende atferd.

Slik sett beskriver Kearney en elevgruppe som opplever skolerelaterte utfordringer i betydelig grad, slik at uteblivelse framstår som en aktuell løsning. Utfallet blir da fravær når belastningen ved å gå på skolen er større enn støtten man opplever å få, når risiko er større enn resiliens, og når «pull»-faktorene ikke klarer å utkonkurrere «push»-faktorene for å møte opp på skolen (Thambirajah m.fl., sitert i Havik & Ingul 2021).

Foreldrefokuserte begreper

Til forskjell fra de elev- og skolefokusede begrepene, handler de foreldrefokusede begrepene om hvorvidt elevene *møter opp* på skolen, snarere enn hvorvidt de blir *værende* der (Heyne m.fl. 2019).

Foreldrenes rolle i barnas fravær kan være både direkte og mer indirekte gjennom deres (manglende) handlinger. Når det gjelder deres direkte rolle, omtales dette ofte som «foreldresanksjonert fravær», og omhandler det å aktivt trekke barnet ut av skolen («school withdrawal»). Mer indirekte handler det om at foreldre av ulike grunner kan se mellom fingrene på barnets manglende deltakelse på skolen, og dermed implisitt eller eksplisitt gi deres samtykke. Det er spesielt i siste henseende at påliteligheten til foreldres vurderinger og handlinger kan trekkes i tvil. Heyne m.fl. 2019 knytter dette til at enkelte foreldre kan være overbeskyttende overfor sine barn i tilfeller av skolevegring, og vil holde dem hjemme for å skjerme dem fra negative opplevelser eller for å unngå å måtte legge press på dem.

Basert på en litteraturgjennomgang skiller Heyne m.fl. (2019) mellom familie-, skole- og tiltaksrelaterte årsaker til at foreldre velger å holde barna hjemme fra skolen. De familierelaterte dreier seg om alt fra at psykisk syke eller pleietrengende foreldre kan synes det er en støtte og trøst å ha barna rundt seg, til at de trenger barnas assistanse til å passe søsken eller gjøre andre oppgaver i hjemmet. De skolerelaterte årsakene handler om et ønske om å beskytte barnet mot opplevde trusler i skolemiljøet. Det kan også handle om forsøk på å skjule dårlige forhold hjemme, fra at barnet ikke får dekket basisbehovene til fysisk mishandling. Til slutt handler de tiltaksrelaterte årsakene om foreldres motstand mot skolens håndtering av barnets fravær.

Havik og Ingul (2021) presenterer en alternativ inndeling for det foreldresanksjonerte fraværet. Inndelingen skiller mellom om foreldrene (1) er anti-skole, (2) har en såkalt *laissez faire*-holdning og støtter barnas handlinger uansett hva disse måtte være, (3) er frustrerte over egen maktesløshet når det gjelder å få barnet på skolen, og (4) er selv sårbare, for eksempel på grunn av at de er unge, enslige og/eller av minoritetsbakgrunn. En femte kategori er foreldre som selv sliter fysisk eller psykisk, og ønsker å ha barn(a) hjemme av egne pleiehensyn (Havik & Ingul 2021). Ifølge Havik og Ingul (2021) er det høyest forekomst av foreldreinitiert fravær blant jenter og minoritetsgrupper.

Skolefokuserte begreper

De skolefokuserte begrepene handler om bortvisning av elever, manglende inkludering og tilrettelegging faglig og sosialt fra skolens side og om mobbing. Det strengeste begrepet som fokuserer på skolens rolle i elevers fravær er ekskludering eller bortvisning fra skolen («school exclusion»). Dette vil i så fall være en sanksjon som innføres på grunn av brudd på ordensreglementet (jf. opplæringsloven § 9 A-11). Ifølge Kjeøy og Lysvik (2023) er dette imidlertid en fraværsårsak som er lite nevnt i skandinavisk litteratur.

Definisjonen på bortvisning er når en elev «sendes ut av opplæringen i en kort eller lengre periode». Bortvisning er den eneste sanksjonen for brudd på ordensreglementet som omtales i opplæringsloven. I henhold til denne kan kommunen, som skoleeier for grunnskolen, fastsette i ordensreglementet at grunnskoleelever kan bortvises fra undervisningen dersom de bryter reglementet i alvorlig grad eller gjentatte ganger. Elever på 1.-7. trinn kan bortvises for enkelttimer eller resten av dagen, mens elever på 8.-10. trinn kan bortvises i inntil tre dager. Dersom elever på 1.-7. trinn bortvises for resten av dagen skal foreldrene varsles i forkant. Tilsvarende kan fylkeskommunen, som skoleeier, fastsette i ordensreglementet at elever i videregående skole kan bortvises fra undervisningen i opptil fem dager dersom de bryter reglementet i alvorlig grad eller gjentatte ganger. I dette tilfellet kan det også fastsettes at elever kan bortvises for resten av skoleåret dersom bruddene er spesielt alvorlige.¹ Heynes m.fl. (2019) foreslår at det går an å differensiere mellom tilfeller av legitim og ikke-legitim bruk av bortvisning.

Bortvisning fra skolen er imidlertid trolig ikke en framtreddende årsak til høyt eller bekymringsfullt fravær i Norge (Kjeøy & Lysvik 2023). Et mer relevant skolefokusert begrep omhandler en mer *indirekte* form for opplevd skoleekskludering, nemlig som fravær av tilstrekkelig *inkludering*. Dette vil med andre ord handle om utilstrekkelig nærværarbeid, som kan gi opphav til såkalt ufrivillig skolefravær fra elever som i utgangspunktet *ønsker* å gå på skolen, men som av ulike årsaker ikke gjør det fordi skolen ikke evner å *tilrettelegge* for dem gjennom å sikre et trygt og godt skolemiljø for alle elever. Som Havik m.fl. (2014) påpeker, møter barn og unge en rekke faglige, sosiale og emosjonelle krav og utfordringer på skolen, og for enkelte vil disse være overveldende. Dersom det ikke tilbys støtte og tilrettelegging for å overkomme disse, vil noen elever anse det å unngå problemene, og dermed skolen, som den enkleste eller eneste løsningen (Havik m.fl. 2014). Blant annet viser forskning referert av Havik m.fl. (2014) at et fokus på konkurranse og testing i skolen er medvirkende årsaker til elevers fravær. I tillegg viser det seg at flere elever opplever ubehag når skolen samtidig stiller krav til faglig og sosial eksponering, og Kearney og Beasley (referert i Havik m.fl. 2014)

¹ <https://lovdata.no/nav/lov/1998-07-17-61/kap9a>

finner at omtrent halvparten av elevene med skolevegring i deres studie ønsket å unngå situasjoner som å presentere for klassen eller samarbeide med medelever om skolearbeid.

Amundsen og Møller (2022) har tatt i bruk begrepet «ufrivillig skolefravær» i en norsk kontekst i sine studier av faglig mestring og prestasjonsangst. De forholder seg kritisk til at forskningen så langt har ansett skolevegring som hovedsakelig knyttet til egenskaper ved elevene og/eller forhold i familien, men finner snarere at skolerelaterte faktorer og læringssituasjon – slik som å ikke ha venner på skolen, dårlige relasjoner til lærerne og/eller mobbing – er sentrale risikofaktorer for skolevegring (se også Amundsen m.fl. 2022). Tilsvarende finner Amundsen og Grøgaard (kommende, 2023) i en spørreundersøkelse blant foreldre av barn med skolevegring at en høy andel rapporterte at barnet ble mobbet, og funnene indikerer at gode relasjoner til lærere og medelever var svært viktig for at elever kom tilbake til skolen. Videre finner de at en høy andel av elevene med skolevegring har faglige vansker, blant annet vansker med matematikk, og lese- og skrivevansker.

Resultater fra elevundersøkelsen i 2022 fant en økning i mobbing på alle trinn sammenliknet med 2021. For 7. klassinger har tallene økt siden 2018.² «Ung i Oslo»-undersøkelsen fant også en økning i elever som rapporterte å bli mobbet minst én gang hver 14. dag, fra ni prosent i 2021 til 12 prosent i 2022. Flest jenter oppgir å ha blitt mobbet, og blant femteklassinger er andelen blant disse så høy som 15 prosent. «Ung i Oslo» finner videre at respondentene rapporterte om negative erfaringer på nett og mobil, slik som utestengning, sårende kommentarer, trusler og uønsket bildedeling.³

Kearney (2008b) velger å skille ut vold og trusler på skolen, inkludert mobbing, fra skolemiljø. Skolemiljø inkluderer opplevelsen av samhörighet, støtte, respekt og at læringsaktiviteter er tilpasset den enkelte elevens kognitive og akademiske nivå. Dette vil altså også inkludere kjedsomhet blant høytpresterende elever.

Som tidligere nevnt, kan faglige vansker være en årsak til fravær. I en spørreundersøkelse sendt til foresatte til barn som vegrer seg for å gå på skolen, oppgir 71 prosent at barnet har prestasjonsangst og 83 prosent at det har lav mestrings-tillit (Amundsen & Møller 2022). Lav mestringstillit medfører at elevene vegrer seg for oppgaver de føler de ikke behersker, og kan lede til fravær dersom det beskytter dem mot å oppleve nederlag. Amundsen m.fl. (2022) finner at 84 prosent av foresatte for barn med skolevegring oppgir at barnet deres opplever skolen som et utrygt sted, og at i overkant to av tre av disse ikke tror barnet opplever sosial mestring på skolen. Studien viser også at barn som strever med skolevegring er

² <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/analyser/hoy-trivsel-og-godt-laringsmiljo-men-flere-elever-rapporterer-om-mobbing-og-lav-motivasjon/hovedfunn/> Lest 260523

³ [Mobbetallene er høye blant barn i Oslo - Ungdata](#)

sårbare for flere av de psykososiale faktorene samtidig, slik som prestasjonsangst og sosial mestring, og at samspillet disse imellom skaper negative synergier.

Samspill mellom individuelle og sosiale faktorer

Vi har til nå belyst elevfokuserte begreper, foreldrefokuserte begreper og skolefokuserte begreper. Dette begrepsapparatet beskriver individuelle (elevfokuserte) og sosiale forklaringer (foreldre- og skolefokusert) på elevers fravær fra skolen. Vektleggingen av individuelle og sosiale faktorer har sin bakgrunn i at forskning på fravær i skolen er gjennomført i ulike disipliner. Mens psykologifaget oftest har fokusert på individuelle psykisk helseutfordringer (mikronivå), har utdanningsvitenskapen fokusert på utfordringer i skolemiljøet (mesonivå), mens kriminologien har hatt blikket rettet mer overordnet på samfunnets lover og disses håndhevelse, potensielt med blick på sårbare grupper (makronivå). Imidlertid hevder flere forskere at det viktig se på samspillet mellom individuelle og sosiale faktorer for å forstå fravær i skolen. Dette gjelder ikke minst for begrepet skolevegring.

Havik og Ingul (2021) argumenterer for at selv om et skille mellom individuelle og sosiale forklaringer kan gjøres analytisk, bør bruken av begrepet «skolevegring» likevel omfatte analyser av *samspillet* mellom individuelle og sosiale faktorer. Minde og Mæhle (2011) introduserer begrepet «skoleutstøting» som et alternativ til det elevfokuserte begrepet «skolevegring». Ved å velge «skoleutstøting» plasseres ansvaret for fraværet primært hos skolen og de mellommenneskelige relasjonene i skolen, men også på samfunnets strukturer, snarere enn hos eleven og foreldrene, som begrepet «skolevegring» kan implisere. Et interessant funn fra forskning antyder at mens lærere har en tendens til å legge ansvaret på elevene eller deres foresatte, har foresatte en tilbøyelighet til å plassere det på skolen (se Havik & Ingul 2022).

Som Kearney (2008b) påpeker er faktorer og forklaringer på både mikro-, meso- og makronivå relevante, og de vil i mange tilfeller også påvirke hverandre gjensidig. Det er dermed viktig å være oppmerksomme på at det er et gjensidig forhold mellom de personlige og de kontekstuelle risikofaktorene, og at disse dermed kan forsterke hverandre.

Definisjonskriterier

Heyne m.fl. (2019) påpeker at parallelt med forsøkene på å differensiere og kategorisere ulike typer fravær er det behov for å bestemme hvorvidt, og eventuelt når, fraværet blir *problematisk* eller *bekymringsfullt*, for på det grunnlaget å bestemme når tiltak bør iverksettes og støtte bør søkes. Det er med andre ord behov, både i litteraturen og i praksisfeltet, for å definere og operasjonalisere *kriterier* for problematisk eller bekymringsfullt fravær.

Heyne m.fl. (2019) foreslår å benytte Kearneys (2003) avgrensning av fravær fra skolen som *ikke* er problematisk. Denne minner om det vi i Norge omtaler som *dokumentert* fravær. Dokumentert fravær vil som oftest gjelde sykdom dokumentert av foreldre, på grunnlag av somatiske symptomer (for eksempel feber) og elevens subjektive vurdering av helseproblem (å ikke føle seg frisk). Ifølge Havik og Ingul (2021) er slike subjektive helseplager den hyppigst brukte selvrapporterte begrunnelsen for fravær blant elever på 6.-10. trinn i Norge.

Forskning som har tatt utgangspunkt i skillet mellom dokumentert og udokumentert fravær har vist at en høy andel av udokumentert fravær gir større negativ virkning på skoleprestasjoner enn høyt dokumentert fravær (Heyne m.fl. 2019). Som nevnt tidligere har det i forskningslitteraturen blitt reist spørsmål om enkelte foreldres pålitelighet når det gjelder å dokumentere barnas fravær. Dette kan medføre at skillet i gjort i forskningen mellom dokumentert og udokumentert fravær kanskje ikke har høy nok validitet til at denne forskningens resultater bør tillegges vekt.

Kearney (2003) regner imidlertid fraværet som uproblematisk når elevens foreldre og representanter fra skolen er enige om at det er legitimt og at det ikke er til ulempe for eleven. Det vil dermed inkludere fravær grunnet sykdom, religiøse helligdager, naturkatastrofer eller fravær som kompenseres med alternative former for undervisning, for eksempel hjemmeundervisning.

Kriterier for når fravær blir problematisk eller bekymringsfullt kan være av kvantitativ eller kvalitativ karakter. Det er svært vanlig å legge Kearneys (2008a: 265, vår oversettelse) kvantitative definisjon til grunn for når fravær fra skolen blir problematisk. I så henseende er dette det nærmeste forskningsfeltet kommer en konsensusavgrensning av fenomenet (Heyne m.fl. 2019). Han foreslår at fravær defineres som problematisk når elever «(1) har gått glipp av minst 25 % av skoletiden de siste ukene, (2) opplever store utfordringer med å delta i klassen over en periode på minst to uker, med påfølgende signifikant påvirkning på barnets eller familiens daglige rutiner, og/eller (3) er fraværende fra skolen minst 10 dager i løpet av en gitt 15-ukersperiode (dvs. minimum 15 % av dagene i løpet av skoleåret)». Ved inkludering av det tredje kriteriet, ser vi at Kearney (2008a) også innlemmer høyt *sporadisk* fravær.

Hovedinnvendingen mot slike kvantitative definisjonskriterier er knyttet til spørsmålet om på hvilket grunnlag terskelverdien, her 25 prosent, skal settes (Heyne m.fl. 2019). Som Heyne m.fl. (2019) påpeker taler også fraværspromatikkens kompleksitet mot en forenklet analyse som utelukkende tar utgangspunkt i hvor mye av tiden eleven er borte fra skolen. For å kunne målrette tiltak er det sentralt å kunne si noe om hvilken *type* fraværspromatikk som er mest utbredt, som øker raskest over tid og/eller som gjeldende tiltak ser ut til å fungere dårligst på.

Perspektiver på forebyggende tiltak mot fravær i skolen

Vi vil nå kort redegjøre for noen overordnede perspektiver på tiltak mot fravær i skolen. Disse overordnede perspektivene dreier seg om systemrettet arbeid med forbedring av skole- og læringsmiljø, gjerne i et tverrfaglig samarbeid. Dette er ikke perspektiver utviklet spesifikt for fraværspromblematikk i seg selv, men generelle tiltak for å fremme et godt fysisk og psykososialt miljø ved skolen. Mot slutten av kapitlet beveger vi oss mer spesifikt inn mot fravær i skolen ved å redegjøre for såkalt nærværarbeid, som et forebyggende tiltak mot fravær.

Systemrettet arbeid med skolemiljø og tverrfaglig samarbeid

I henhold til § 9-a i opplæringsloven har alle elever i grunnskolen og videregående opplæring rett til et godt fysisk og psykososialt miljø, som fremmer helse, trivsel og læring. Vi har tidligere beskrevet at mangel på et slikt miljø predikerer elevers fravær. Skolene skal med andre ord arbeide aktivt og systematisk med det psykososiale miljøet, som inkluderer både oppmerksomhet på mobbing og diskriminering på individnivå, til systematiske tiltak, slik som fysiske- og/eller miljøtiltak. Videre presises det i rundskrivet *Systemrettet arbeid etter opplæringsloven kapittel 9a* at skolene skal arbeide etter et «føre var»-prinsipp (Utdanningsdirektoratet 2014).

Å arbeide *systemrettet* med å forbedre forhold for elevene i skolen innebærer et arbeid med *systemene* elevene inngår i og/eller som er opprettet for å støtte elevene (Mælan, 2018). Begrepet «et lag rundt eleven» er et eksempel på dette, fordi det tar utgangspunkt i de relasjonelle og organisatoriske strukturene rundt elevene. I litteraturen er det relativt vanlig å tolke slikt systemrettet arbeid som å stå i et motsetningsforhold til individrettet arbeid (Bliksvær m.fl. 2015; Hustad m.fl. 2016). Forstått på denne måten framheves det at systemrettet arbeid handler om arbeid med organisatoriske strukturer, ansattes kompetanse og ledelse. Andre hevder imidlertid at det ikke er noen motsetning mellom å arbeide med enkeltelever og systemene rundt, og at et godt systemrettet arbeid også innebærer elever (Anthun 2002; NOU 2009:18; Tveit m.fl. 2012). Dette åpner for en mer dynamisk forståelse av forholdet mellom individet og omgivelsene. Systemrettet arbeid vil da innebære å forholde seg til *samspillet* mellom enkeltelever og det psykososiale miljøet eleven inngår i, samtidig som lærers kompetanse og skolens organisering og tilrettelegging av støttetiltak blir relevant (Kolnes m.fl. 2020).

Meld. St. 6 (2019-2020: 79) påpeker videre et behov for et godt tverrfaglig samarbeid, og hevder at dette er «en viktig forutsetning for å skape et miljø der alle inkluderes og opplever fellesskap og mestring, og det vil kunne forebygge at problemer utvikler seg, eller at de blir større enn nødvendig». Når flere yrkes- eller profesjonsgrupper samarbeider om å løse utfordringer, kreves det at det etableres

strukturer for slikt samarbeid. Det er rektor som kan tilrettelegge og oppfordre til samarbeid mellom lærere og andre profesjoner i skolen (Mellin m.fl. 2017).

Kearney m.fl. (2022) argumenterer for at fraværsproblematikkens kompleksitet taler for at tiltakene snarere bør fokusere på å inkludere og engasjere eleven på skolen. De refererer til forskning som viser at positive intervensjoner for å øke nærvær og redusere det generelle fraværet ved skolen har moderate positive effekter. Dette settes i motsetning til negative intervensjoner, slik som disiplinære tiltak, som viser seg å ha den kontraproduktive effekten å øke det generelle fraværet samtidig som at det går uforholdsmessig hardt ut over sårbare elevgrupper. På denne bakgrunn foreslår Kearney m.fl. (2022) en rekonseptualisering av fenomenet fra «fravær» til «nærvær».

En slik inkluderende tilnærming vil tydeligere anerkjenne de kontekstuelle faktorene, ut over de elev- og foreldrerelaterte variablene, som medvirker til elevers fravær. Dette vil igjen innebære å ta høyde for en rekke såkalte «økologiske nivå» og, som tidligere nevnt, faktorer på både mikro-, meso- og makronivå. På mikronivå finner vi faktorer som mentale helseutfordringer, manglende involvering av foreldre og læringsvansker. Kearney m.fl. (2022) hevder at en mer inkluderende og mindre stigmatiserende tilnærming til elevers fravær vil rette blikket mer mot de andre nivåene. På mesonivå finner vi faktorer som samhandling og kommunikasjon mellom foresatte og lærere, og sosiale faktorer som sosioøkonomisk sårbarhet, mens fokus på makronivå vil innebære å inkludere hvilken påvirkning lokal kultur og politikk har, for eksempel knyttet til vold i nabolaget eller myndighetenes mer eller mindre disiplinerte tilnærming til barn og unges utagerende atferd. En integrering av disse nivåene vil med andre ord innebære å jobbe både systemrettet og med enkeltelever, både på skolenivå og i lokalmiljøet.

En rekke studier viser at både lærere og foresatte opplever at skolen og hjelpeapparatet rundt elevene har for lite kunnskap om skolevegring (Havik et al. 2014; Amundsen & Møller 2022). Forskning viser at det er svært viktig å identifisere fraværsproblematikk og iverksette tiltak på et tidlig tidspunkt, da det viser seg at enkeltelevers fravær ser ut til å stabilisere seg allerede etter 3. trinn (Havik & Ingul 2022). Videre viser det seg at tiltak som innebærer en gradvis tilbakevending har større sannsynlighet for å være vellykkede. I tillegg refererer Havik og Ingul (2022) til forskning som sterkt anbefaler samarbeid i team bestående av elevene selv, skoleansatte, foreldre, venner og helsepersonell.

Siden årsakene til fravær i skolen er mange og komplekse, anbefales tilpassede tiltak, som gjerne er skreddersydde for hver enkelt elev de gjelder, gjerne basert på vurderinger fra både elevens foreldre, venner, skolen og andre relevante aktører i lokalmiljøet (Havik & Ingul 2022). Lærerne i Havik og Inguls (2022) studie indikerer at også de trenger mer tid med den enkelte elev for å bli bedre kjent med hva som er elevens utfordringer.

Risikofaktorer og kritiske øyeblikk

Elevers fravær vil være påvirket av omgivelsene de inngår i, og fravær kan settes i sammenheng med utløsende risikofaktorer og kritiske øyeblikk. Et aktuelt eksempel er koronapandemien. I dette delkapittelet vil vi først redegjøre kort for kunnskapsstatus om koronapandemiens generelle innvirkning på barn og unge. Dette kan være relevant for å forstå dagens fraværssituasjon. Dernest vil vi gå nærmere inn på hva forskning viser om konsekvensen koronapandemien har hatt for barn og unges psykiske helse.

Koronapandemien og fraværssituasjonen

Det har i offentligheten vært en særskilt bekymring for koronapandemiens sammenheng med fraværssituasjonen i skolen. Havik og Ingul (2022) har gjort en studie av hvordan pandemien, og bruken av hjemmeskole under denne, har påvirket elevenes fravær og utviklingen av skolevegring. De har blant annet intervjuet lærere for å få deres perspektiver på hvorvidt det å vende tilbake til skolen har vært lettere eller vanskeligere for elever som slet med skolevegring før pandemien. De finner at de fleste lærerne var av den oppfatning at det ville bli vanskeligere for elever med skolevegring ville ha større vansker med å vende tilbake til skolen.

Som Havik og Ingul (2022) påpeker har hjemmeskole vært en del av tiltaksapparatet for elever som har vært lenge borte fra skolen også før koronapandemien, i et forsøk på å gradvis få dem tilbake på skolen (Havik & Ingul 2022). Det er imidlertid delte meninger om dette i forskningen Havik og Ingul (2022) refererer, hvor enkelte forskere har påpekt at muligheten for å delta hjemmefra kan forlenge fraværet snarere enn å lede elevene tilbake, mens andre mener at det reduserer angs-ten for å falle etter faglig, og dermed gjør tilbakevendingen mer overkommelig.

Barn og unges psykiske helse

I offentlig debatt har bekymringsfullt fravær, og da særlig skolevegring, blitt satt i sammenheng med psykiske helseplager, som blant annet angst. Likeledes har det vært rettet mye oppmerksomhet i Norge og andre land mot en økning i psykiske helseplager og psykiske lidelser blant unge i senere år. Studier fra Norge finner at de siste årene har selvrapporterte psykiske helseplager økt, det har vært en økning av diagnoser av særlig jenter og unge kvinner i spesialisthelsetjenesten, og legemiddelbruk for psykiske lidelser har økt og barn og unge.⁴ Internasjonalt finner studier at opptil en av fem barn og unge har psykiske helseplager (Bor m.fl. 2014).

⁴ <https://www.fhi.no/nettpub/hin/psykisk-helse/psykisk-helse-hos-barn-og-unge/> lest 250523

Forskningen som inngår i Caspersen m.fl. (2021) sin kunnskapsoppsummering peker på at pandemiens innvirkning på barn og unges psykiske helse og livskvalitet har rammet ulikt. Norske studier fra starten av pandemien fant at en del familier som allerede hadde det vanskelig, fikk det verre, og at mange allerede sårbare barn og unge ble mer utsatt. Andre resultater tyder på at en del elever «blomstret opp» og trivdes med hjemmeskole. Det hører også med til bildet at forskningen indikerer en høyere forekomst av vold og overgrep under nedstengningen. Studier fant også en økning i psykisk uhelse på grunn av manglende kontakt med venner (Caspersen m.fl. 2021). En litteraturgjennomgang av europeisk forskning fant at depresjon økte hos barn og ungdom under pandemien sammenliknet med før pandemien, og at effektene var større jo mer omfattende restriksjonene de levde under var (Ludwig-Walz m.fl. 2022). Langtidsvirkningene av dette komplekse bildet mangler det publisert forskning om.

En kunnskapsoppsummering gjennomført av FHI om nordisk forskning om konsekvenser av pandemien på barn og unges psykiske helse fant at de fleste studiene ble gjennomført i første del av pandemien. Få studier er publisert fra siste del av pandemien og ingen i tiden etter (Nøkleby m.fl. 2023). Imidlertid fant Ungdatarapporten fra 2022 en utflating av psykiske helseplager i 2022 etter at den hadde økt i ti år før 2022. I tillegg indikerte resultatene at for de fleste unge var økningen i psykiske helseplager i forbindelse med pandemien forbigående (Bakken 2022, referert av FHI).⁵ I hvor stor grad Ungdata-funnene er relevante for å forstå og forklare fravær i skolen er imidlertid usikkert i og med at undersøkelsen gjennomføres i skoletiden, og elever som er fraværende i denne timen/dagen dermed ikke har svart på undersøkelsene.

1.3 Oppsummering

Vi har i dette kapittelet redegjort for et utvalg perspektiver på fravær i skolen, og ulike begreper brukt til å konseptualisere det. Disse ble presentert under overskrifter som kategoriserte tilnærmingene etter om de var elev-, skole og foreldre-fokuserte. Enkelte begreper, som «skolevegring» og «ufrivillig skolefravær», har blitt gjenstand for diskusjoner nettopp ut fra hensynet til om fokuset bør ligge på individet, det vil si eleven, eller på skolen, som «ufrivillig skolefravær» i større grad impliserer. Et fjerde perspektiv vi redegjorde for, understreker at mekanismer på de ulike nivåene *samspiller*, og at forklaringer bør søkes både på mikronivå, hos enkeltelever og deres foreldre, på skolen og skolemiljø på mesonivå, til større samsfunnstrender på makronivå.

⁵ <https://www.fhi.no/fp/oppvekstprofiler/barn-og-unges-vei-gjennom-pandemien-hva-har-vi-lart/?fbclid=IwAR034LW-oiCKth4O92Sfv3LarAYKtDHDzruvRT8szBJui6y6GB7j9LgGEyY> lest 250223

2 Metode

Fravær i skolen er, som nevnt innledningsvis, en kompleks og sammensatt utfordring. Vi har derfor valgt å kombinere ulike metodiske tilnærminger for datainn-samling blant skoleledere og skoleeiere, og også i analysene. Dette er basert på forståelser av ulike datainnsamlings- og analysemetoders styrker og svakheter. Kvalitative forskningsdesign er velegnete for å gi kunnskap om hvordan aktører selv forstår et fenomen – som igjen kan virke inn på hvordan de agerer og hvilke tiltak de iverksetter. I tillegg kan kvalitativ metode, her i form av intervjuer, gi rik informasjon om hvilke erfaringer skoleledere og skoleeiere har av fraværssituasjonen og hvordan best håndtere denne. Kvantitative undersøkelser være godt egnete til å *kartlegge*, for eksempel utbredelsen av systemer for å registrere fravær og tiltak for å forebygge og følge opp. Vi kommer først til å ta for oss den kvantitative delen av undersøkelsen, deretter fokusgruppene og til slutt telefonintervjuer blant fylkeskommunene.

2.1 Beskrivelse av utvalg og gjennomføring

Utvalget i den kvantitative delen av undersøkelsen er identisk med vårens spør-ringer til Skole-Norge (Bergene m.fl. 2023). Delen om bekymringsfullt fravær i spørreskjemaet besto av om lag 24 spørsmål. Siden det dreier seg om samme datainnsamling i begge rapportene, går vi ikke i detalj på gjennomføringen av spør-reundersøkelsen her. For utdypende informasjon om denne, se Bergene m.fl. (2023).

Undersøkelsen gjennomføres som en utvalgsundersøkelse, hvor grunnskolene er delt inn i tre utvalg, mens videregående skoler og kommuner er fordelt på to. Fylkeskommunene og Oslo som skoleeier for grunnskolen deltar i undersøkelsen hver gang.

Utvalgene er trukket for å sikre geografisk representativitet og at alle skoletyper er med i alle utvalg. Grunnskoleutvalgene er trukket tilfeldig til de tre utvalgene, stratifisert etter fylke og skoleslag (rene grunnskole, 1.-10.-skoler og rene ungdomsskoler). Videregående skoler og kommuner er trukket tilfeldig til to utvalg og stratifisert etter fylke. Merk at noen typer skoler på forhånd er tatt ut av

populasjonen, og dermed også av utvalget. Dette gjelder 1) skoler for elever med spesielle behov 2) skoler med læreplaner og organisering som skiller seg sterkt fra ordinære skoler, som for eksempel internasjonale skoler, og 3) skoler med svært få elever, det vil si fem eller færre. Det er ved tidligere anledninger forsøkt å invitere slike skoler, men tilbakemeldingene har i de fleste tilfellene vært at spørsmålene i undersøkelsen ikke er relevante.

Figur 2.1 viser den geografiske beliggenheten og spredningen til henholdsvis grunnskoler, videregående skoler og kommuner som ble invitert til å besvare vårens undersøkelse.

Figur 2.1 Den geografiske beliggenheten til inviterte grunnskoler, videregående skoler og kommuner.

Som nevnt inviteres alle fylkeskommunene til å delta i hver undersøkelse, og samtlige av dem besvarte vårens undersøkelse. Litt over halvparten av de inviterte kommunene og av skolelederne i videregående skolene besvarte undersøkelsen, mens det samme gjelder 44 prosent av de inviterte skolelederne i grunnskolen. Svarprosenten og antallet som har blitt invitert og som har besvart undersøkelsen i hver respondentgruppe er vist i tabell 2.1.

Tabell 2.1 Bruttoutvalg og status etter respondentgruppe, antall

Respondent	Svart N	Invitert Antall	Svarprosent %
Skoleeier fylke	11	11	100
Skoleeier kommune	98	182	54
Skoleleder grunnskole	385	881	44
Skoleleder videregående	101	198	51

2.1.1 Overordnet om bakgrunnsvariabler

Alle spørsmålene i undersøkelsen krysses med respondentgruppene, som består av skoleleder grunnskole, skoleleder videregående, skoleeier kommune og skoleeier fylkeskommune. Videre undersøkes svarfordelingen til hver respondentgruppe på ulike bakgrunnsvariabler, som vist i tabell 2.2 nedenfor.

Firedelt skoletype er svarfordelingen fordelt på barneskoler, ungdomsskoler, 1.-10.-skoler og videregående skoler. Femdelt skoletype skiller i tillegg ut barneskoler som kun har 1.-4. trinn, men denne bakgrunnsvariabler rapporteres det sjeldent på fordi gruppen er så liten. Videre har vi grunnskolestørrelse, som deler grunnskolene inn i tre størrelser: under 100 elever, mellom 100 og 299 elever, og over 300 elever. Vi har to bakgrunnsvariabler som gjelder bare for videregående. Type videregående er svarene fordelt på skoler som kun har studieforbereende utdanningsprogram, har både studieforbereende- og yrkesfaglige utdanningsprogram, og skoler som bare har yrkesfaglige utdanningsprogram. Den andre variabelen er videregåendestørrelse, som skiller mellom skoler med under 250 elever, mellom 250 og 599 elever, og over 600 elever. Den siste skolerelaterte variabelen er skolestørrelse. Her deles skolene inn i de minste, de mellomste og de største, basert på de respektive skolestørrelsesvariablene for grunnskoler og videregående. Altså vil gruppen av de minste skolene bestå av grunnskoler med mindre enn 100 elever og videregående skoler med mindre enn 250 elever.

Når det gjelder geografiske kjennetegn har vi for det første landsdel. For å beholde historikken, og unngå for store geografiske områder, har vi valgt å fortsatt ta utgangspunkt i fylkene før regionreformen i 2020. De ulike landsdelene består av følgende tidligere fylker: *Oslo-området*: Oslo og Akershus, *Øst-Norge*: Østfold, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold og Telemark, *Sør- og Vest-Norge*: Aust-Agder, Vest-Agder, Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal, *Midt- og Nord-Norge*: Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark.

For det andre undersøkes variasjoner fordelt på fylkene etter regionreformen. For grunnskoler, videregående skoler og kommuner ser vi også på forskjeller mellom kommuner, og skoler i kommuner av ulik størrelse. Kommunene deles inn i tre kategorier: mindre enn 3 000 innbyggere, mellom 3 000 og 9 999 innbyggere, og 10 000 eller flere innbyggere.

Til slutt ser vi på forskjeller mellom kommuner av ulik sentralitet, og på skoler som ligger i kommuner med ulik sentralitet. Sentralitetsindeksen er hentet fra Statistisk sentralbyrå (SSB). Dette er en indeks som klassifiserer kommuner etter tilgangen på arbeidsplasser og servicefunksjoner, hvor høyere verdier indikerer høyere sentralitet. SSB har i utgangspunktet delt kommunene inn i seks intervaller, hvor intervallene ble laget slik at det ikke skulle bli for få innbyggere i en enkelt gruppe. For å presentere mer oversiktlige tabeller og figurer har vi slått sammen intervallene til tre kategorier: mest sentrale, mellomsentrale og minst sentrale.

Tabell 2.2 Bakgrunnsvariabler for respondentgruppene

Tema	Grunnskole	Videregående	Kommune	Fylkeskommune
Respondenttype	X	X	X	X
Skoletype 4-delt	X	X		
Skoletype 5-delt	X	X		
Størrelse grunn-skole	X			
Type videregående		X		
Størrelse videregående		X		
Skolestørrelse	X	X		
Landsdel	X	X	X	X
Fylke	X	X	X	
Kommunestørrelse	X	X	X	
Sentralitetsindeks	X	X	X	

2.1.2 Representativitet og gjennomføring

De ordinære spørringene ble gjennomført i perioden 14. mars til 27. april. Undersøkelsen ble distribuert elektronisk til alle de fire målgruppene, og det ble gitt i alt fire purringer, omtrent én per uke. Vi har ikke fått henvendelser om tekniske problemer i forbindelse med gjennomføringen.

Svarprosentene er også ved denne gjennomføringen noe lavere blant skoleledere i grunnskolen enn det som har blitt oppnådd i tidligere gjennomføringer. For videregående skoler og kommuner er det noe variasjon i svarprosent mellom grupper. Her er imidlertid en viktig faktor at enkelte grupper, særlig når det brytes ned på fylkesnivå, er relativt små, slik at deltakelsen til den enkelte kommune og videregående skole kan påvirke svarprosenten mye. Sammenlikninger mellom utvalg og populasjon avslørte samlet sett ingen alvorlige avvik, med unntak av en underrepresentasjon av kombinerte videregående skoler og en overrepresentasjon av yrkesfaglige videregående skoler. Vi vurderer derfor representativiteten som tilstrekkelig god.

Det er også viktig å påpeke at vi ikke kan vite årsakene til at enkelte velger å ikke besvare undersøkelsen, selv om vi gjør analyser av representativitet på utvalgte variabler (som skoletype og kommunestørrelse). Det er også viktig å påpeke at vi bare kan si noe om representativiteten for variabler vi har observert. Dette gjelder utvalgsundersøkelser generelt. Som alltid bør resultatene tolkes med en viss varsomhet.

2.1.3 Utarbeidelsen av spørreskjemaet

Spørreskjemaet ble utarbeidet av NIFU. Arbeidet tok utgangspunkt i spørreskjemaet om bekymringsfullt fravær som ble brukt i Spørsmål til Skole-Norge høsten 2022 (Bergene m.fl. 2023), men på grunn av de mer omfattende problemstillingene i forbindelse med dette avropet har vi også utviklet mange nye.

Før utviklingen av nye spørsmål ble det gjennomført en pilot i form av et fokusgruppeintervju med skoleledere og skoleeiere. Denne piloteringen resulterte blant annet i at vi valgte å inkludere «skulk» og «skolevegring» som begreper i spørreskjemaet, fordi disse ble brukt av aktørene i feltet i deres omtale av fenomenet fravær. Valget av begrepene ble gjort for å sikre høyest mulig validitet, fordi det gjør oss tryggere på at respondentene svarer på det vi faktisk spør om. Det å bruke begrepene som aktørene i sektoren bruker vil også gjøre det enklere å sammenstille og rapportere funnene fra den kvalitative og den kvantitative datainnsamlingen i prosjektet, fordi det gjør oss tryggere på at det er samme fenomen som omtales eller vurderes. I tillegg til piloteringen kom Utdanningsdirektoratet (Udir) med innspill til et utkast av spørreskjemaet. Det endelige spørreskjemaet ble også pilotert og gjennomgått av en referansegruppe bestående av representanter fra målgruppene.

Det er særlig to forhold som hadde stor betydning i utarbeidelsen av spørreskjemaet. Det første er manglende fraværstatistikk, både nasjonalt og ved enkelte skoler og kommuner. Det som finnes av nasjonal statistikk, kommer fra vitnemålet i 10. klasse og i videregående, og inkluderer derfor ikke alle skoletyper, som vi er interessert i her.

Et problem med den foreliggende statistikken, er at den ikke gir et helt korrekt bilde, ettersom elevene kan få slettet inntil 10 dager av fraværet hvert skoleår. Under koronapandemien har det i tillegg vært varierende praksis for føring av fravær, særlig fordi fraværsgrensen ble satt til side. På nåværende tidspunkt finnes det med andre ord ingen tall som kan brukes til å si noe definitivt om omfanget av fravær eller endringer i fraværstallene i perioden for alle målgruppene denne rapporten undersøker. Det var heller ikke en del av oppdraget vårt å samle inn slike tall. Vi er videre klar over at tallgrunnlaget i mange skoler og kommuner er mangelfullt, og vår vurdering var dermed at å stille respondentene spørsmål om *faktiske* fraværstall og endringer i disse ville gi svar med lav reliabilitet. På den bakgrunn valgte vi i stedet å kartlegge skoleledere og skoleeieres *opplevelse* av fraværssituasjonen for å få et inntrykk av hva slags typer fravær som oppleves som en utfordring, og for å utforske sammenhenger mellom bekymring for fraværssituasjonen og ulike typer fravær.

Det andre forholdet handler om varierende begrepsbruk og problemforståelse om fraværstemaet, og i forlengelse av dette den interne validiteten. På grunn av dette valgte vi å gjøre problemforståelser i seg selv til gjenstand for undersøkelse. For å få dekket spekteret av ulike problemforståelser forsøkte vi å inkludere både begreper brukt i forskningen om temaet, uavhengig av når denne ble publisert, hvilke begreper som brukes i det offentlige ordskiftet samt innsikt ervervet i dialog med en pilotfokusgruppe med representanter fra både skoleeiere og skoleledere. To begreper som har skapt kontroverser, men hvor foreliggende forskning

legger til grunn relativt konkrete definisjoner, er «skulk» og «skolevegring». Vi valgte derfor å inkludere definisjoner av disse i spørreskjemaet. Andre begreper, som «bekymringsfullt fravær», foreligger det ingen konsensus om definisjonen av, og vi valgte dermed å ikke definere andre begreper ut over disse to. Vi har av hensyn til utfordringer med intern validitet valgt å presisere at dataene vi presenterer her kun kan si noe om skoleeieres og skolelederes *subjektive* oppfatninger, og ikke et uttrykk for den faktiske forekomsten av de ulike fraværstypene i skole-Norge.

2.2 Fokusgruppeintervjuer

Vi gjennomførte ett pilotintervju med skoleledere og skoleeiere, tre fokusgrupper med skoleeiere, seks fokusgrupper med skoleledere (tre grupper med skoleledere fra videregående og tre grupper med representanter for skoleledelse på tvers) samt ett individuelt intervju med en grunnskoleleder. De fleste informantene fra skolene var skoleledere eller rektorer, men vi snakket i tillegg med én avdelingsleder, én undervisningsinspektør og én rådgiver. Intervjuene ble gjort på Teams. De fleste fokusgruppene hadde mellom fire og seks deltakere. Fokusgruppedeltakerne ble rekruttert fra ulike deler av landet og fra skoler og kommuner av ulike størrelser. De fleste gruppene hadde deltakere fra ulike landsdeler. Mange av skoleeierinformantene hadde særlig kompetanse på fravær, og jobbet systematisk med oppfølging av skoler med tanke på fravær og tiltaksutvikling i kommunene. Informantene ble rekruttert gjennom e-post fra mars til midten av april 2023, med purringer jevnlig til de som ikke hadde svart. Det var tidkrevende å rekruttere informanter. Dette kan ha sammenheng med at skoler får mange henvendelser om deltakelse i forskningsprosjekter, og muligens også at de måtte sette av halvannen time til å delta.

De fleste fokusgruppene tok halvannen time, som var tiden vi på forhånd hadde avtalt. I starten av intervjuene informerte vi om at person, kommune og skole ville anonymiseres, sammen med informasjon om samtykke og frivillig deltakelse.

I gruppeintervjuer stiller oftest forskeren åpne spørsmål og søker å tilrettelegge for å få fram ulike synspunkter ved å introdusere temaer for diskusjon, tilrettelegge for utveksling mellom deltakerne og forsøke å tilrettelegge for en atmosfære der det oppleves som trygt å dele ulike og personlige synspunkter (Kvale 2007). I intervjuene vektla vi å ha en mest mulig samtalende form og å stille brede, åpne spørsmål; dette for å få kunnskap om skolelederes og skoleeieres oppfatninger og erfaringer mest mulig med utgangspunkt i deres egne forståelsesrammer. For eksempel startet vi intervjuene svært åpent med spørsmålet «*Hvordan vil dere definere bekymringsfullt fravær?*». Vi stilte etter hvert som informantene snakket oppfølgingsspørsmål, for eksempel dersom vi ønsket en utdyping eller noe var uklart. På starten av intervjuene oppfordret vi også til utveksling mellom

informantene der de kunne kommentere på hverandre, noe de svært ofte gjorde. Noen informanter stilte også spørsmål til hverandre om erfaringer, med for eksempel ulike tiltak og arbeidsmåter som hadde blitt nevnt underveis.

Vi brukte intervjuguiden som en sjekklister og fulgte opp temaer i guiden når vi vurderte det naturlig i samtalen, for eksempel når noen informanter allerede berørte et av hovedtemaene i guiden og alle allerede hadde utdypet sitt syn på forrige spørsmål. Denne sjekklisterilnærmingen ble igjen valgt for å legge grunnlag for en mest mulig naturlig samtale som fulgte informantenes egne forståelsesrammer. Temaene i intervjuguiden tok utgangspunkt i forskningsspørsmålene i prosjektet, funn fra fritekstfelt i spørringene høsten 2022 og forskningslitteraturen. Temaene i intervjuguiden var (1) hva informantene forstår som bekymringsfullt fravær, (2) hvorvidt de mener det har vært en økning i bekymringsfullt fravær, og eventuelt i hvilket tidsrom, (3) hvis erfart økning, hva de mener er årsakene, (4) om de mener psykiske helseplager har økt blant barn og unge de siste årene, (5) hva de mener om fritekstsvar fra spørringene vår 2022, der noen respondenter mente foreldre har endrede holdninger til fravær, (6) om det de samme elevgruppene som har bekymringsfullt fravær før og etter pandemien, (7) om de opplever å ha tilstrekkelige ressurser for å håndtere bekymringsfullt fravær, og hvilke ressurser som eventuelt mangler, (8) hvorvidt de erfarer at det er kompetansebehov ved skolen eller i kommunen for å håndtere bekymringsfullt fravær, (9) hvordan de jobber med å forebygge, følge opp og avdekke årsaker til bekymringsfullt fravær, og (10) hvilke tiltak de opplever at (ikke) fungerer for å øke elevens tilstedeværelse.

I alle unntatt ett intervju var vi to intervjuere. Den ene forskeren ledet intervjuet, mens den andre observerte og hadde en mer tilbaketrukket rolle fram til slutten av intervjuet. Denne forskeren dobbeltsjekket om alle temaene i intervjuguiden hadde blitt tilstrekkelig dekket, i tillegg til å noen ganger stille noen oppfølgingsspørsmål på noen av informantenes utsagn.

På slutten av intervjuet spurte vi om informantene hadde noe å tilføye, for eksempel om de mente det var noe Udir burde vite som ikke allerede var sagt eller noe de mente det er forskningsbehov på knyttet til temaet. Dette ledet ofte til ytterligere utdypende kommentarer og samtaler mellom deltakerne i intervjuet.

Inntrykket vårt var at de som deltok hadde stort engasjement for temaet og at de satt pris på å snakke om et tema mange erfarte som krevende. Én av informantene sa at de kunne snakket om temaet i flere dager, og flere uttrykte at det hadde vært svært positivt å utveksle erfaringer med de andre deltakerne – noe som kan tyde på at det er behov for erfaringsutveksling.

En fordel med gruppeintervjuer er at det gir mulighet til å fange opp rike data og ulike syn på det samme fenomenet. Settingen kan tilrettelegge for spontane uttrykk på en annen måte enn individuelle intervjuer, og kan blant annet være velegnet for eksplorerende forskning på områder der det finnes lite tidligere

kunnskap (Kvale 2007). Fokusgrupper kan gi mer situert kunnskap av informantenes syn og erfaringer, da samhandlingen framkommer mellom flere personer i en sosial setting enn i individuelle intervjuer der forsker og én informant er til stede (Kvale 2007). Fokusgruppeintervjuer kan dermed gi noe mer naturalistiske data enn individuelle intervjuer, under forutsetning av at de gjennomføres på en måte der forskerne tilrettelegger for flyt i samtalen og tillater samtalen i å utvikle seg mellom informantene mens forskeren kommer med spørsmål på mest mulig «naturlig» tidspunkt. Således kan metoden tilrettelegge for å kunne fange opp hva informantene selv er opptatt av innenfor sine egne forståelsesrammer og diskurser.

Det at forskningen organiseres som en sosial situasjon (om enn en konstruert situasjon), kan også gjøre at informantene kommenterer på hverandres utsagn og erfaringer om temaer de anser som selvfølgheter og hverdagslige og ikke alltid ville verbalisert i individuelle intervjuer. Dermed kan metoden være velegnet for å få kunnskap om sosiale konstruksjoner, med andre ord hvilke forståelser av et fenomen som finnes i en gruppe (Villa 2005), her skoleledere og skoleeiere.

Hensikten med fokusgruppeintervjuer er å bringe til syne ulike synspunkter på det samme temaet, og ikke å oppnå konsensus (Kvale 2007). Samtidig kan det være en tendens i fokusgrupper, som i alle grupper, til at deltakerne søker konsensus og/eller at noen deltakere blir veldig toneangivende – blant annet dersom de vurderes av de andre som å ha høy status (Nyumba m.fl. 2018). Deltakerne hadde samme type stillinger og statusforskjeller syntes ikke like relevant for temaene som ble drøftet i gruppene. På den annen side merket vi tendenser til å søke konsensus i gruppene. Særlig la vi merke til at noen temaer ble svært sentrale i enkelte av gruppene og at problemforståelsen og erfaringen blant deltakerne i samme gruppe ofte stemte. Vi forsøkte å demme opp for dette ved å eksplisitt følge opp temaer der det syntes å ha bli uttrykt noen nyanser i informantenes meninger, men der enighet syntes å ha blitt vedlagt. I tillegg stilte vi ofte spørsmål til enkeltinformanter som ennå ikke hadde uttalt seg om et tema for å høre om deres syn og erfaringer liknet eller skilte seg fra hva som hadde blitt ytret av andre som hadde snakket mer. Det at noen temaer ble svært framtrædende i noen grupper og ikke andre kan muligens også ha sammenheng med informantenes syn på at temaet er komplekst, som vi kommer tilbake til i de empiriske kapitlene. Bekymringsfullt fravær kan belyses fra mange sider, og informantene i de ulike gruppeintervjuene gikk mer inn i noen temaer enn andre.

Alle intervjuene ble transkribert. Mot sluttfasen av intervjuene laget vi en disposisjon til rapportens kvalitative funn, der underoverskriftene er basert på temaene som var mest sentrale i intervjuene. I den sammenheng skrev vi også korte notater, eller memoer, i disposisjonen om foreløpige inntrykk og sammenhenger, med eksempler fra noen av intervjuene, og sørget for at de kvalitative

prosjektdeltakerne var omforent om disposisjonen. Vi gjennomgikk deretter systematisk alle intervjuene og kodet materialet basert på temaene i disposisjonen. Basert på denne systematiske oversikten oppsummerte og abstraherte vi hva som framkom under de ulike temaene og valgte ut eksempler på sitater der flere snakker om det samme. Forbindelsespunkter mellom de ulike temaene i rapporten ble skrevet ut og drøftet i prosjektgruppa. De sentrale temaene som ble skissert opp i første runde forble etter den systematiske gjennomgangen av alle intervjuene, men noen av temaene ble justert litt etter andre samleoverskrifter enn de opprinnelige temaene.

2.3 Strukturerte telefonintervjuer blant fylkeskommunene

Vi gjennomførte også strukturerte telefonintervjuer blant representanter for skoleeier i fylkeskommunene for å få en fulltelling. Disse inkluderte en gjennomgang av spørsmålene som ble stilt i vårspørringene og spørsmålene vi stilte i fokusgruppeintervjuene der utdyping er ønskelig.

Siden det kun er 11 fylkeskommuner, bestemte vi oss for å gjøre telefonintervjuer med disse. Dette både for å sikre fulltelling og for å få fyldigere data på hvordan fylkeskommunene som skoleeiere opplever fraværproblematikken, og hvordan de jobber med den. Rekrutteringen skjedde gjennom e-posthenvendelse med nødvendig informasjonsskriv, fulgt av Teams-invitasjon til digitalt intervju. I disse intervjuene ble representantene fra fylkeskommunene stilt de samme spørsmålene som kommunene, med spørreskjemaet åpent på delt skjerm. Det ble også åpnet for å gi utfyllende kommentarer og betraktninger, men intervjuene var likevel strukturerte. Intervjuene ble tatt opp på bånd og konvertert til ren lydfil. Disse ble transkribert, og vi har valgt å sitere fra intervjuene der det er relevant.

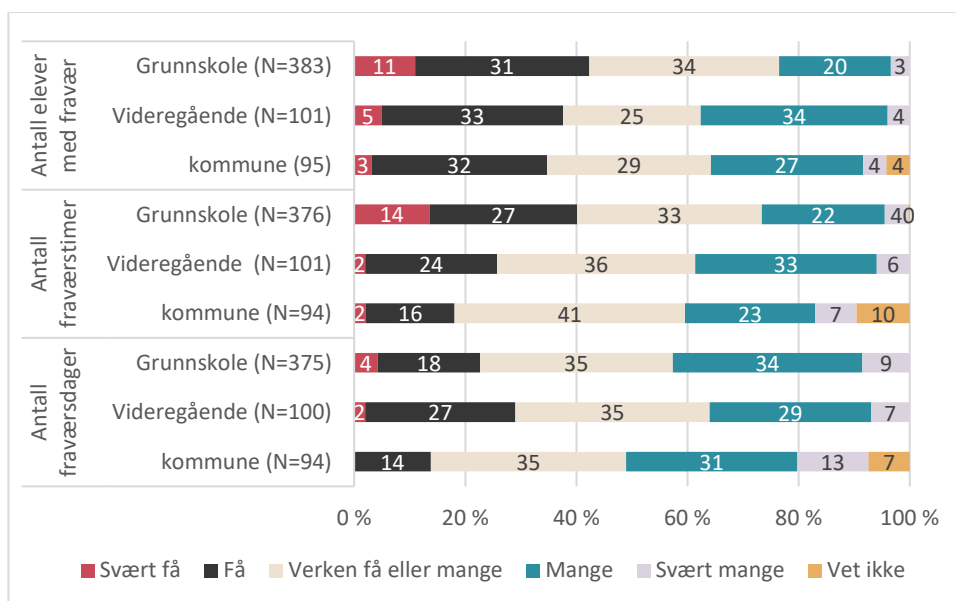
Vi gjennomførte intervjuer med representanter fra ti av fylkeskommunene i løpet april/mai 2023. Den ellefte fylkeskommunen valgte å besvare spørreskjemaet på egenhånd online. Intervjuene om bekymringsfullt fravær varte mellom 15 og 30 minutter.

3 Fraværssituasjonen i Skole-Norge

I dette kapitlet skal vi se nærmere på fraværssituasjonen i norsk skole slik den ser ut fra skolelederens og skoleeieres ståsted. Vi vil starte med en situasjonsbeskrivelse basert på deres vurdering av omfanget ved egen skole eller i egen (fylkes)kommune, før vi går inn på deres problemforståelse og inntrykk endring i kapittel 4. I situasjonsbeskrivelsen omtaler vi både omfanget at fravær, fordelt på antall elever med fravær, times- og dagsfravær, dokumentert og udokumentert fravær, og ulike typer fraværsgrunner. Vi beskriver også årsaker til fravær og omfanget av bekymringsfullt fravær. Til sammen skal resultatene fra dette kapitlet belyse den andre problemstillingen vi beskrev innledningsvis (se kapittel 1.1), som omhandler skolelederens og -eieres inntrykk av om det har vært en endring i fraværet i skolen den senere tiden.

3.1 Omfang av fravær

Omfanget av fravær kan karakteriseres på flere måter, og vi har derfor bedt skoleledere og skoleeiere om å vurdere omfanget av henholdsvis antall elever med fravær, antall fraværstimer, og antallet fraværsdager. Resultatene er presentert i figur 3.1:

Figur 3.1 'Hvordan vil du karakterisere omfanget av følgende ved din skole/i din kommune?', skoleledere og skoleeier kommune, prosent

Figur 3.1 viser generelt at alle de tre formene for fravær utgjør et betydelig innslag ved de fleste skoler og i de fleste kommuner i Norge. Andelen som oppgir at det er mange er 20 prosent eller flere for samtlige fraværstimer og respondentgrupper. Det er imidlertid relativt få som oppgir at svært mange elever har fravær, eller at det er svært mange fraværstimer eller fraværstimer. Siden det kun er 11 skoleeiere på fylkeskommunalt nivå presenterer vi deres svar som absolutte tall i tabell 3.1:

Tabell 3.1 'Hvordan vil du karakterisere omfanget av følgende i din fylkeskommune?', skoleeier fylkeskommune, antall

	Elever	Fraværstimer	Fraværstimer
Svært få	0	0	0
Få	0	1	0
Verken få eller mange	5	3	6
Mange	2	5	2
Svært mange	1	0	0
Vet ikke	3	2	3
Totalt (N)	11	11	11

Som vi ser oppgir rundt halvparten av fylkeskommunene at de vil karakterisere omfanget av fraværstimer som mange. Når det gjelder antall elever med fravær og fraværstimer, svarer halvparten at det verken er få eller mange. Det er for øvrig to til tre som vurderte det slik at de på intervjuet ikke hadde datagrunnlaget til å besvare spørsmålet.

Dersom vi kun konsentrerer oss om andelen som oppgir mange eller svært mange, rapporterer skoleleder grunnskole om klart størst omfang av antall fraværsdager, fulgt av antall fraværstimer og antall elever med fravær. Skoleeier kommune følger det samme mønsteret som skoleleder grunnskole, men med en noe større andel som oppgir mange eller svært mange. Skoleledere i videregående rapporterer om alle fraværstimer i omtrent samme grad, noe som skiller dem fra skoleeier på fylkeskommunalt nivå. Blant sistnevnte er det en høyere andel som oppgir mange fraværstimer enn fraværsdager. Videre er det en høyere andel skoleledere i videregående som oppgir mange og svært mange når det gjelder antall elever med fravær og antall fraværstimer enn blant grunnskoleledere. Andelen er noe lavere når det gjelder oppgitt antall fraværsdager.

De ulike formene for fravær samvarierer også, noe som tyder på at det er mange av de samme skolene som opplever et stort omfang av elever med fravær, av fraværstimer og av fraværsdager. Særlig gjelder dette i videregående. Korrelasjonene er vist i tabell 3.2:

Tabell 3.2 Korrelasjoner mellom fraværstimer, skoleleder grunnskole og videregående

	Grunnskole			Videregående		
	Elever	Fraværstimer	Fraværsdager	Elever	Fraværstimer	Fraværsdager
Elever	1			1		
Fraværstimer	0,353	1		0,745	1	
Fraværsdager	0,509	0,666	1	0,655	0,882	1

Tabell 3.2 viser positive korrelasjoner mellom alle fraværstimer for begge skoletyper. En positiv korrelasjon betyr her at skoler som oppgir større omfang av elever med fravær, har en tendens til også å oppgi større omfang av fraværsdager og fraværstimer, og vice versa. Dette henger antakelig sammen med at en stor andel av fraværet ved mange skoler kan knyttes til et fåtall elever, noe som igjen bidrar til å øke omfanget av fraværsdager og fraværstimer. Skolelederes svar fra de åpne kommentarfeltene kan tyde på dette. For eksempel skriver en skoleleder for en 1.-10.-skole i et kommentarfelt at «[d]et er få elever som har stort fravær» og at «[disse] få har stort fravær». Tilsvarende beskriver en skoleleder fra videregående skole hvordan fraværet til enkeltelever får betydning for det totale fraværet ved skolen:

Det er relativt få elever ved skolen som har for stort fravær i forhold til fraværregelen - som regel en eller to per klasse. Disse drar opp det totale fraværet ved skolen. (skoleleder videregående i kommentarfelt)

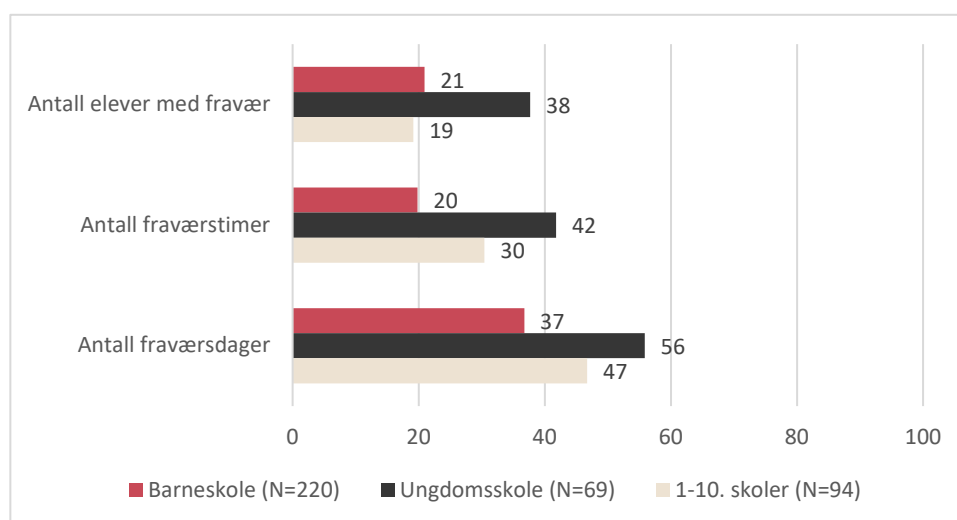
En skoleleder ved en barneskole beskriver samvariasjon gjennom en observert økning i både antallet elever med fravær og i antall fraværsdager, noe som regnes som uvanlig og tilskrives smittsomme sykdommer:

De siste årene har vi hatt betydelig økning i antall elever med fravær og elevene har hatt høyere antall dager. Det er kun noen få elever som ikke har fravær i det hele. Dette er svært uvanlig. Det er en del sykdommer «som går», som omgangssyken, influensa o.l. (skoleleder barneskole i kommentarfelt)

Det er videre verdt å merke seg styrken på korrelasjonene i tabell 3.2. I både grunnskolen og videregående er det sterke korrelasjoner mellom omfanget av elever med fravær og antall fraværsdager ($r = 0,51$ og $r = 0,66$). I grunnskolen er korrelasjonen betydelig svakere ($r = 0,35$) mellom omfanget av elever med fravær og antall fraværstimer. I videregående er derimot korrelasjonen enda høyere mellom antallet fraværsdager og omfanget av fraværstimer ($r = 0,75$). Dette henger trolig sammen med at fravær knyttet til enkelttimer relativt sett er mer uvanlig i grunnskolen sammenliknet med videregående (se figur 3.1), noe som igjen kanskje kan forklares av at såkalt «skulk», som ofte vil innebære enkelttimer, øker med elevenes alder (Attwood & Croll 2006). I videregående er korrelasjonen mellom fraværstimer og fraværsdager så høy at det nærmest kan betraktes som samme fenomen ($r = 0,88$).

3.1.1 Variasjoner i omfang etter skoletype og skolestørrelse

Vi skal nå se nærmere på hvordan omfang av fravær varierer med skolestørrelse og skoletype. Figur 3.2 viser fordelingen i grunnskolen etter skoletype:

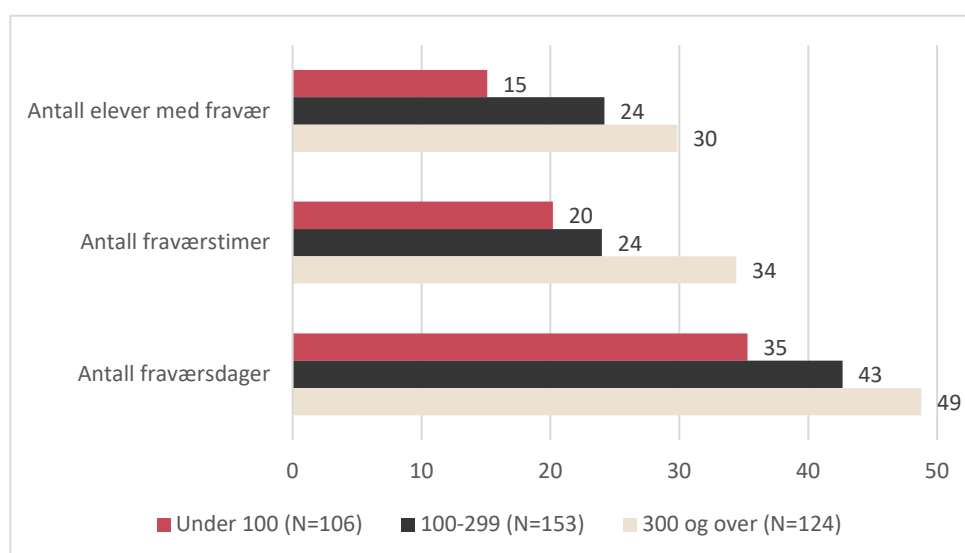
Figur 3.2 'Hvordan vil du karakterisere omfanget av følgende ved din skole?', skoleleder grunnskole etter skoletype, prosentandelen som har svart mange/svært mange

Som det framgår av figur 3.2 ser omfanget av fravær ut til å øke med alderstrinnene. Det er en signifikant større andel skoleledere i ungdomsskolen (48 prosent) enn på skoler med barnetrinn (rundt 20 prosent), som oppgir at de har mange eller svært mange elever med fravær. Når det gjelder omfanget av elever er dermed ungdomsskoler sammenliknbare med videregående skoler.

Vi ser det samme mønsteret for omfanget av fraværstimer og fraværsdager. Mens 42 prosent av skolelederne ved ungdomsskoler oppgir å ha mange eller svært mange fraværstimer ved sin skole, gjelder dette 20 prosent ved rene barneskoler, og 30 prosent ved 1.-10.-skoler. Når det gjelder fraværstimer skiller både ungdomsskoler og 1.-10.-skoler seg signifikant fra rene barneskoler, men de er ikke signifikant forskjellige fra hverandre. Andelene som oppgir at de har mange og svært mange fraværstimer er sammenliknbare på 1.-10.-skoler, ungdomsskoler og videregående skoler.

Når det gjelder antall fraværsdager er det igjen grunnskoler som skiller seg ut. Her er andelen som oppgir mange eller svært mange langt høyere enn for omfanget av fraværstimer og av elever med fravær. Forskjellen mellom rene barneskoler og 1.-10.-skoler er her ikke signifikant. Igjen er det skoleledere ved ungdomsskoler som rapporterer om det største omfanget, med 56 prosent som oppgir at omfanget er mange eller svært mange. Forskjellen mellom ungdomsskoler og rene barneskoler er statistisk signifikant. Når det gjelder fraværsdager er andelen som oppgir mange eller svært mange også signifikant høyere på ungdomsskoler sammenliknet med videregående skoler.

For grunnskoler finner vi også forskjeller etter skolestørrelse. Dette vises i figur 3.3:

Figur 3.3 'Hvordan vil du karakterisere omfanget av følgende ved din skole?', skoleleder grunnskole etter grunnskolestørrelse, andelen som har svart mange/svært mange

Som det framgår av figur 3.3 er det gjennomgående en større andel som oppgir å ha mange eller svært mange elever med fravær, fraværstimer og fraværsdager på større skoler enn på små. Dels skyldes nok dette at ungdomsskoler i snitt har flere elever enn rene barneskoler og 1.-10.-skoler, men dette er ikke den eneste forklaringen. Forskjellene mellom skoler av ulik størrelse er fremdeles signifikant dersom vi kontrollerer for skoletype. En annen del av forklaringen på at det er et større omfang av fravær på større skoler kan være at det rett og slett er flere elever som kan ha fravær. Antall elever vil dessuten trolig kunne påvirke skolemiljøet og hvor tette relasjoner som utvikles, både mellom elevene og mellom ansatte og elever. Dette kan være spesielt viktig for engstelige elever. En skoleeier på fylkeskommunalt nivå påpekte blant annet hvordan pandemien har medført at «flere elever sliter med sin relasjonskompetanse, og det å være i sosiale settinger», noe trolig vil være en større utfordring ved skoler med mange elever. Det kan også tenkes at det ved skoler med flere elever også er flere med såkalte reguleringsvansker. Som følgende kommentar fra et fritekstfelt viser, vil et stort omfang av dette gjør enkeltelever utrygge:

Det er mange elever med reguleringsvansker på alle trinn og som gjør enkeltelever utrygge. (skoleleder barneskole)

Uavhengig av hva som er årsaken til dette ser vi i svarene gitt i fritekstfelt at det også er en oppfatning blant skoleledere at fraværsproblematikk henger sammen med skolestørrelse. Følgende skoleleder ved en barneskole hevder for eksempel i et kommentarfelt at hen er kjent med dette:

Jeg har tatt utgangspunkt i vår skole og det vi på vår skole opplever. Er kjent med at det er større utfordringer på større skoler i forhold til fraværsproblematikk (ulike årsaker til fravær). (skoleleder barneskole)

Tilsvarende antar en annen skoleleder ved en barneskole at hen ville svart annerledes på spørsmålet om omfanget av fravær om hen var rektor ved en stor 1.-10.-skole:

Jeg har svart ut fra oppfatningen jeg har på vår lille barneskole med aldersblanding og stor voksentetthet. Jeg tror jeg ville svart ganske annerledes om jeg hadde vært rektor på en stor 1 - 10 skole. (skoleleder barneskole i kommentarfelt)

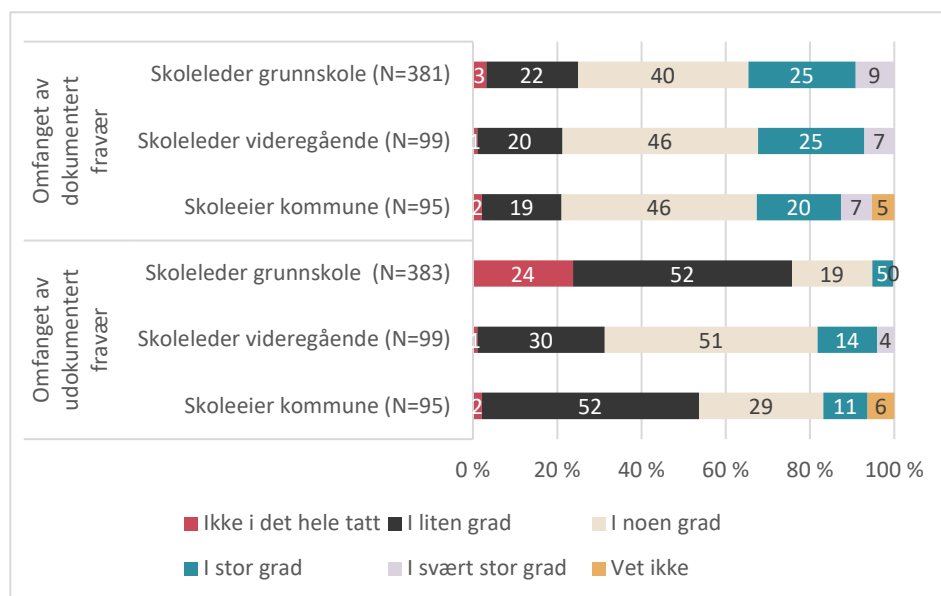
Det kan også virke som at foreldre og foresatte deler denne oppfatningen, og at de bevisst velger å flytte barna over på mindre skoler ved bekymringsfullt fravær:

Vi har, etter pandemien, fått inn flere elever som flyttet over fra annen skole, da de/deres foresatte har ønsket et mindre miljø. Vi er en liten, fådelte skole, med klasser på ca. 15 elever i hver gruppe. En del av disse hadde allerede bekymringsfullt

fravær før de kom til oss, og i de fleste tilfellene har overflyttingen redusert fraværet. (skoleleder 1.-10.-skole i kommentarfelt)

3.1.2 Hvor problematisk er dokumentert og udokumentert fravær?

Et viktig skille går mellom dokumentert og udokumentert fravær, og her er det ulike definisjoner i grunnskolen og videregående skole. I grunnskolen er det to typer dokumentert fravær. Det er fravær av helsemessige årsaker som dokumenteres av foresatte, og det er permisjoner innvilget av skolen.⁶ I videregående finnes det en konkret liste med fraværårsaker, som kan bli dokumentert fravær hvis eleven kan legge fram relevant dokumentasjon. Listen inneholder for eksempel sykdom, velferdsgrunder, ulike verv og kjøreopplæring.⁷ Fravær av årsaker som ikke er inkludert i denne listen, er alltid udokumentert fravær. Udokumentert fravær regnes ofte som ugyldig, fordi det mangler en dokumentert legitim grunn, og har blitt assosiert med såkalt «skulk». Vi vil nå undersøke i hvilken grad omfanget av disse to formene for fravær, enten det tar form som enkelttimer eller dager, oppleves som en utfordring. Figur 3.4 viser i hvor stor grad hvordan skoleledere og skoleeier på kommunalt nivå vurderer dette som en utfordring.

Figur 3.4 'I hvilken grad vil du karakterisere omfanget av følgende som en utfordring ved din skole/kommune?', skoleledere og skoleeiere kommune, prosent

Den øverste delen av figur 3.4 viser vurderingen av dokumentert fravær, mens den nederste delen viser vurderingene av udokumentert fravær. Det første vi kan se av figuren er at omfanget av både dokumenter og udokumentert fravær kan

⁶ [3. Dokumentert og udokumentert fravær \(udir.no\)](#)

⁷ [Fravær i videregående \(udir.no\)](#)

oppleves som en utfordring. Omfanget av *dokumentert* fravær oppleves imidlertid som en større utfordring enn *udokumentert* fravær. Vi ser videre at det er stor konsensus mellom respondentgruppene i denne vurderingen av dokumentert fravær som en utfordring. Både blant skoleledere i grunnskolen og videregående svarer litt over 30 prosent at omfanget av dokumentert fravær i stor grad eller svært stor grad er en utfordring, mens det samme gjelder 27 prosent av skoleeierne på kommunenivå. Blant skoleeiere på fylkeskommunalt nivå oppga imidlertid fire at de i liten grad ville karakterisere omfanget av dokumentert fravær som en utfordring, mens tre ga uttrykk for at det i noen grad var det (se tabell 3.3 under).

Relativt få i alle respondentgrupper vil karakterisere omfanget av *udokumentert* fravær som en stor utfordring. Blant skoleledere i grunnskolen er det kun fem prosent som oppgir i stor eller svært stor grad, mens det samme gjelder 18 prosent blant skoleledere i videregående, og 11 prosent blant skoleeier kommune. Likevel er det relativt store forskjeller i svarfordelingen mellom skoleledere i grunnskolen og skoleeier kommune på den ene siden, og skoleledere i videregående på den andre. Omtrent halvparten av skoleledere i grunnskolen og skoleeier kommune svarer at omfanget av *udokumentert* fravær i liten grad er en utfordring, mens halvparten av skolelederne i videregående svarer at omfanget av *udokumentert* fravær i noen grad er en utfordring. Tabell 3.3 viser svarfordelingen blant de 11 fylkeskommunale skoleeierne når det gjelder både dokumentert og *udokumentert* fravær:

Tabell 3.3 'I hvilken grad vil du karakterisere omfanget av følgende som en utfordring i din fylkeskommune?', skoleeier fylkeskommune, antall

	Udokumentert fravær	Dokumentert fravær
Ikke i det hele tatt	0	0
I liten grad	3	4
I noen grad	4	3
I stor grad	2	1
I svært stor grad	0	0
Vet ikke	2	3
Totalt (N)	11	11

Som vi ser, gjør skoleeiere på fylkeskommunalt nivå omtrent lik vurdering av dokumentert og *udokumentert* fravær. Mens det er to som oppgir at *udokumentert* fravær i stor grad er en utfordring, oppgir én det samme for dokumentert. Fire gir uttrykk for at dokumentert fravær i liten grad er en utfordring, mens tre oppgir det samme når det gjelder *udokumentert* fravær.

Når vi analyserer svarene om omfanget av dokumentert fravær på bakgrunnsvariabler, finner vi lite variasjon. Blant skoleledere i videregående finner vi ingen signifikante forskjeller. En skoleeier på fylkeskommunalt nivå valgte

imidlertid å understreke at det er det udokumenterte fraværet, uavhengig av omfang, de er bekymret for fordi det ofte tyder på underliggende utfordringer:

For å si det slik, hvis du hadde kuttet bort «omfang» og «størrelse», og heller spurt hva vi er bekymret for – jo, vi er bekymret for udokumentert fravær fordi det ofte representerer elever som har andre utfordringer. Det kan være psykisk helse, det kan være hjemmeforhold, det kan være 9a-saker. Det å ha et udokumentert fravær er på en måte et faresignal på veldig mange områder. (skoleeier fylke A)

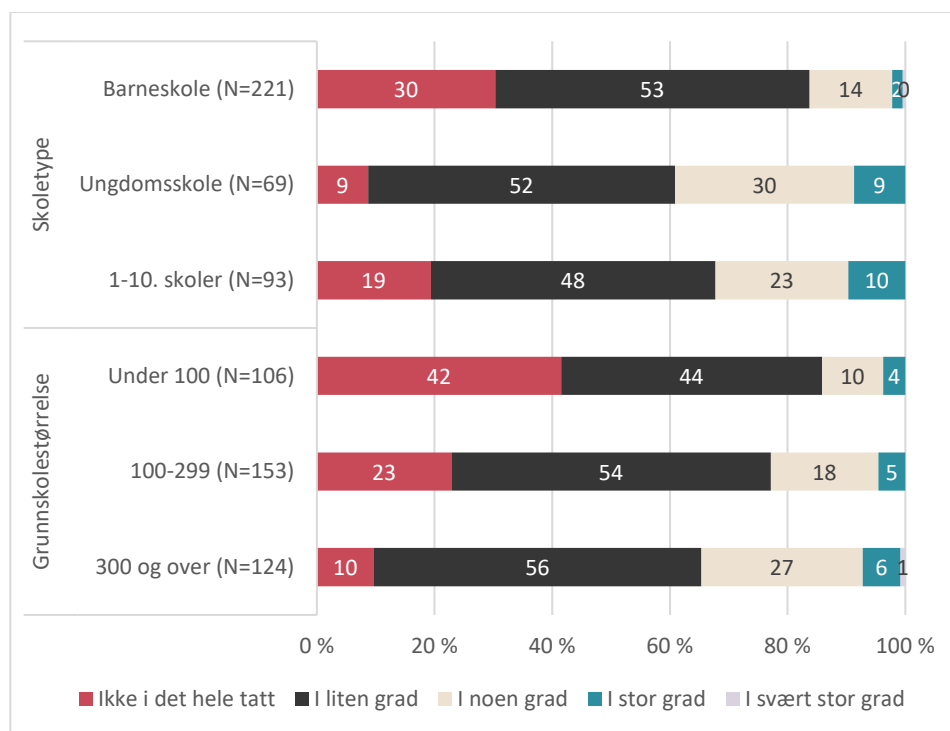
Tilsvarende konstaterte en annen skoleeier på fylkeskommunalt nivå at «[d]et er jo alt det udokumenterte som er utfordringen» (fylke B). En tredje fylkeskommune forklarte nettopp dette med selve dokumentasjonen, og at skoleledere ikke uttrykte at dette var «noen stor utfordring i og med de har dokumentasjon». En skoleleder i videregående skole har imidlertid i et fritekstfelt valgt å kommentere at det ikke er tilfeldig hvilke elever som får dokumentasjon på sitt fravær og hvem som ikke får det:

Tendensen er at de mest ressurssterke elevene er de som dokumenterer fraværet, mens elever som ikke har de samme ressursene med seg eller rundt seg har større udokumentert fravær. (skoleleder, videregående)

Tilsvarende har en annen skoleleder i videregående understreket at dette blir en uheldig ulikhetsskapende konsekvens av fraværsregelen:

[E]levar med gode sosioøkonomiske kår har redusert fravær, og er flinkare til å dokumentere. Samstundes må lærarar observere at elever med god kompetanse som har udokumentert 10,01% eller meir fravær er fråteken retten til karakter [...] Ser ein det i eit samfunns og fullføringsperspektiv må ei spørje om 10,01% udokumentert fravær bør utsette debut i studie/arbeidsliv med eit år - med dei personlege og samfunnsmessige kostnadane dette har [...] Mange elevar vel å la seg beskrive/dokumentert som "kronisk sjuke" fysisk eller psykisk for å kunne dokumentere fravær [...] Grensa bør evaluerast utfrå kva samfunns- og atferdsmessige endringar som kjem som følgje av grensa. (skoleleder videregående i kommentarfelt)

Når det gjelder vurderingen av omfanget av *udokumentert* fravær er en utfordring finner vi variasjonen innad i gruppen skoleledere i grunnskolen, vist i figur 3.5:

Figur 3.5 'I hvilken grad vil du karakterisere følgende som en utfordring ved din skole/kommune? - Omfanget av udokumentert fravær', skoleleder grunnskole etter skoletype og grunnskolestørrelse, prosent

Øverst i figur 3.5 ser vi at de rene barneskolene skiller seg ut. Her oppgir hele 83 prosent at omfanget av udokumentert fravær ikke i det hele tatt eller i liten grad er en utfordring ved deres skole. Dette kan også understøtte antakelsen vår fra tidligere at det er liten forekomst av at elever på de laveste trinnene uten dokumentasjon på fravær fra enkelttimer, men at de snarere er borte hele dager, med dokumentasjon fra foreldrene. Dette vil også gjelde om de er borte enkelttimer for å oppsøke lege eller liknende. Til sammenlikning er andelen skoleledere som oppgir at omfanget av udokumentert fravær ikke i det hele tatt eller i liten grad er en utfordring ved ungdomsskoler og 1.-10.-skoler henholdsvis 61 og 68 prosent. Denne forskjellen forklares antakelig av at det først er på ungdomstrinnet at det finnes udokumentert fravær av noe særlig omfang.

Den nedre delen av figur 3.5 viser at i hvilken grad omfanget av udokumentert fravær vurderes som en utfordring øker med skolestørrelse. Mens 86 prosent av skolelederne ved de minste skolene oppgir at udokumentert fravær ikke i det hele tatt eller i liten grad er en utfordring, er tilsvarende andel 65 prosent ved de største skolene. Forskjellen mellom grunnskoler av ulik størrelse er signifikant selv når vi kontrollerer for skoletype, det vil si uavhengig av om det er ren barneskole, 1.-10.-skole eller ren ungdomsskole.

Vi finner også at skoleeiers vurdering av i hvilken grad omfanget av udokumentert fravær er en utfordring øker med kommunestørrelse. Dette er vist i tabell 3.4:

Tabell 3.4 'I hvilken grad vil du karakterisere følgende som en utfordring ved din skole/kommune? - Omfanget av udokumentert fravær', skoleeier kommune etter kommunestørrelse

	Under 5 000	5 000-19 999	Mer enn 20 000
	%	%	%
Ikke i det hele tatt	2	0	6
I liten grad	15	28	11
I noen grad	63	36	28
I stor grad	15	25	22
I svært stor grad	5	6	17
Vet ikke	0	6	17
Totalt (N)	41	36	18

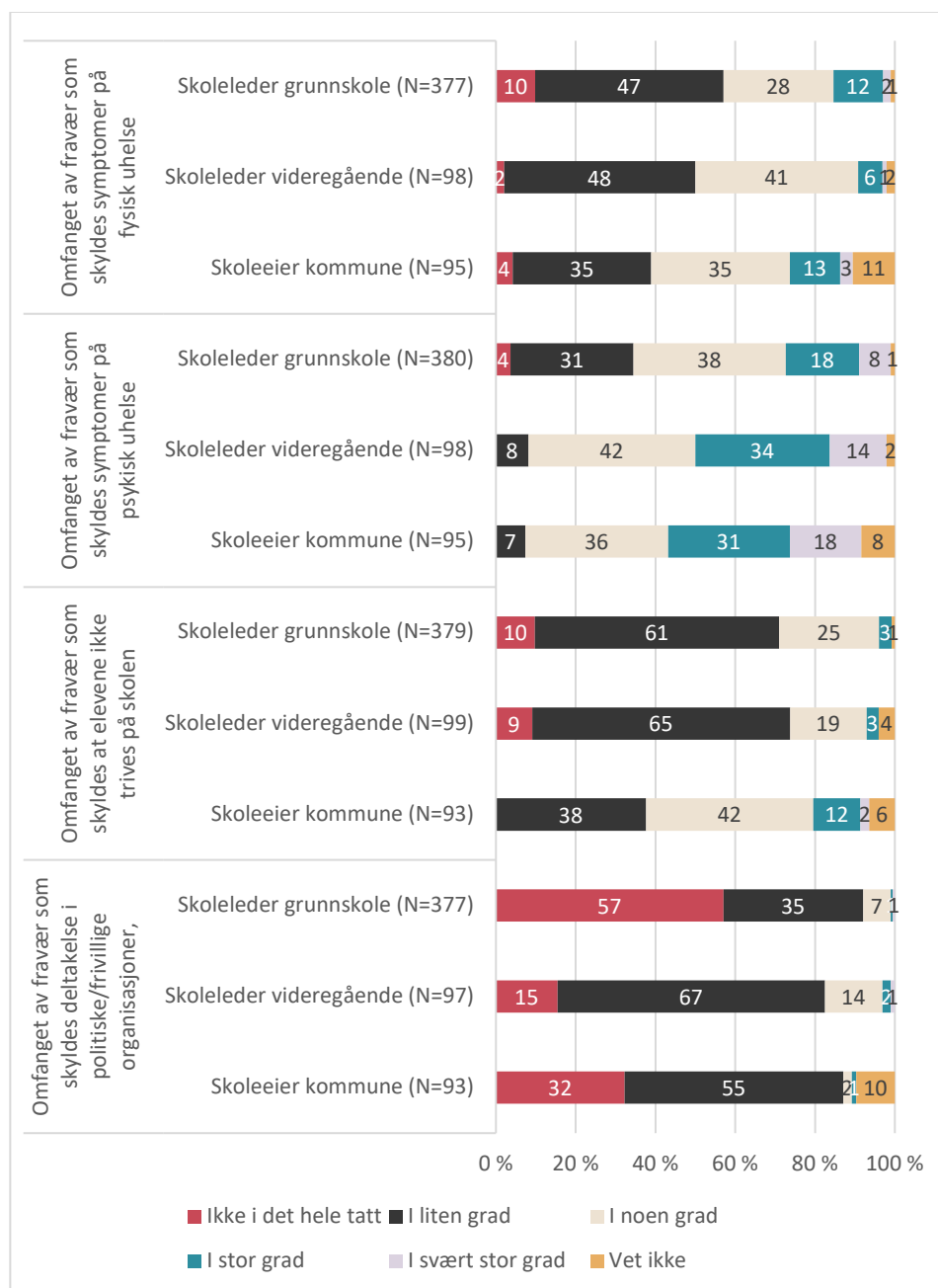
Hele 17 prosent av de største kommunene oppgir at omfanget av udokumentert fravær i svært stor grad er en utfordring, mens dette gjelder kun fem prosent i de minste kommunene.

Som vi skal se i neste kapittel om årsaker til fravær vil dokumentert fravær i grunnskolen ofte være av den karakter som i litteraturen omtales som «foreldre-sanksjonert» i og med at det er foreldre og foresatte som står for dokumentasjonen. En eventuell endring av dokumentert fravær i grunnskolen kan dermed være et uttrykk både for en endring hos elevene og hos foreldrene. I et senere kapittel vil vi vise at det er en utbredt holdning, både blant skoleeiere og skoleledere, at foreldres terskel for å dokumentere fravær har blitt lavere. Følgende kommentar i et fritekstfelt er et eksempel på dette, som også viser hvordan dokumentert fravær, i skolelederens øyne, også kan dekke over «skjulte grunner for fraværet» som kanskje burde vekke bekymring:

Terskelen for foresatte å ta fri elevene har blitt lavere de siste årene. Det fører til økt fravær, men likevel dokumentert. Kan føre til at det er skjulte grunner for fraværet. Men når eleven bekreftes å ha sykdom så er det kanskje ikke det det egentlig er. Tett på foresatte - uansett fravær - er viktig. (skoleleder, ungdomsskole)

3.1.3 Utfordringer knyttet til ulike typer fravær

Både det dokumenterte og det udokumenterte fraværet kan ha ulike årsaker. Dette ga en av våre respondenter uttrykk for i et fritekstfelt i spørreundersøkelsen: «[s]akene vi er bekymret for [...] ulike årsaker. Poenget er i liten grad om fraværet er dokumentert eller udokumentert» (skoleeier, kommune). For å kunne beskrive ulike typer fravær nærmere, ba vi respondentene i spørreundersøkelsen om å ta stilling til i hvilken grad omfanget av fire ulike typer fravær utgjør en utfordring. Figur 3.6 viser svarfordelingen blant skoleledere og skoleeier på kommunalt nivå:

Figur 3.6 'I hvilken grad vil du karakterisere følgende som en utfordring ved din skole/kommune?', skoleledere og skoleeier kommune, prosent

Figur 3.6 viser at det er stor variasjon i hvorvidt omfanget av ulike typer fravær regnes som utfordrende, avhengig av hva som er årsaken til fraværet. Omfanget av fravær som i minst grad oppleves som en utfordring, er fravær som skyldes deltakelse i organisasjonslivet eller idretten (mellom 1 og 3 prosent svarer i stor eller svært stor grad). På skolenivå oppleves omfanget av fravær som skyldes at elever ikke trives på skolen i liten grad som en utfordring, og kun tre prosent av skoleledere svarer i stor eller svært stor grad. Omfanget av denne typen fravær oppleves

i større grad som en utfordring hos skoleeier, hvor 14 prosent oppgir i stor eller svært stor grad. Selv om både omfanget av fravær som skyldes deltakelse i organisasjonslivet og omfanget av fravær som skyldes at elever ikke trives på skolen i liten grad oppleves som en utfordring på skolenivå, er det noen forskjeller i svarfordelingen på de to spørsmålene.

Når det gjelder fravær som skyldes at eleven ikke trives på skolen, oppgir litt i overkant av 60 prosent av skoleledere i både grunnskolen og videregående at omfanget av dette i liten grad er en utfordring ved skolen. Når det gjelder omfanget som skyldes deltakelse i organisasjonsliv eller idrett svarer 57 prosent av grunnskolene at dette ikke i det hele tatt er en utfordring. Til forskjell oppgir kun 15 prosent av skolelederne i videregående det samme. Blant disse uttrykker 67 prosent at omfanget av denne typen fravær i liten grad er en utfordring. Dette skyldes antakelig at idrett eller deltakelse i organisasjoner på et så høyt nivå at det krever fravær fra skolen i liten grad skjer før elever er i en alder hvor de går på videregående.

Omfanget av fravær som skyldes fysiske symptomer ser ut til å være en noe større utfordring. Litt over halvparten av skolelederne i grunnskolen oppgir imidlertid at omfanget av denne typen fravær ikke i det hele tatt, eller kun i liten grad er en utfordring. Litt under halvparten av skolelederne i videregående svarer det samme. Med andre ord uttrykker rundt halvparten at omfanget av fravær som skyldes fysiske symptomer på uhelse i noen grad eller mer er en utfordring for skolen. Igjen skiller skoleeier seg ut, ved at de i større grad enn skoleledere opplever omfanget av fraværet som skyldes fysiske symptomer som en utfordring. Det er blant disse 39 prosent som oppgir ikke i det hele tatt eller i liten grad.

Omfanget av fraværet som skyldes symptomer på psykisk uhelse er fraværstypen den klart største andelen opplever som utfordring, og i klart større grad på videregåendenivå enn i grunnskolen, fulgt av kommunale skoleeiere. Blant skoleledere i grunnskolen oppgir rundt 30 prosent at omfanget av fravær som skyldes symptomer på psykisk uhelse ikke i det hele tatt eller i liten grad er en utfordring. På videregående og blant skoleeier kommune er andelen enda lavere, på kun 7-8 prosent. Dette er i tråd med funn i Ungdata-undersøkelsene, som viser at elever på 5.-7. trinn generelt er godt fornøyd med helsa si, og at kun et mindretall rapporterer om fysiske og psykiske plager (Enstad & Bakken 2022). Andelen blant eldre elever som uttrykker psykiske plager øker fra 8. trinn til vg3, fra seks prosent av guttene og 19 prosent av jentene i 8. trinn, til henholdsvis 13 prosent og 30 prosent i vg3 (Bakken 2022).

Vi ser et liknende bilde blant skoleeiere på fylkeskommunalt nivå i tabell 3.5:

Tabell 3.5 'I hvilken grad vil du karakterisere omfanget av følgende som en utfordring i din fylkeskommune?', skoleeier fylkeskommune, antall

	Fysisk uhelse	Psykisk uhelse	Elevene ikke trives på skolen	Deltakelse i politiske/frivillige organisasjoner eller toppidrett
Ikke i det hele tatt	0	0	0	0
I liten grad	2	0	5	7
I noen grad	4	4	1	1
I stor grad	0	3	0	0
I svært stor grad	0	0	0	0
Vet ikke	5	4	5	3
Totalt (N)	11	11	11	11

Tre av 11 fylkeskommuner oppgir at omfanget av fravær som skyldes symptomer på psykisk uhelse i stor grad er en utfordring. Fravær som skyldes deltakelse i politiske eller frivillige organisasjoner framstår ikke som særlig utfordrende for flertallet, og dette ble av en fylkeskommune begrunnet med at det er «jo få dette gjelder, og de klarer seg ofte fint de som har det». Videre oppgir rundt halvparten at omfanget av fravær som skyldes at elevene ikke trives på skolen i liten grad er utfordrende. Som vi ser velger imidlertid mange fylkeskommuner her å oppgi at de ikke vet, og vi fikk tilbakemelding på at fylkeskommunene ofte ikke har kjennskap til dette på et slikt detaljeringsnivå:

Av og til så føler jeg at disse spørsmålene her er på et detaljnivå som er mer på hver enkelt skole enn på fylkeskommune. Vi har 18 000 elever, 27 skoler – og så på en måte kunne gi et riktig bilde av det fra oss? Det er veldig vanskelig, altså. (skoleeier fylke A)

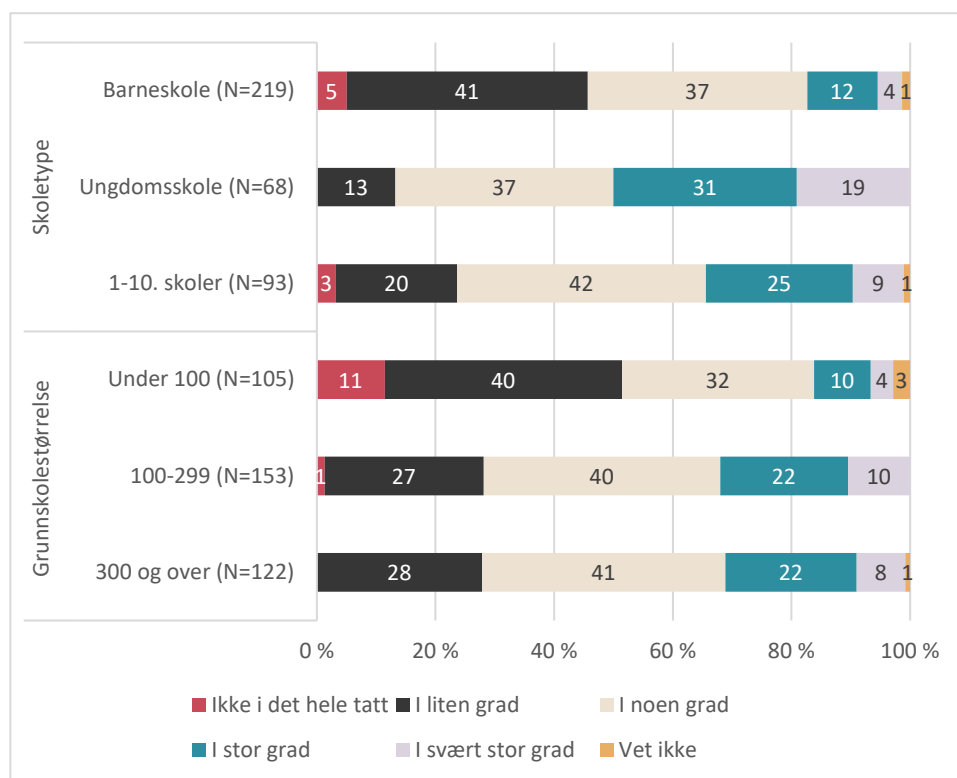
At vi ikke har fått tilsvarende betraktning fra skoleeiere på kommunalt nivå kan handle både om metode, siden vi kun hadde samtaler med fylkeskommunene, men også om at de fleste kommuner er mindre både geografisk og i innbyggertall, og at grunnskoler ofte har færre elever enn videregående skoler.

Vi har undersøkt om omfanget av fravær som skyldes symptomer på fysisk eller psykisk uhelse, at elever ikke trives på skolen, eller at elever deltar i organisasjonslivet eller idrett, varierer med bakgrunnsvariabler. Når det gjelder fravær som skyldes fysisk uhelse finner vi ingen nevneverdige signifikante forskjeller. Omfanget av denne typen fravær ser ut til å vurderes som en utfordring i samme grad for alle typer skoler, og for skoler og kommuner i hele landet.

Omfanget av fravær som skyldes at elever deltar i organisasjonslivet eller idrett blir, som allerede nevnt, generelt i minst grad opplevd som en utfordring. Her finner vi imidlertid noe signifikant variasjon. Naturlig nok finner vi blant annet at denne typen fravær er mer framtreddende ved rene ungdomsskoler enn på de

andre grunnskolene med yngre elever. Svarfordelingen blant skoleledere i ungdomsskolen likner på dette spørsmålet mer på videregående, noe som passer med forklaringen om at denne typen fravær i hovedsak er aktuelt for eldre elever. Videre finner vi at fravær som skyldes deltakelse i organisasjonslivet eller idrett omtrent ikke forekommer på rene yrkesfagskoler. Hele 82 prosent av skoleledere på rene yrkesfagskoler oppgir at denne typen fravær i liten grad er en utfordring, mens de resterende 18 prosentene oppgir ikke i det hele tatt. Til sammenlikning svarer en betydelig lavere andel, 57 prosent, på rene studieforbereidende skoler, at omfanget av fravær som skyldes deltakelse i organisasjonslivet eller idretten ikke i det hele tatt eller i liten grad er en utfordring, mens tilsvarende andel er 88 prosent på kombinerte videregående skoler.

Vi har også undersøkt nærmere på hvilken type grunnskoler omfanget av fravær som skyldes psykisk uhelse oppleves som en utfordring. Dette vises i figur 3.7:

Figur 3.7 'I hvilken grad vil du karakterisere følgende som en utfordring ved din skole/kommune? - Omfanget av fravær som skyldes symptomer psykisk uhelse', skoleleder grunnskole etter skoletype og grunnskolestørrelse, prosent

Figur 3.7 viser at omfanget av fravær som skyldes symptomer på psykisk uhelse, i hovedsak oppleves som en utfordring på større skoler, og på skoler med ungdomstrinn. På barneskoler oppgir 46 prosent at omfanget av fravær som skyldes psykisk uhelse ikke i det hele tatt, eller i liten grad, er en utfordring. Det samme gjelder 23 prosent på 1.-10.-skoler, og kun 13 prosent av ungdomsskolene. Blant sist-

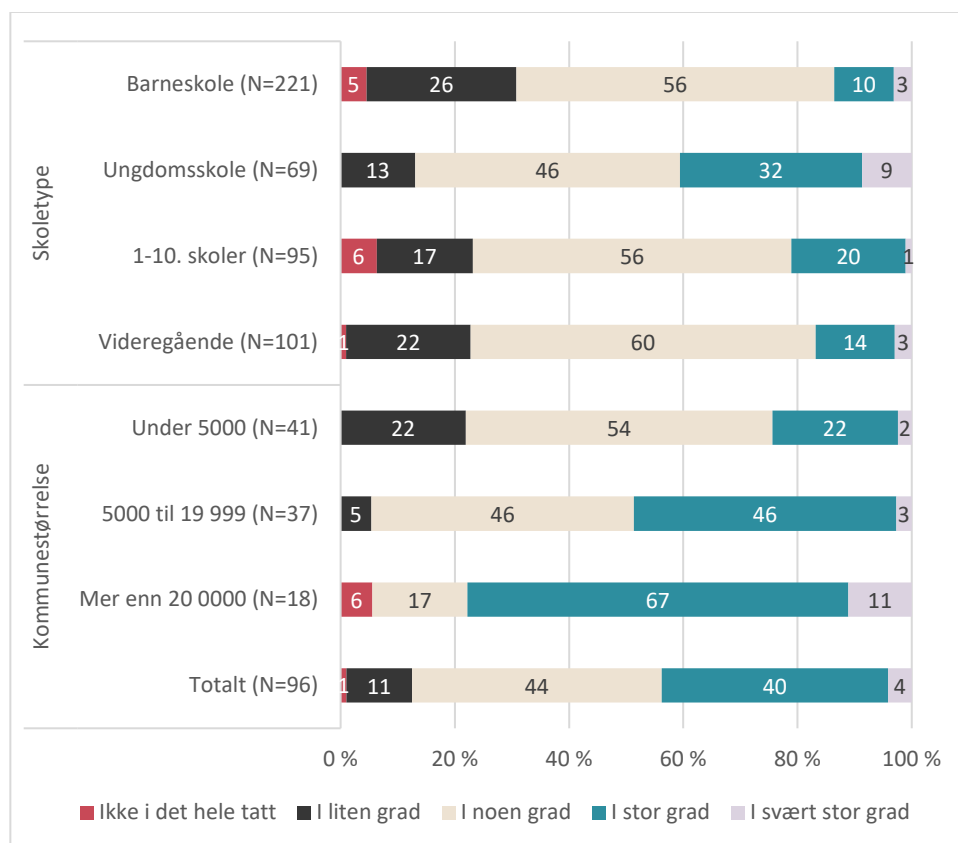
nevnte oppgir halvparten at omfanget av fravær som skyldes symptomer på psykisk uhelse i stor eller svært stor grad er en utfordring ved skolen.

Videre visere figur 3.7 at skoler med under 100 elever skiller seg tydelig fra skoler med 100 elever eller mer. Halvparten av skolelederne ved de minste grunnskolen oppgir at omfanget av elever med fravær som skyldes symptomer på psykisk uhelse ikke i det hele tatt eller i liten grad er en utfordring. På skoler med over 100 elever svarer 28 prosent det samme. Forskjellene mellom skoler med færre eller flere enn 100 elever er signifikante selv når vi kontrollerer for skoletype. En mulig forklaring på dette er at skoleledere ved større skoler kan *oppleve* omfanget av fravær som skyldes symptomer på psykisk uhelse som et større problem. Dette kan de oppleve selv om de ikke egentlig har en høyere *andel* elever som dette gjelder, men kun fordi de har *flere* elever med problemet.

Til slutt vil vi se på hva som kjennetegner skoler og kommuner hvor omfanget av fravær som skyldes at elever ikke trives på skolen oppleves som en utfordring. Analysene tyder på at skolestørrelse har betydning for om omfanget av denne typen fravær oppleves som en utfordring, men bare ved enkelte skoletyper. Omfanget av fravær som skyldes at elevene ikke trives på skolen ser i størst grad ut til å være en utfordring på de største 1.-10.-skolene og de største videregående skolene.

3.1.4 Hvilke typer fravær gjør skoleeier og skoleleder bekymret for fraværssituasjonen?

Skoleledere og skoleeiere ble bedt om å gjøre en totalvurdering av i hvilken grad de er bekymret for fraværssituasjonen på egen skole, i skolelederens tilfelle, og i egen (fylkes)kommune, i skoleeieres tilfelle. Svarene for skoleledere og skoleeier kommune er vist i figur 3.8:

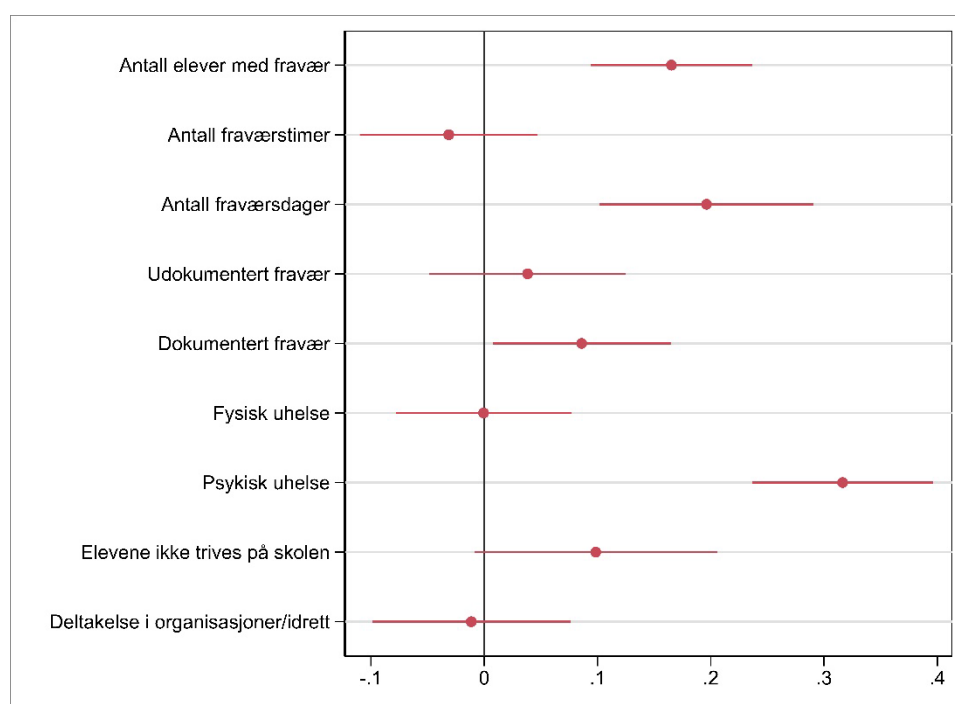
Figur 3.8 'I hvilken grad er du bekymret for fraværssituasjonen på din skole/kommune', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune etter kommunestørrelse, prosent

Det kommer tydelig fram av figur 3.8 at det klart vanligste svaret blant skoleledere er at de i *noen* grad er bekymret for fraværssituasjonen ved sin skole. Dette oppgis av 56 prosent av skoleledere på rene barneskoler og 1-10. skoler, og av 60 prosent av skoleledere på videregående skoler. Skoleledere ved ungdomsskoler skiller seg her ut ved at 41 prosent oppgir å i *stor* eller *svært stor* grad være bekymret for fraværssituasjonen ved skolen. Tilsvarende andel blant skoleledere ved rene barneskoler er 14 prosent, 21 prosent ved 1.-10.-skoler, og 17 prosent ved videregående skoler. Vi ser også antydninger til at bekymringen er størst blant skoleledere ved større skoler, men dette gjelder kun for 1.-10.-skoler.

Figuren viser videre at skoleeier kommune gir uttrykk for å være noe mer bekymret enn skoleledere, selv om det vanligste også her er å oppgi at de i *noen* grad er det. Totalt oppgir 44 prosent av skoleeierne på kommunalt nivå at de i *noen* eller i *stor* grad er bekymret. Det vil si at det er omtrent samme andel som skoleledere i ungdomsskolen, som disse har ansvaret for. På den andre siden viser figuren også at det er stor variasjon i skoleeiers svar etter kommunestørrelse. Kun 24 prosent oppgir å være bekymret i *stor* eller *svært stor* grad i de minste kommunene, mens rundt halvparten gjør det i de mellomstore. I kommuner med over

20.000 innbyggere oppgir 78 prosent at de i stor eller svært stor grad er bekymret for fraværssituasjonen, men her må det bemerkes at antall respondenter er relativt lavt. Blant fylkeskommunene oppgir seks av 11 at de i *noen* grad er bekymret for fraværssituasjonen ved skolene i fylket, mens tre gir uttrykk for å i *stor* grad være det. To oppgir at de i liten grad er bekymret.

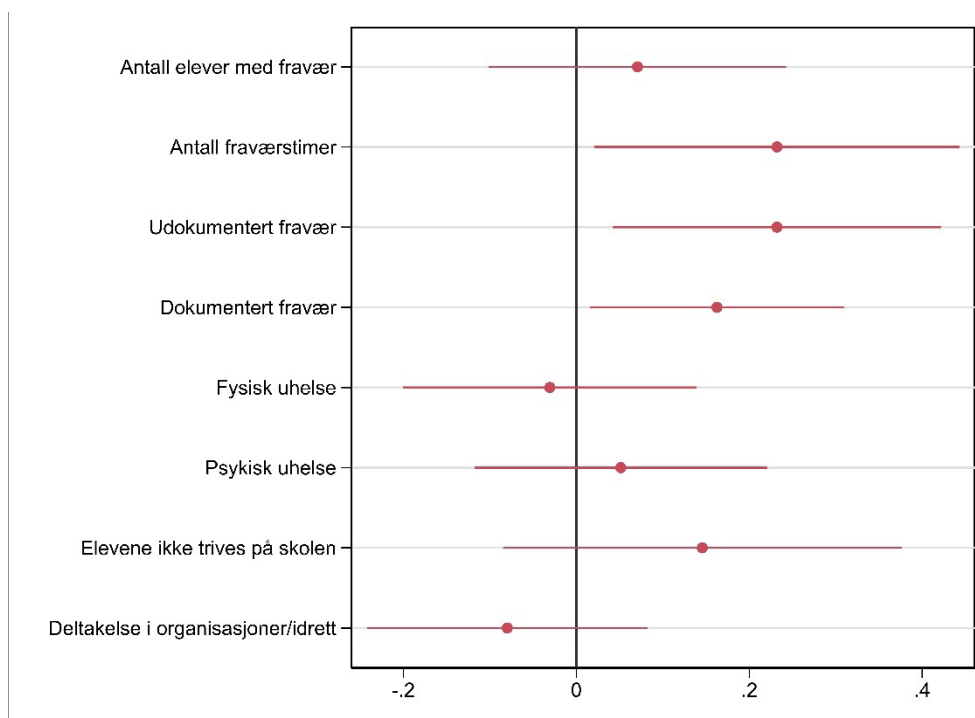
Vi har videre undersøkt om bekymring for fraværssituasjonen henger sammen med omfanget av ulike typer fravær. For å undersøke dette har vi brukt regresjonsanalyser. Resultatene av disse for skoleledere i grunnskolen er vist i figur 3.9:

Figur 3.9 Regresjonsanalyse av sammenhengene mellom bekymring for fraværssituasjonen og omfanget av ulike typer fravær, skoleleder grunnskole (N=350)

Figur 3.9 viser koeffisientene fra regresjonsanalysen, representert ved markører (sirkler) med tilhørende konfidensintervaller (streker). Figuren skal tolkes slik at jo lenger til høyre markørene er i figuren, jo mer vil en økning i omfang være assosiert med en større økning i bekymring. Konfidensintervaller som krysser null, indikerer at sammenhengen ikke er statistisk signifikant. På denne bakgrunn kan vi se at en økning i antallet elever med fravær, antall fraværsdager, i omfanget av dokumentert fravær og omfanget av fravær som skyldes psykisk uhelse alle har en signifikant sammenheng med økt bekymring for fraværssituasjonen. I tillegg er omfanget av fravær som skyldes at elevene ikke trives på skolen helt i grenseland for å være signifikant. Sterkest er sammenhengen med omfanget av fraværet som skyldes psykisk uhelse.

Figur 3.10 viser tilsvarende analyse av svarene til skoleledere ved videregående skoler:

Figur 3.10 Regresjonsanalyse av sammenhengene mellom bekymring for fraværssituasjonen og omfanget av ulike typer fravær, skoleleder videregående (N=89)

Vi vil først gjøre oppmerksom på at det kun er 89 responder fra videregående skoler, noe som gjør resultatene mer usikre og konfidensintervallene videre. For øvrig er korrelasjonen mellom antallet fraværstimer og fraværstimer (jf. tabell 3.2) for høy for videregående skoler til at begge variablene kan inngå i en regresjonsanalyse. Kjører vi analysen med antall fraværstimer isteden, finner vi ingen signifikant sammenheng mellom fraværstimer og bekymring blant skoleledere ved videregående skoler. På den andre siden ser vi at en økning i antallet fraværstimer, samt omfanget av både dokumentert og udokumentert fravær, er assosiert med en økning i bekymringen for fraværssituasjonen. Dette er i tråd med følgende uttalelse fra en skoleeier på fylkeskommunalt nivå:

Jeg er ikke så inni statistikken, men jeg ville tro at normalt sett har bekymringen alltid vært på timer. Altså, tidligere år så har bekymringen ligget på timer. Så jeg ville nok sagt at vi nok har større bekymring for fraværstimer enn fraværstimer. (skoleeier fylke A)

Resultatene av regresjonsanalysen for videregående er altså ganske forskjellig fra grunnskolen, hvor både antall elever med fravær, antall fraværstimer og omfanget av fravær som skyldes symptomer på psykisk uhelse henger sammen med økt bekymring. Disse forskjellene i resultatene kan ha flere tolkninger. For eksempel er det mulig at skillet mellom det som kan omtales som skulk og det som kan omtales som skolevegring eller ufrivillig skolefravær er det som driver forskjellene i

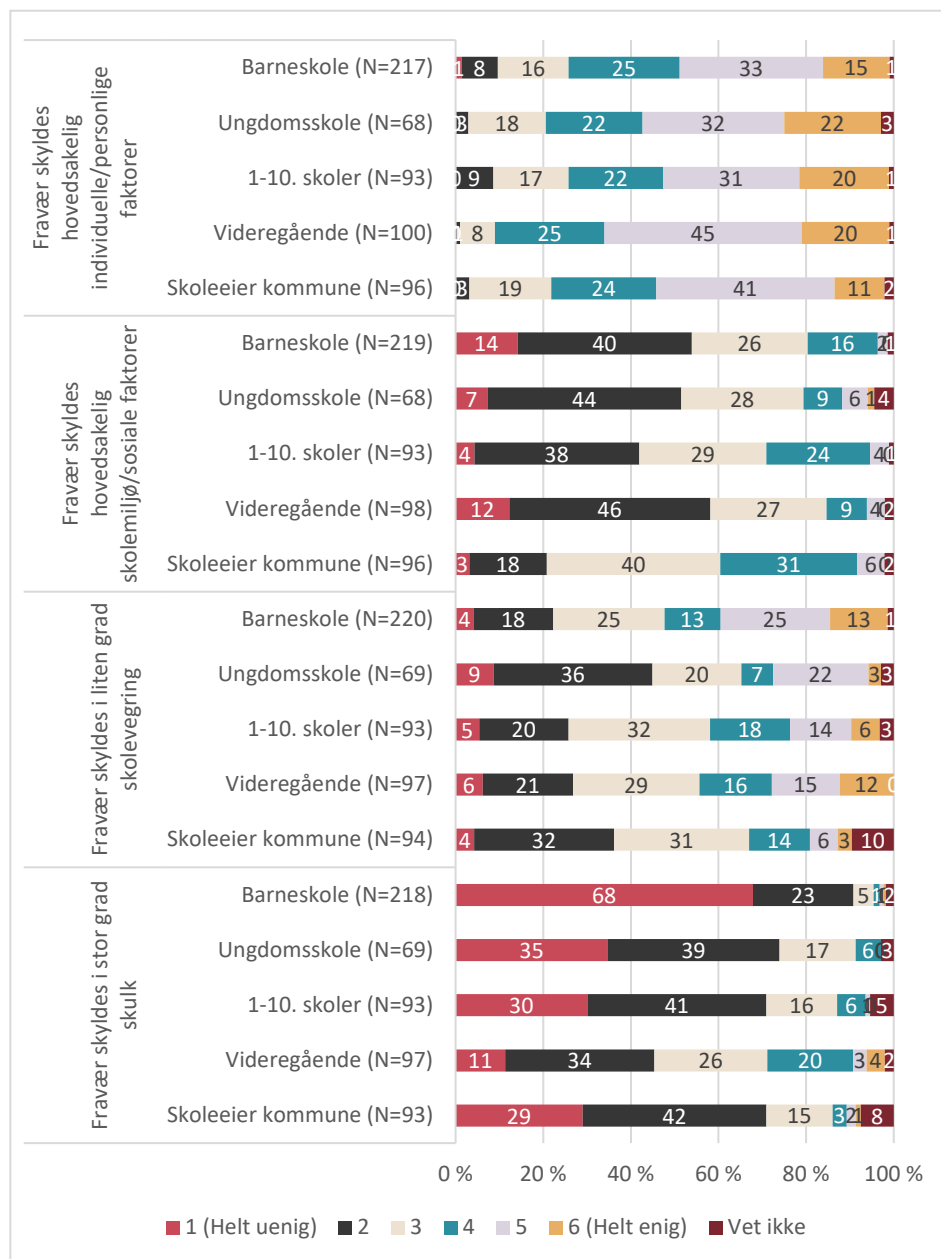
resultater. Svaret fra en av fylkeskommunene kan også tyde på det, for da vi presenterte påstanden «fravær skyldes i liten grad skolevegring», sa de seg ganske enig i det, og la til «det tror jeg er mye mer et grunnskolespørsmål enn videregående spørsmål». Vi har også gjennomgående sett at det ser ut til at omfanget av fravær oppleves som størst på ungdomstrinnet. Skoleledere ved ungdomsskoler rapporterer om liknende eller større fravær enn i videregående, både når det gjelder antall elever, timer og dager. Forskjellen er størst når det gjelder antallet elever som har fravær, når vi sammenlikner skoleledere ved ungdomsskoler med de øvrige skoleslagene. Ungdomsskoleledere oppfatter også i klart størst grad at omfanget av fravær som skyldes symptomer på psykisk uhelse er en utfordring. Hvis bakgrunnen for bekymringen for fraværssituasjonen i grunnskolen (og da særlig på ungdomstrinnene) handler om fenomenet skolevegring eller ufrivillig skolefravær, er det naturlig at en økning i bekymring henger sammen med antall elever med fravær, antall fraværsdager, omfanget av dokumentert fravær og omfanget av fravær som skyldes symptomer på psykisk uhelse.

Den høyeste andelen blant skoleledere i videregående rapporterer et stort omfang av antall fraværstimer. De rapporterer om et liknende omfang *dokumentert* fravær som grunnskolene, men rapporterer om klart mer *udokumentert* fravær. Dette er interessant i seg selv, gitt at det i videregående skoler er strengere krav til dokumentasjon på grunn av fraværregelen knyttet til vurderingsgrunnlag. Videre oppgir liknende andeler skoleledere i videregående og i grunnskolen at omfanget av fravær som skyldes fysiske symptomer og at elevene ikke trives på skolen er utfordrende, men det er en lavere andel blant skoleledere i videregående skole som oppgir at omfanget av fravær som skyldes symptomer på psykisk uhelse er en utfordring, sammenliknet med skoleledere på ungdomstrinnet. Dette kan passe med antakelsen nevnt over om skulk, fordi det i slike tilfeller særlig vil være antallet fraværstimer og omfanget av udokumentert fravær som skaper bekymring, slik det faktisk er blant skoleledere ved videregående skoler. Dette ser vi også uttrykt i følgende sitat fra en skoleeier på fylkeskommunalt nivå:

Bare for å begrunne det litt med forskjellen på de to. Fraværstimer kommer ofte som utslag av at de blir borte i deler av noe. Ikke hele dager, men at de gjør andre ting enn det vi helst vil ha dem til å gjøre når det gjelder undervisning [...] Det å ha bare fraværstimer, og ikke være syk i hele dager, det er bekymringsfullt. Så det er derfor jeg velger å gjøre de to forskjellige. (skoleeier fylke C)

Hvordan skoleledere og skoleeiere stiller seg til fire utvalgte påstander om hva fraværet kan skyldes kan være med på å belyse disse funnene. Respondentene ble bedt om å ta stilling til hvorvidt fravær i hovedsak skyldes individuelle og personlige faktorer, om fravær hovedsakelig skyldes skolemiljø og sosiale faktorer, samt påstander om skolevegring og skulk. For å sikre at respondentene la det samme i

begrepene «skulk» og «skolevegring», ble disse definert i spørreskjemaet. Skulk ble definert som «*fravær fra skolen uten legitim grunn. Det vil si at eleven er borte fra skolen uten tillatelse eller uten foresattes viten og samtykke*». Skolevegring ble definert som «*vansker med å gå på skolen grunnet emosjonelt ubehag*». Svarene er vist i figur 3.11:

Figur 3.11 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune, prosent

De to øverste påstandene i figur 3.11, som omhandler hvorvidt fravær i hovedsak skyldes individuelle eller personlige faktorer på den ene siden, eller i hovedsak skolemiljø eller sosiale faktorer på den andre, forsøker å undersøke om

skoleledere og skoleeiere legger til grunn det vi i kapittel 1.3 omtalte som henholdsvis elevfokuserte og skolefokuserete begreper. Som vi ser gir et klart flertall i alle respondentgrupper uttrykk for å være enige i at fravær *hovedsakelig* skyldes individuelle eller personlige faktorer. Dette tyder med andre ord på at skoleledere og skoleeiere legger elevsentrerte forståelser til grunn for fraværssituasjonen i norsk skole. I grunnskolen uttrykker rundt tre av fire skoleledere (75 prosent) ulike grader av enighet (verdi 4-6) med dette perspektivet. Dette gjelder for både skoler med og uten ungdomstrinn og for skoleeier på kommunalt nivå. I videregående oppgir hele 90 prosent av skolelederne at de er enige (verdi 4-6). Tabell 3.6 viser hvordan skoleeiere på fylkeskommunalt nivå har svart på samme spørsmål:

Tabell 3.6 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', skoleeier fylkeskommune, antall

	1 (Helt uenig)	2	3	4	5	6 (Helt enig)	Vet ikke	Totalt (N)
Fravær skyldes hovedsakelig individuelle/personlige faktorer	0	0	1	4	5	0	1	11
Fravær skyldes hovedsakelig skolemiljø/sosiale faktorer	0	4	5	1	0	0	1	11
Fravær skyldes i liten grad skolevegring	0	1	2	1	2	1	4	11
Fravær skyldes i stor grad skulk	1	4	2	1	0	0	3	11

Det ser ut til at også fylkeskommunene mener at fravær hovedsakelig skyldes individuelle og personlige faktorer, men ikke nødvendigvis faktorer som kan tilskrives skolevegring eller skulk. Tre av 11 uttrykker at de er relativt enige i at fravær i liten grad skyldes skolevegring, og fem at de er relativt uenige i at fravær i stor grad skyldes skulk. Det flere av fylkeskommunene var opptatt av i våre samtaler med dem, var at elevene generelt i Elevundersøkelsen og tilsvarende i stor grad ga uttrykk for å *trives* på skolen. Dette ble tatt til inntekt for at det observerte fraværet i liten grad kunne tilskrives mistrivsel eller et dårlig skolemiljø.

Generelt er altså det store flertallet i alle respondentgrupper *uenige* i at fravær i hovedsak skyldes skolemiljø eller sosiale faktorer. Her kan vi peke tilbake på den observerte tendensen vi nevnte i kapittel 1.3 – at mens foresatte plasserer ansvaret hos skolen, har skolen en tilbøyelighet til å peke på elevene eller deres foresatte (se Havik & Ingul 2022). Ved rene barneskoler, ungdomsskoler og i videregående uttrykker hele 80-85 prosent av skolelederne uenighet i påstanden (verdi 1-3). Ved 1.-10.-skoler og blant skoleeiere på kommunalt nivå er enigheten noe større i at fravær hovedsakelig skyldes skolemiljø eller sosiale faktorer. Blant skoleledere ved 1.-10.-skoler er 71 prosent uenige, mens det samme gjelder 60 prosent blant skoleeier kommune.

Videre analyser viser at det ikke er noen sammenheng mellom svarene på de to påstandene om hva fravær i hovedsak skyldes. Hvis det hadde vært slik at de som

ikke mener at fravær i hovedsak skyldes individuelle eller personlige faktorer mente at fravær i hovedsak skyldes skolemiljø eller sosiale faktorer burde vi funnet en sterk negativ korrelasjon mellom de to påstandene. Dette er ikke tilfelle. Vi finner at både de som oppgir å være enige og uenige i at fravær i hovedsak skyldes individuelle eller personlige faktorer også i gjennomsnitt er like *uenige* i at fravær i hovedsak skyldes skolemiljø eller sosiale faktorer. Hovedbildet vi sitter igjen med er at de fleste skoleledere og skoleeiere er *enige* i at fravær i hovedsak skyldes individuelle eller personlige faktorer, men at de som er *uenige* i dette ser ut til å mene at fravær i hovedsak skyldes faktorer vi ikke har spurt om her. En mulighet er at de anser personlige og individuelle faktorer som synonyme, og at de ikke inkluderer familieforhold. I tillegg kan fokusgruppefunnene – der informanter foreslår ytterligere faktorer knyttet til bredere samfunnsutviklinger – muligens også ha vært relevante for respondenter. Vi behandler fokusgruppefunnene om dette i kapittel 4.3.

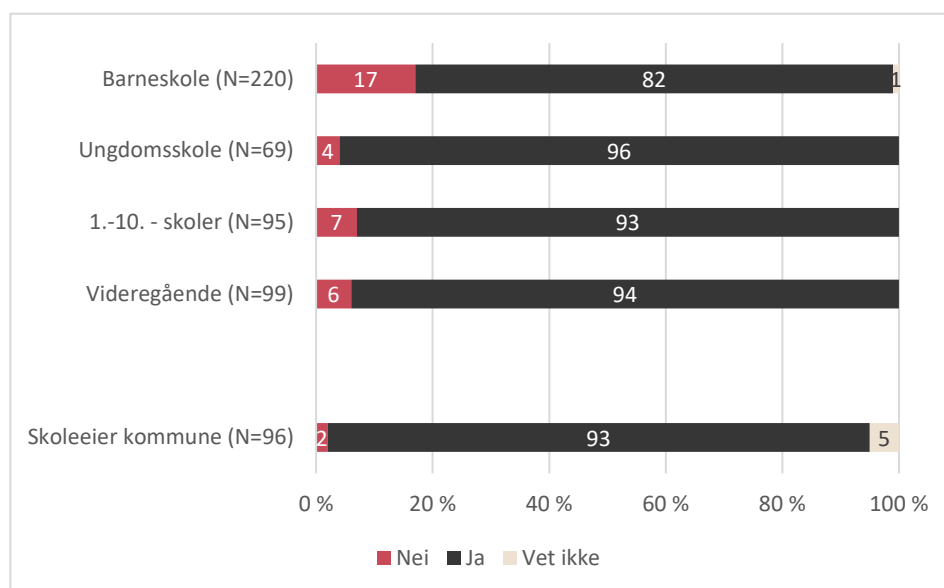
Generelt ser vi at meningene er ganske delte når det kommer til hvorvidt fravær skyldes skolevegring, mens samtlige respondentgrupper, med unntak av skoleledere i videregående, er ganske samstemte om at de er *uenige* i at fravær i stor grad skyldes skulk. Blant skoleledere er det ledere ved rene barneskoler som i minst grad mener at fravær skyldes skolevegring, mens skoleledere ved rene ungdomsskoler er de som i størst grad ser ut til å mene dette. Skoleledere ved 1-10.-skoler og i videregående ligger et sted imellom disse to. Rundt halvparten (51 prosent) av grunnskolelederne er enige (verdi 4-6) i at fravær i *liten* grad skyldes skolevegring, mens det samme gjelder 32 prosent av skolelederne ved rene ungdomsskoler. Det er imidlertid skoleeier kommune som i aller størst grad ser ut til å mene at fravær skyldes skolevegring. 23 prosent er *enige* i at fravær i liten grad skyldes skolevegring.

Fravær i grunnskolen ser i liten grad ut til å skyldes skulk, slik skoleledere og skoleeiere ser det. Bare mellom tre og åtte prosent av skoleledere ved barneskoler, 1-10.-skoler og ungdomsskoler, og blant skoleeiere på kommunalt nivå, oppgir å være enige (verdi 4-6) i påstanden om at fravær i stor grad skyldes skulk. Graden av uenighet er likevel klart størst på barneskoler. Skoleledere ved videregående skoler gir i mye større grad uttrykk for at fravær ser ut til å skyldes skulk, og 27 prosent er enige i påstanden. Det er også verdt å merke seg at så mye som 38 prosent *samtidig* har oppgitt at de er enige (verdi 4-6) i at fravær i liten grad skyldes skolevegring og at de er uenige (verdi 1-3) i at fravær i stor grad skyldes skulk.

3.2 Bekymringsfullt fravær

Fram til nå har vi analysert spørsmål som omhandler fravær generelt, men noe fravær regnes som mer *bekymringsfullt* enn annet. Figur 3.12 viser andelen

skoleledere som oppgir at de på nåværende tidspunkt har elever med såkalt bekymringsfullt fravær:

Figur 3.12 'Har dere elever med bekymringsfullt fravær nå?', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune, prosent

Som vi ser av figur 3.12, oppgir nesten samtlige skoleledere at skolen har minst én elev med fravær de definerer som bekymringsfullt. Blant skoleledere i ungdomsskolen, ved 1-10.-skoler og i videregående svarer rundt 95 prosent bekreftende på at de har elever med bekymringsfullt fravær. Andelen er litt lavere blant grunnskoleledere, men over 80 prosent svarer at de har elever med bekymringsfullt fravær. Videre ser vi at det blant skoleeiere på kommunalt nivå kun er to prosent som oppgir å *ikke* ha elever med bekymringsfullt fravær, mens fem prosent svarer at de ikke vet.

Selv om nesten samtlige skoleledere gir uttrykk for å ha elever med bekymringsfullt fravær, kommer det til uttrykk i kommentarfeltene at det ofte kun er snakk om et fåtall elever ved hver skole. Bekymringen er altså ikke knyttet til det kvantitative omfanget, men snarere at de «[o]pplever ikke fravær som et stort problem på skolen totalt sett, men opplever noen enkelt saker som store og kompliserte» (skoleleder barneskole). Tilsvarende har en annen skoleleder ved en barneskole valgt å uttrykke seg på følgende måte:

Bekymringsfullt fravær gjelder bare noen få, men de det gjelder er bekymringen stor (skoleleder barneskole)

Andre ser ut til å være bekymret når fraværet ikke er «normalt», som vi kan se av følgende beskrivelse, også det av en skoleleder ved en barneskole:

Bekymring gjelder enkeltelever som kan telles på ei hånd, med fravær som ikke er normalt og blir tatt hånd om av andre instanser. (skoleleder barneskole)

En annen barneskoleleder er mest bekymret for fravær skolen ikke kan forbygge gjennom tilrettelegging. Denne bekymringen gjelder både, som vi ser i sitatet under, elever med diagnoser, men også elever som er fraværende av mer diffuse årsaker, det vil si uten at de selv klarer å sette ord på hvorfor de ikke vil på skolen:

Elever som ikke kjem på skulen og som ikke klarer å sette ord på det er bekymringsfull. Også elever i autismspekterkategorien som ikke kjem uansett kva vi legg til rette for. (skoleleder barneskole)

For atter andre er imidlertid omfanget av fraværet til enkeltelevne den største grunnen til bekymring:

Bekymret for fraværet til et fåtalls elever, de har til gjengjeld et stort fravær. (skoleleder barneskole)

En ungdomsskoleleder knytter dette spesifikt til høyt udokumentert fravær, som vi ser at også blir fulgt tett opp:

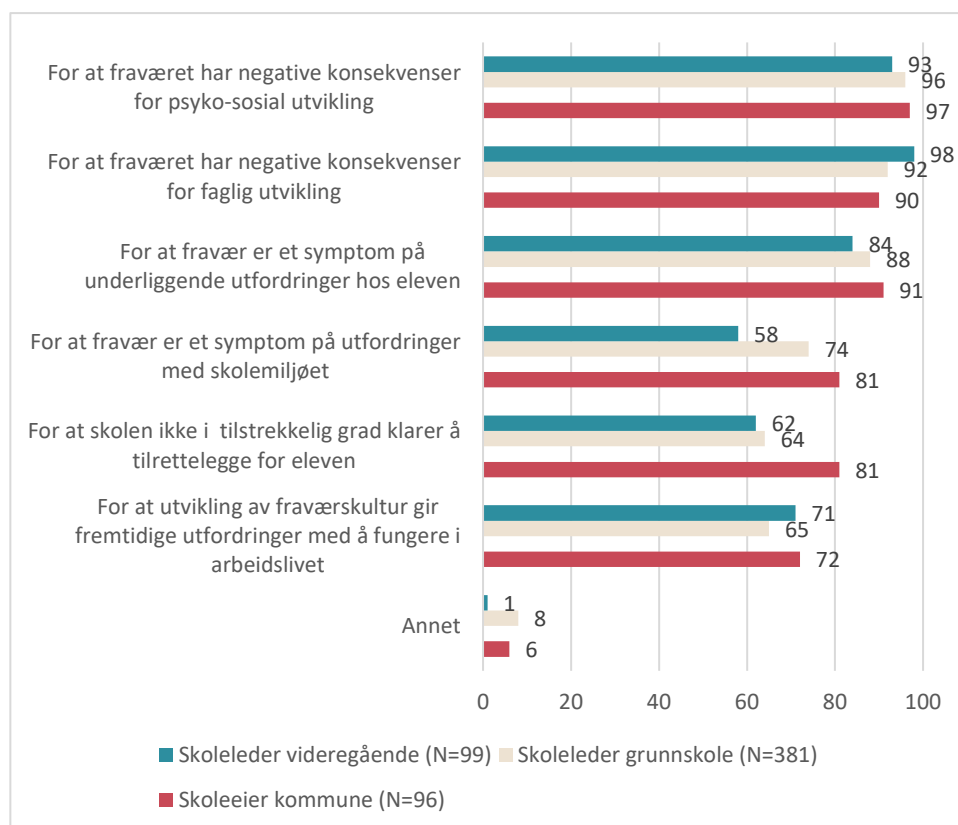
Har noen få enkeltelever med nokså høyt udokumentert fravær. Disse blir fulgt tett opp med tanke på gjennomføring. (skoleleder ungdomsskole)

I og med at det er svært lite variasjon i hvorvidt skoler og kommuner har elever med bekymringsfullt fravær, er det stort sett heller ikke forskjeller når vi undersøker fordelingen på bakgrunnsvariabler. Bare for grunnskoler finner vi noen geografiske forskjeller. Skoler i Oslo-området rapporterer oftere at de har elever med bekymringsfullt fravær, mens andelen skoler hvor det er elever med bekymringsfullt fravær er noe lavere i Sør- og Vest-Norge. I Oslo-området svarer hele 97 prosent av skolelederne bekreftende, mens det samme gjelder 82 prosent i Sør- og Vest-Norge. Andelene for Øst-Norge og Midt- og Nord-Norge er henholdsvis 90 prosent og 86 prosent.

Vi finner også at større grunnskoler i noe større grad har elever med bekymringsfullt fravær enn de mindre skolene. Mens 71 prosent av grunnskolelederne ved skoler med mindre enn 100 elever svarer bekreftende, er andelen over 90 prosent ved skoler med mer enn 100 elever. Dette kan dels skyldes at det ved større skoler er flere elever totalt sett, og dermed også flere som kan ha bekymringsfullt fravær. En annen mulig forklaring kan handle om at små skoler er mer oversiktlige, og at skoleansatte er tettere på elevene. Dersom de små skolene i tillegg er lokalisert på små steder, kan en mulig forklaring også være at skoleansatte på slike steder oftere møter på elever og foreldre i andre hverdagsarenaer enn hva som er vanlig i byer og større steder. Dette kan gjøre at de kan fange opp varselsignaler som kan innebære risiko for fravær tidligere. Muligens kan den større lokale

gjennomsiktigheten og det at lærer og foreldre oftere kjenner hverandre utenfor skolen kunne bidra til et åpnere skole-hjem samarbeid. Som vi behandler i kapittel 5, vurderer mange informanter et godt og tillitsfullt hjem-skole samarbeid som avgjørende for å håndtere fraværssaker.

Til slutt i dette kapittelet viser vi resultater fra spørsmål om *hva* skoleledere og skoleeiere er bekymret for når en elev defineres som å ha bekymringsfullt fravær. Svarfordelingen er vist i figur 3.13:

Figur 3.13 'Når elever defineres som å ha bekymringsfullt fravær, hva er dere bekymret for?', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune, prosent

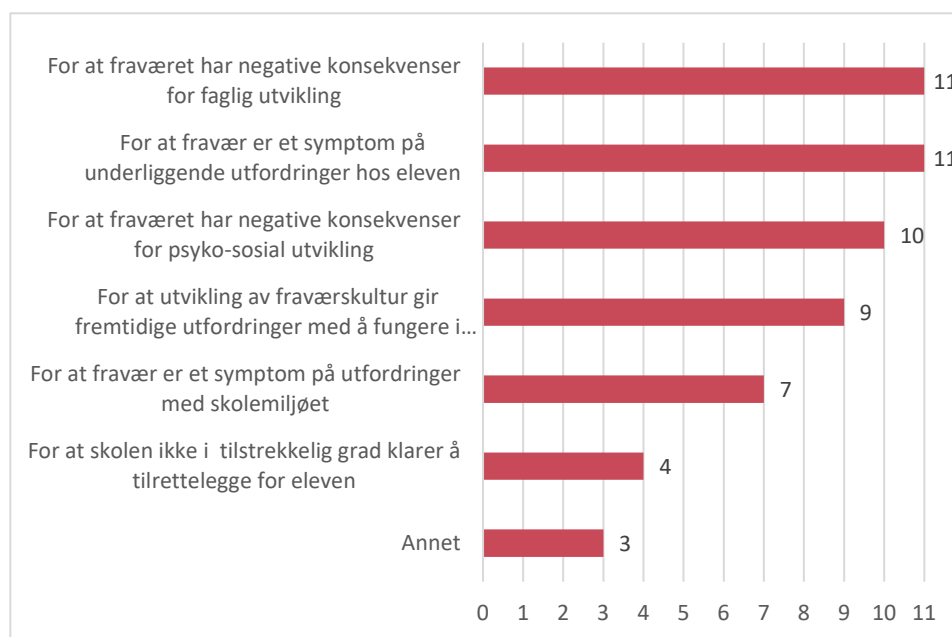
Figur 3.13 viser at 80-90 prosent i samtlige respondentgrupper oppgir at bekymringen dreier seg om at fraværet kan ha negative konsekvenser for elevens psyko-sosiale utvikling, faglige utvikling og for at fraværet er et symptom på underliggende utfordringer hos eleven. Som det framgår av figur 3.14 (under), er dette også de bekymringene flest skoleeiere på fylkeskommunalt nivå uttrykker i forbindelse med fravær. For de øvrige alternativene er andelen som uttrykker at dette er årsaker til bekymring generelt mindre, og forskjellene mellom respondentgruppene i figur 3.13 er større.

Noe over halvparten av skolelederne i grunnskolen (58 prosent) uttrykker at bekymringen er knyttet til at fraværet er et symptom på utfordringer med skolemiljøet. En klart større andel oppgir dette blant skoleledere i videregående (74

prosent) og særlig blant skoleeiere på kommunenivå (81 prosent). Syv av 11 fylkeskommuner oppgir også at dette er en grunn til bekymring (se figur 3.14 under).

Videre ser vi av figur 3.13 at omtrent to tredjedeler av skolelederne er bekymret for at skolen ikke klarer å tilrettelegge godt nok for elever som defineres som å bekymringsfullt fravær. I grunnskolen er det imidlertid her noen tydelige forskjeller etter skolestørrelse, hvor skoleledere ved større skoler oftere oppgir at dette er en bekymring. Mens 74 prosent av grunnskolelederne ved skoler med 300 elever eller mer er bekymret for at de ikke klarer å tilrettelegge godt nok, er tilsvarende andeler 54 prosent ved de minste grunnskolene og 62 prosent ved de mellomstore. Det er imidlertid skoleeiere på kommunalt nivå som i størst grad oppgir at bekymringen handler om at skolen ikke klarer å tilrettelegge for eleven (81 prosent). Blant skoleeiere på fylkeskommunalt nivå oppgir kun fire av 11 at dette er grunn til bekymring (se figur 3.14 under).

Til slutt oppgir rundt 70 prosent av skoleledere i grunnskolen og skoleeier kommune at bekymringen er knyttet til utvikling av en fraværskultur som kan gi framtidige utfordringer med å fungere i arbeidslivet. Det samme gjelder 65 prosent av skoleledere i videregående. Som vi ser av figur 3.14, gir ni av 11 fylkeskommuner også uttrykk for at utvikling av fraværskultur, med de konsekvensene det har for framtidig fungering i arbeidslivet, er en bekymring:

Figur 3.14 'Når elever defineres som å ha bekymringsfullt fravær, hva er dere bekymret for?', skoleeier fylkeskommune, antall

3.3 Oppsummering

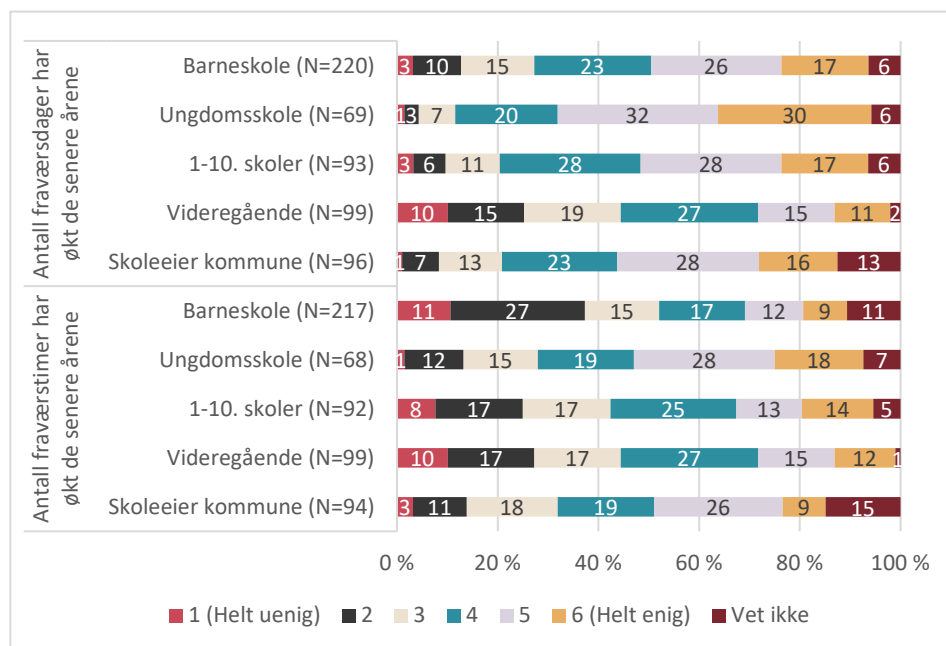
- Omfanget av dokumentert fravær oppleves som en større utfordring enn udokumentert fravær. Det er bred enighet om at dokumentert fravær er en utfordring.
- Omfanget av fravær som i minst grad oppleves som en utfordring, er fravær som skyldes deltakelse i organisasjonslivet eller idretten.
- Omfanget av fraværet som skyldes symptomer på psykisk uhelse er fraværestypen den klart største andelen opplever som utfordring, og i klart større grad på videregående nivå enn i grunnskolen.
- Den klart vanligste vurderingen blant skoleledere er at de i *noen* grad er bekymret for fraværssituasjonen ved sin skole. Dette gjelder over halvparten av skolelederne, uavhengig av skoletype.
- Skoleledere og skoleeiere legger elevsentrerte forståelser til grunn for fraværssituasjonen i norsk skole, og et klart flertall gir uttrykk for at fravær hovedsakelig skyldes individuelle eller personlige faktorer.
- Generelt er det store flertallet i alle respondentgrupper *uenige* i at fravær i hovedsak skyldes skolemiljø eller sosiale faktorer.
- Det er skoleledere ved rene ungdomsskoler som i *størst* grad mener at fravær skyldes skolevegring, og skoleledere ved barneskoler som i *minst* grad mener det.
- Det er imidlertid skoleeier kommune som i aller *størst* grad ser ut til å mene at fravær skyldes skolevegring.
- Slik skoleledere og skoleeiere ser det, skyldes fravær i grunnskolen i liten grad skulk. Dette gjelder spesielt i barneskolen.
- Skoleledere ved videregående skoler gir i mye *større* grad uttrykk for at fravær ser ut til å skyldes skulk.
- Nesten samtlige skoleledere oppgir at skolen har minst én elev med fravær de definerer som bekymringsfullt fravær.
- Mellom 80 og 90 prosent innenfor alle respondentgruppene gir uttrykk for at bekymringen dreier seg om at fraværet kan ha negative konsekvenser for elevens psykososiale utvikling, faglige utvikling og for at fraværet er et symptom på underliggende utfordringer hos eleven.
- Kun noe i overkant av halvparten av skolelederne i grunnskolen uttrykker at bekymringen er knyttet til at fraværet er et symptom på utfordringer med skolemiljøet. En klart *større* andel, tre av fire, oppgir dette blant skoleledere i videregående.
- Hele åtte av ti skoleeiere på kommunenivå gir uttrykk for at bekymringen er knyttet til at fraværet er et symptom på utfordringer med skolemiljøet.
- Fravær oppleves som en *større* utfordring ved *større* grunnskoler. Inntrykket av antall elever med fravær, fraværstimer og fraværsdager øker også med skolestørrelse.
- Både omfanget av udokumentert fravær og av fravær knyttet til psykisk uhelse oppleves som mer utfordrende ved *større* skoler
- Bekymringen for at skolen ikke klarer å tilrettelegge tilstrekkelig for elever med bekymringsfullt fravær øker også i takt med skolestørrelse

4 Endringer i fraværssituasjonen

Vi skal i dette kapitlet beskrive inntrykket skoleledere og skoleeiere har av utviklingen i fraværssituasjonen, og hva de mener er årsakene til en eventuell opplevd økning i fraværet. Vi vil først starte med å gi en beskrivelse av utviklingen i fraværsdager og -timer generelt, og i bekymringsfullt fravær spesielt. Derneft vil vi redegjøre for hvilke forståelser av årsaker skoleeiere og skoleledere legger til grunn for en eventuell opplevd økning i fraværet, basert på både kvalitative og kvantitative data. Dette kapitlet belyser dermed også den andre problemstillingen nevnt innledningsvis om endringer i fraværssituasjonen (se kapittel 1.1).

4.1 Utvikling i fraværsdager og fraværstimer

Skoleledere og skoleeiere ble bedt om å ta stilling til hvor enige de er i påstandene om at antall fraværsdager og at antall fraværstimer har økt de senere årene. Svarfordelingen er vist i figur 4.1.

Figur 4.1 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune, prosent

Øverste del av figur 4.1 viser at det er stor grad av enighet i at antallet fraværsdager har økt de senere årene, både blant skoleledere ved alle skoleslag og blant skoleeier kommune. Graden av enighet ser ut til å være størst blant skoleledere ved skoler med ungdomstrinn, og særlig ved rene ungdomsskoler, og lavest blant skoleledere ved videregående skoler. Ved ungdomsskoler og 1.-10.-skoler oppgir henholdsvis 83 prosent og 73 prosent at de er enige (verdier 4-6), mens det samme gjelder 66 prosent av skolelederne ved rene barneskoler og kun 54 prosent ved videregående skoler. Blant skoleeier kommune uttrykker 67 prosent enighet i at antallet fraværsdager har økt.

Nedre del av figur 4.1 viser graden av enighet i at antallet fraværstimer har økt de senere årene. Igjen er det skoleledere ved rene ungdomsskoler som i størst grad er enige (65 prosent velger 4-6), mens det på denne påstanden er lavest andel blant skoleledere ved barneskoler som er enige (37 prosent velger 4-6). Både 1.-10.-skoler og videregående skoler ligger imellom disse, med litt over halvparten som uttrykker enighet. Videre ser det ut til at samtlige grupper, med unntak av skoleledere i videregående, er mer enige i at antallet fraværsdager har økt sammenliknet med antallet fraværstimer. Blant skoleledere ved videregående skoler er det omtrent like store andeler som er enige i at antallet fraværsdager har økt som at antallet fraværstimer har økt.

Til slutt kan det være verdt å merke seg at skoleledere i videregående virker å ha best *oversikt* over utviklingen i fraværssituasjonen. Kun én til to prosent av disse svarer at de ikke vet hvordan utviklingen har vært. Tilsvarende andel er høyest blant skoleeiere på kommunenivå. Som det framgår av tabell 4.1 kan det se ut til at skoleeierne på fylkeskommunalt nivå igjen har bedre oversikt:

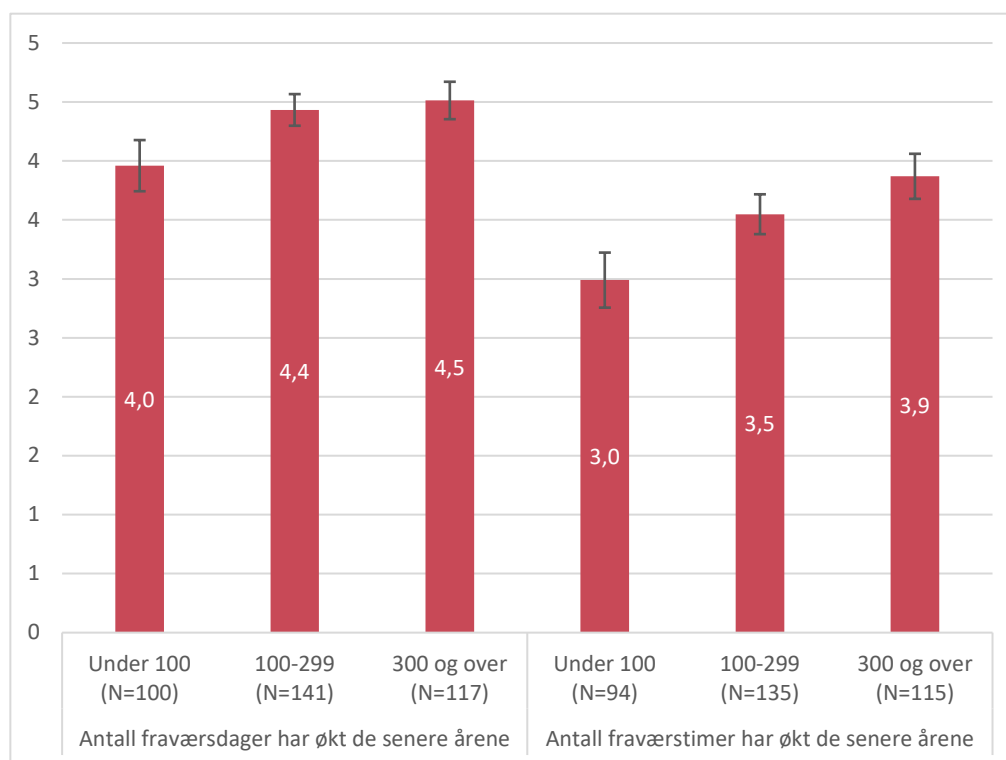
Tabell 4.1 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', skoleeier fylkeskommune, antall

	1 (Helt uenig)	2	3	4	5	6 (Helt enig)	Vet ikke	Totalt (N)
Antall fravær s dager har økt de senere årene	1	5	1	0	1	2	1	11
Antall fravær s timer har økt de senere årene	2	3	1	0	2	1	2	11

Videre ser vi her samme mønster som for skolelederne i videregående, nemlig at det omtrent er like stor andel som er enige i at antallet fraværsdager har økt som at antallet fraværstimer har økt.

Vi har også foretatt analyser av om det er forskjeller i hvor enige skoleledere og skoleeier på kommunenivå er i at det har skjedd en økning i antallet fraværsdager og fraværstimer etter bakgrunnsvariabler. For å forenkle framstillingen presenterer vi gjennomsnittsskårer i hver gruppe (hvor vet ikke er tatt ut). Verdien 6 vil her indikere at alle i gruppen er helt enig, mens 1 vil indikere at alle i gruppen er

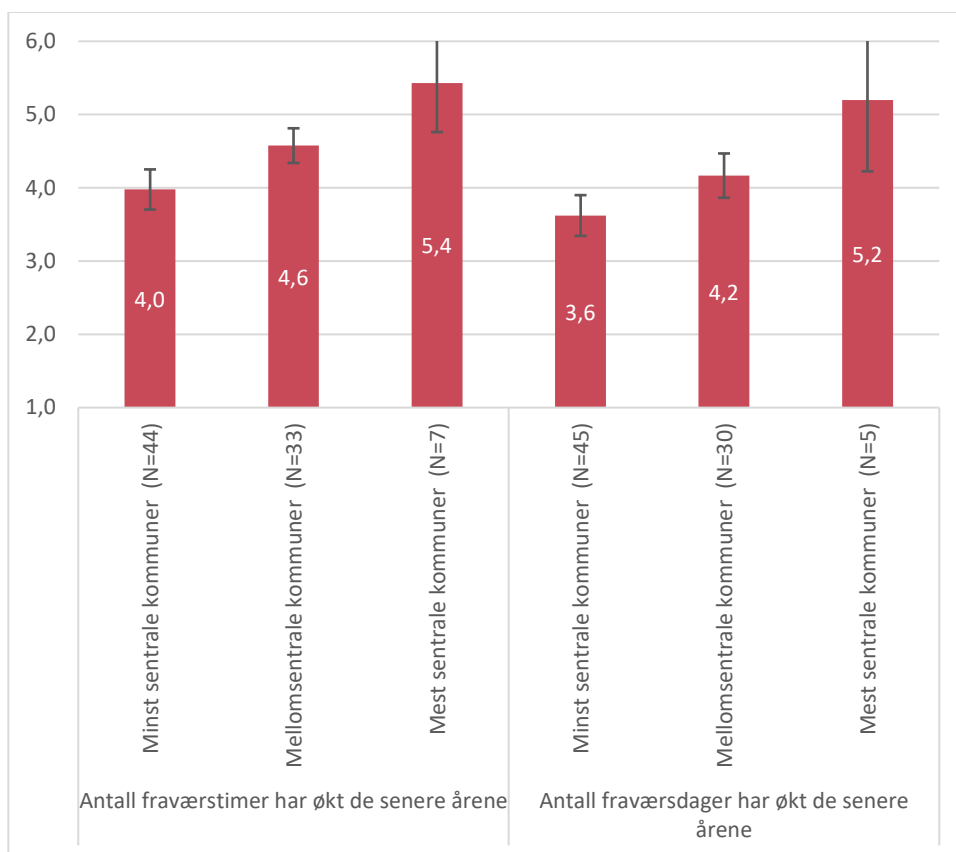
helt uenig. Gjennomsnittlig enighet blant skoleledere i grunnskolen fordelt på skolestørrelse er vist i figur 4.2:

Figur 4.2 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', grunnskoleledere etter grunnskolestørrelse, gjennomsnitt og konfidensintervaller tilsvarende signifikante forskjeller på 5-prosentnivået

Figur 4.2 viser at skoleledere ved grunnskoler med mindre enn 100 elever i gjennomsnitt er signifikant mindre enige i både at antallet fraværsdager og at antall fraværstimer har økt de senere årene. Det er verdt å merke seg at denne forskjellen ikke *utelukkende* skyldes at skoleledere ved ungdomsskoler er mer enige i påstandene. Forskjellen er fremdeles signifikant hvis vi kontrollerer for skoleslag. Som vi snart skal se henger imidlertid forskjellen mellom skoler av ulik størrelse i stor grad sammen med at store skoler oftere er lokalisert i mer sentrale kommuner. Det tidligere observerte mønstret av at skoleledere i grunnskolen er mer enige i at antall fraværsdager har økt enn at antallet fraværstimer har økt gjelder på tvers av skolestørrelse.

Blant skoleeiere på kommunenivå finner vi signifikante forskjeller i gjennomsnittlig enighet etter kommunens plassering på sentralitetsindeksen. Dette er illustrert i figur 4.3:

Figur 4.3 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', skoleeier kommune etter sentralitet, prosent og konfidensintervaller tilsvarende signifikante forskjeller på 5-prosentnivået

Vi ser av figur 4.3 at både for antall fraværstimer og antall fraværsdager stiger andelen som uttrykker enighet i at det har vært en økning med kommunens sentralitet. Vi gjør oppmerksom på at antall kommuner i gruppen av mest sentrale kommuner er lav. Dette gjør at vi må tolke resultatene for denne gruppen med forsiktighet. Det lave antallet respondenter gjør også at vi bare finner signifikante forskjeller mellom de minst sentrale kommunene, på den ene siden, og de mellom-sentrale og mest sentrale kommunene på den andre.

Respondentene fikk også mulighet til å utdype sitt inntrykk av utviklingen i fravær i åpne tekstfelt. De fleste velger her å uttrykke at det har vært en økning, og enkelte hevder at den har vært veldig stor. Følgende respondent velger å omtale økningen som «eksplosiv» i et kommentarfelt:

En eksplosiv økning i antallet elever som har svært høyt skolefravær. De oppgir å trives på skolen, med medelever og ansatte. Men de kommer likevel ikke på skolen, selv etter at vi har satt inn en rekke tiltak for å forsøke å få dem tilbake (samtaler, digital undervisning, møte dem utenfor skolen, hjemmeundervisning osv). (skoleleder 1.-10.-skole)

Respondenten spesifiserer ikke om det er timer eller dager, men gitt at opplevelsen dreier som om elever som ikke kommer på skolen, er det nærliggende å tenke at vedkommende har fraværsdager i tankene. En skoleeier, som også ser ut til å legge totalt fravær til grunn uten å spesifisere, anslår i et kommentarfelt at kommunen har sett en økning på 350 prosent:

Vi vet at fraværssituasjonen har endret seg fra 2019 til 2022. Fra skoleåret 19/20 til 21/22 har vi hatt en økning i ufrivillig skolefravær/ skolevegring på nær 350%. (skoleeier kommune)

Respondenten sammenlikner her perioden før og etter pandemien, og som vi ser hevdes det at økningen er hovedsakelig i ufrivillig skolefravær eller skolevegring. Denne utviklingen skal vi vende tilbake til i neste underkapittel. En annen skoleeier hadde også sett et markant større fravær etter pandemien, og at denne situasjonen med økt fravær til en viss grad vedvarer i barneskolen:

Den var stor etter pandemien. Fortsatt ganske stor på barneskolen. Bedre på u-skolen. Men der ser vi at noen flere elever har markant større fravær (skoleeier kommune i kommentarfelt)

En annen skoleeier hevder videre i et kommentarfelt at økningen i antallet elever med høyt fravær etter pandemien så langt ikke har vist tegn til å reverseres, men snarere at fraværet har en jevn økning:

Det har vært en markant økning i antall elever med høyt skolefravær etter pandemien. Det ser ikke ut til at tendensen er i ferd med å snu, og antallet har økt jevnt i hele perioden. (skoleeier kommune)

Økningen kan gjelde både antall elever med fravær, som nevnt i sitatet fra skolelederen ved en 1.-10.-skole over, men også fraværsomfanget, som i følgende tilfelle:

Mange flere elever har stort fravær. De elevene som har stort fravær nå har et større fravær enn elever som hadde det som ble regnet som et stort fravær tidligere. (skoleleder barneskole i kommentarfelt)

Enkelte påpeker at økningen startet før koronapandemien, mens andre har inntrykk av at det spesielt etter koronapandemien har vært en økning, og at denne kan ha forsterket en allerede eksisterende trend. For eksempel skriver en skoleeier på kommunenivå at fravær «var utfordrende før pandemien og har økt etter».

Andre velger å trekke fram at fraværet har økt blant spesifikke elevgrupper. Ifølge forskning gjort før pandemien (se for eksempel Allen m.fl. 2018) er det liten forskjell i omfanget av fravær mellom jenter og gutter, men årsaken til det kan være forskjellig. En skoleleder ved en ungdomsskole har spesielt observert en

«markant økning av fravær blant jenter de siste årene» (skoleleder ungdomsskole). Andre mener bildet har endret seg ved at flere yngre elever også har høyt fravær:

Det er økning i antall elever som har høyt fravær, og vi ser også en bekymringsfull økning i yngre årskull. (skoleeier kommune i kommentarfelt)

En skoleleder ved en videregående skole hevder i et kommentarfelt at økningen hen observerer både handler om elevgruppa de nå har og om endringer i fraværsmønsteret i kjølvannet av koronapandemien:

Fraværet fra skolen har økt. Handler om elevgruppa og endringer i fraværsmønstre etter covid. (skoleleder videregående)

Av de som har opplevd en økning etter pandemien er det også noen som hevder at situasjonen nå har normalisert seg, delvis fordi samfunnet har vendt tilbake til normalen, men også fordi elevene har forflyttet seg:

Har vore eit par utfordrande år, men er no tilbake til normalen. Dvs. at elevane det gjeld er vidare til ungdomsskulen. (skoleleder barneskole i kommentarfelt)

Andre hevder imidlertid at situasjonen er stabil og at de ikke har sett noen endring. Enkelte påpeker det er fordi fravær hos dem egentlig aldri har vært en utfordring, mens andre understreker på motsatt side at disse problemstillingene ikke er nye:

Vi har hatt disse problemstillingene lenge. Men i samme grad som nå, ikke egentlig økning. Diagnoser, angstproblematikk i samme skala. (skoleleder 1.-10.-skole i kommentarfelt)

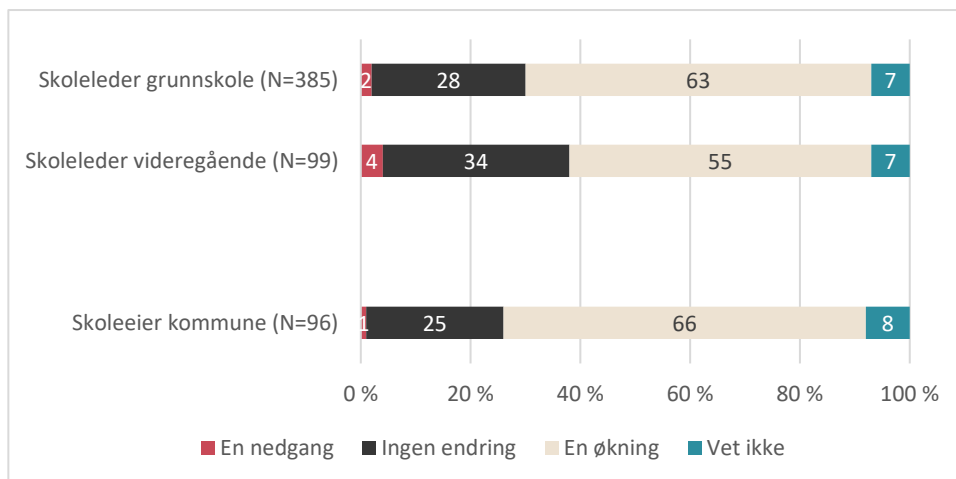
Til slutt er det faktisk også respondenter som hevder at fraværet har blitt redusert. Dette gjelder mest blant skoleledere i videregående og fylkeskommuner, hvor fraværsgrensen har hatt en effekt på elevers fravær. Vi finner imidlertid også skoleledere ved ungdomsskoler som ser at tiltak hjelper, og dermed at fraværet er lavere:

Vi opplever at det er mindre fravær nå enn tidligere. Skolen har tatt grep og innført strengere rutiner for fraværstøring og oppfølging av fravær, i tillegg til implementering av Nærværsteamet. Vi har elever med bekymringsfullt fravær, men det er rigget et godt system rundt disse elevene. Vi kan vise til gode resultater og vi får alle elevene tilbake på skolen igjen, men det kan ta tid. (skoleleder ungdomsskole i kommentarfelt)

I neste delkapittel vil vi utdype fravær som vekker bekymring.

4.2 Utviklingen i bekymringsfullt fravær

Både høsten 2022 og våren 2023 ble skoleledere og skoleeiere spurt om de har opplevd en endring i antallet elever med såkalt bekymringsfullt fravær etter pandemien. Svarfordelingen fra våren 2023 er vist i figur 4.4:

Figur 4.4 'Har skolen/skoleeier opplevd en endring i antall elever med bekymringsfullt fravær nå, sammenliknet med før pandemien?', skoleledere og skoleeier kommune (våren 2023), prosent

Vi kan for det første se av figur 4.4 at mer enn halvparten av skolelederne og skoleeiere på kommunalt nivå opplever at det har skjedd en *økning* i antallet elever med bekymringsfullt fravær nå sammenliknet med før pandemien. For det andre ser vi at det er relativt sett er flere som opplever at det har vært en slik økning blant skoleledere i grunnskolen enn i videregående.

Blant skoleledere i grunnskolen og skoleeiere på kommunalt nivå oppgir henholdsvis 63 og 66 prosent at det har skjedd en økning, mens det samme gjelder 55 prosent av skolelederne i videregående. Blant skoleeierne på fylkeskommunalt nivå oppgir syv av 11 at det har vært en økning, mens én gir uttrykk for at det ikke har vært noen endring. De øvrige tre påpekte at de på undersøkelsestidspunktet ikke hadde tilstrekkelig datagrunnlag tilgjengelig for å gjøre vurderingen. Det er her viktig å skyte inn at en av fylkeskommunene også gjorde oss oppmerksom på at datagrunnlaget og sammenliknbarheten i dette ble påvirket av at fraværeregelen ble tilsidesatt under pandemien, med konsekvenser for dokumentasjon av fravær. Dette ble brukt til å forklare avvik mellom hva statistikken faktisk viser, og hva skolene selv rapporterer:

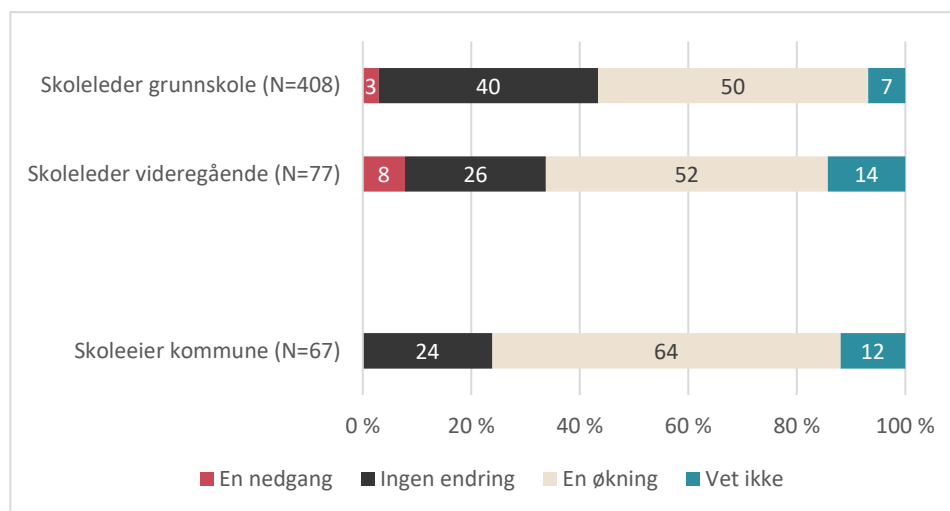
Frå 2018 har fráværstala i statistikken gått ned, men i samband med pandemien har vi tilbakemeldingar frå skulane på at det reelle fráværet har gått opp. Denne forskjellen skuldast endringar i fráværreglar under pandemien, og måten fráværet blir ført [...] Mange av svara er basert på inntrykk ut frå vår kommunikasjon

med skulane, og vi har elles ingen dokumentasjon som underbygger disse svarene.
(skoleeier fylke D)

Når det gjelder skoleeiere på kommunenivå ser vi en tydelig tendens til at større kommuner oftere oppgir at det har skjedd en økning i antallet elever med bekymringsfullt fravær enn i mindre kommuner. Mens 51 prosent oppgir at det har vært en økning i bekymringsfullt fravær blant kommunene med mindre enn 5.000 innbyggere, oppgir 73 prosent det samme i kommuner med mellom 5.000 og 20.000 innbyggere. I kommuner med mer enn 20.000 innbyggere oppgir hele 83 prosent at det har skjedd en økning. Det samme gjelder dersom vi undersøker skoleeieres svar etter kommunens sentralitet. Blant de 51 kommunene med lavest sentralitet oppgir halvparten at de har opplevd en økning, mens blant de øvrige svarer hele 84 prosent at de har opplevd en økning.

Et liknende mønster finner vi når vi undersøker grunnskoler av ulik størrelse. Bortimot halvparten (48 prosent) av skolelederne ved grunnskoler med mindre enn 100 elever oppgir at det har skjedd en økning i bekymringsfullt fravær, sammenliknet med rundt 70 prosent ved grunnskoler med mer enn 100 elever.

Figur 4.5 viser svarene på det samme spørsmålet da det ble stilt høsten 2022:

Figur 4.5 'Har skolen/skoleeier opplevd en endring i antall elever med bekymringsfullt fravær nå, sammenliknet med før pandemien?', skoleledere og skoleeier kommune (høsten 2022), prosent

Dersom vi sammenlikner svarfordelingene illustrert i figur 4.4 og figur 4.5, blir det klart at den største endringen blant skoleledere i grunnskolen er andelen som oppgir at det ikke har vært noen endring, og at det har vært en økning. Omtrent 13 prosentpoeng flere oppgir våren 2023 at det har vært en økning sammenliknet med høsten 2022, og omtrent like mange prosentpoeng færre oppgir at det ikke har vært en endring. Vi kan ikke utelukke at denne endringen skyldes forskjeller mellom utvalgene i undersøkelsen for høsten 2022 og våren 2023. Andre mulige

forklaringer kan være at det er enklere for skoleledere å sammenlikne nåsituasjonen med den før pandemien våren 2023, ettersom det har gått mer tid siden restriksjoner og tiltak ble opphevet. Det kan også være at svarene påvirkes av at temaet har vært mye debattert i offentligheten.

Blant skoleledere ved videregående skoler er den største forskjellen i svarene mellom de to tidspunktene at andelen som svarer at de ikke vet har gått ned til fordel for at det ikke har skjedd noen endring. Dette antar vi at henger sammen med at skoleledere i videregående nå har en bedre oversikt over utviklingen i fravær etter pandemien. Dette framkommer også av i svarene i åpne kommentarfelt, hvor flere understreker at det er for tidlig, selv våren 2023, å si noe om utviklingen etter pandemien.

Blant skoleledere i videregående skole er altså andelen som oppgir at det har skjedd en *økning* høsten 2022 sammenliknbar med andelen som oppgir det samme våren 2023. Svarfordelingen for skoleeier kommune er også omtrent den samme på begge tidspunkt, selv om en noe lavere andel har oppgitt at de ikke vet våren 2023.

I fokusgruppene med skoleledere og skoleeiere uttrykker de fleste informantene at de har erfart en økning i bekymringsfullt fravær de siste årene. Enkelte av informantene har også erfart at det har vært en økning i alvorlige saker der barn og unge er sengeliggende. Noen grunnskoleledere uttrykker også at det har vært en økning i langvarige fraværssaker på barnetrinnet. Både i spørreundersøkelsen og fokusgruppene erfares det at fraværssakene har blitt mer komplekse de siste årene. I fokusgruppene understreker noen skoleledere at de *fleste* elevene kommer på skolen, men at alvorlige fraværssaker kan være ressurskrevende, vanskelige å løse og dermed krevende for skolene å håndtere innenfor rammene og ressursene de har. En skoleeier sier for eksempel:

Vi bruker mange enheter som er med for å hjelpe til i problematikken, men det er vanskelige, sammensatte saker med elever som sliter mye, psykisk uhelse. Mange som har vanskelige situasjoner. Det relateres til pandemien, men jeg tror vi har vært flinkere til å avdekke og kartlegge. Jeg tror vi har blitt bedre til å ha oversikt, men det gjør det ikke enklere å finne gode løsninger på alle saker, for det er komplekse saker. Vi ser også en del normalfungerende – [elever som ble] ansett som det tidligere – også sliter mer, og kan komme opp i ganske vanskelige saker med at man ikke vil, ikke kommer seg på skolen. [Vi har] skolevegringssaker på det. (skoleeier)

Enkelte informanter i fokusgruppene påpeker at det er vanskelig å vite om fraværet har økt fordi det ikke er tallfestet, mens andre skoler og kommuner viser til økning basert på dokumentasjon som har blitt gjort lokalt.

Videre er det et stort sprik blant informantene i hvordan de definerer bekymringsfullt fravær, selv om visse forståelser knyttet til mønster i fraværet og årsaker ser ut til å være rådende. En skoleeier påpeker at det kan være vanskelig å kartlegge forekomst og økning av bekymringsfullt fravær på kommunalt og nasjonalt nivå fordi oppfatningene om hva fenomenet er blant skoleledere spriker:

I den forrige kommunen jeg jobbet i, en mellomstor kommune, spurte jeg alle skolene [...] hvor stort fraværet var. Så fikk vi svar som ikke kunne sammenliknes, for de hadde ikke operasjonalisert hva vi spurte etter. Og da ble det sånn at én skole sa de hadde 20 med bekymringsfullt fravær, en annen skole sa de hadde to. Og de var like bekymringsfulle de to skolene, men de definerte det forskjellig. Så det å lage systemer som gjør at vi kan telle – hvor lenge skal de ha vært borte før det er bekymringsfullt, det er forskjellige terskler for det. Men den generelle tendensen er at vi har flere elever, og skummelt mange som faktisk er helt borte over mange år, i en stor kommune som den jeg jobber i nå. (skoleeier, kommune)

Når det gjelder tidsrommet, er hovedtendensen i fokusgruppene at informantene har erfart en økning de siste 10-15 årene, og at denne har blitt forsterket etter pandemien. Noen informanter melder imidlertid om at skolen/kommunen har hatt en økning først og fremst etter pandemien. En informant fra en mellomstor kommune, som hadde liten grad av nedstengning, forteller at pandemien i liten grad har påvirket fraværet.

Det er variasjon mellom skolene og kommunene som deltok i gruppeintervjuene når det gjelder om de har fått reversert den opplevde økningen etter pandemien. Noen informanter forteller at kommunen eller skolen har klart å bremse tendensen til økt fravær etter pandemien ved hjelp av rutiner for tett oppfølging av fravær på et tidlig tidspunkt, uavhengig av fraværsårsak. I disse tilfellene synes økning etter pandemien å handle om mindre komplekse fraværsårsaker, som for eksempel at elevene – i likhet med resten av befolkningen – måtte lære på nytt å ikke være hjemme ved lette fysiske symptomer. Det er likevel en mer utbredt tendens i de kvalitative funnene til at informanter uttrykker en økt kompleksitet i årsaker til bekymringsfullt fravær etter pandemien.

4.3 Kvalitative funn om syn på årsaker til økning

I både spørreundersøkelsen og fokusgruppene stilte vi spørsmål om hva skoleledere og skoleeiere opplever som relevante forklaringer på endring i fraværssituasjonen. Vi vil først presentere de kvalitative funnene.

Som nevnt i metodekapitlet stilte vi deltakerne i fokusgruppene åpne, brede spørsmål for å sette i gang samtalen mest mulig innenfor informantenes egne diskurser, forståelsesrammer og erfaringer med bekymringsfullt fravær. Basert på

informantenes utsagn fulgte vi så opp med mer konkrete oppfølgingsspørsmål. To av de åpne spørsmålene til informantene var 1) om de har erfart at det er en økning i bekymringsfullt fravær, og 2) hva de anser som årsaken(e) til en eventuell økning. Spørsmål 2 stilte vi som oppfølging dersom informantene mente det hadde vært en økning.

I alle gruppene var det informanter som uttrykte at de hadde erfart en økning i bekymringsfullt fravær, og i mange tilfeller syntes dette å være et presserende problem for skolen eller kommunen. De to åpne spørsmålene førte til utførlige svar og utveksling mellom informantene. I tillegg brakte en del informanter selv de to temaene (opplevd økning og årsaker til dette) på banen i forlengelsen av sine svar på andre åpne spørsmål, og kom med omfattende utdypninger. Engasjementet og de omfattende utdypningene syntes å indikere at mange av fokusgruppedeltakerne opplever en krevende situasjon knyttet til bekymringsfullt fravær. Igjen vil vi understreke at økningen kan være krevende også når det totale omfanget av elever med bekymringsfullt fravær tilsynelatende ikke er stort, fordi det kan være svært ressurskrevende for skolene å håndtere noen av enkeltsakene. Dette gjelder særlig for komplekse saker som kan være langvarige og/eller krever omfattende tverrfaglig eller tverretatlig samarbeid.

I fokusgruppefunnene er følgende temaer de vanligste når informantene skal forklare en erfart økning i bekymringsfullt fravær:

- økning i psykiske helseplager blant barn og unge
- økt digitalisering
- mindre robusthet
- et samfunn preget av økt individualisering
- pandemirelaterte årsaker

Vi vil nå utdype skoleledere og skoleeieres syn på disse temaene, i tillegg til noen andre faktorer som enkelte informanter berørte som forklaringer, men som ikke var gjennomgangstemaer. Disse andre temaene er alle skolerelaterte forklaringer, og er omtalt i 4.2.4.

De fleste informantene snakket om flere av temaene vi omtaler i dette delkapitlet. I tillegg uttrykte, som nevnt, flere en erfaring med at *kompleksiteten* i bekymringsfullt fravær har økt. Informanter forteller om en økning i komplekse og ofte langvarige enkeltsaker, der det er et samspill mellom ulike årsaker. I tillegg synes – slik informantene framstiller det – pandemien å ha både bidratt til nye årsaker til bekymringsfullt fravær, samt å ha forsterket eksisterende samfunntendenser.

4.3.1 Psykiske helseplager og nedsatt livskvalitet

Psykisk helse er et gjennomgangstema både i fokusgruppeintervjuene og i svarene i åpne fritekstfeltene når det gjelder årsaker til en erfart økning i bekymringsfullt fravær. En økning i barn og unges psykiske helseplager i Norge og andre land i senere år har blitt mye omtalt i offentligheten og vært gjenstand for forskning. Som vi så i innledningskapitlet, har det i Norge vært en økning i selvrapporterte psykiske helseplager, en økning av diagnoser av særlig jenter og unge kvinner i spesialisthelsetjenesten, og legemiddelbruk for psykiske lidelser har økt for barn og unge.⁸ Per i dag mangler det, som nevnt, publisert forskning fra Norden om eventuelle langtidsvirkninger av pandemien på barn og unges psykiske helse (Nøkleby m.fl. 2023).

En del informanter uttrykker at flere barn og unge enn tidligere ikke kommer på skolen på grunn av psykiske helseplager og nedsatt livskvalitet. Informantene snakker om en økning i alvorlige saker, men flere understreker at i en del saker foreligger det ikke alltid diagnoser. De utdyper heller ikke i hvilken grad disse elevene har vært til utredning eller ikke. I informantenes syn er det ulike alvorlighetsgrader av psykiske helseplager som bidrar til (en økning i) bekymringsfullt fravær.

I intervjuene framkommer det tydelig at det i hverdagen til mange informanter er ressurskrevende å håndtere bekymringsfullt fravær, særlig når det gjelder et økende antall elever. Fordi lærere ofte er de som kjenner eleven best blant skolepersonalet, er de ofte med i oppfølgingen av saker. Dette kan gi mindre tid til å fokusere på å forberede god undervisning og kan gå utover at lærere er til stede i klasserommet. I tillegg formidler informanter at det kan være en utfordring for lærerressurser når flere elever får tilrettelagt undervisning i egne grupperom, for eksempel stillerom eller aktivitetsrom.

Informantene viser samtidig til at skolen møter forventninger fra storsamfunnet og media om å håndtere fraværproblemer. Informantene underkjenner ikke skolens ansvar, og snakker utførlig om tiltak og rutiner (se kapittel 4 og 5). Samtidig kommenterer flere at årsakene – særlig knyttet til psykiske helseplager – ofte ligger utenfor skolens kompetanseområde. En skoleeier sier:

Skolens påvirkning og innvirkning er superviktig, men det alene [...], det kan være en frustrasjon, ikke sant. Skolen har kanskje ikke innsikt i det fordi det er helselatert. Media er jo veldig der at det her må skolen ta tak i, skolen må løse det [...], skolen har ansvar for eleven, [...] for skoleveien, for fraværet [...] Skolen driver jo primært [med] opplæring – hvis du ser på kompetansen til de ansatte [...] Og vi snakker nå om momenter som går langt utover det de [ansatte] er kompetente til. Men forventningen flytter seg ikke tilsvarende. (skoleeier, kommune)

⁸ <https://www.fhi.no/nettpub/hin/psykisk-helse/psykisk-helse-hos-barn-og-unge/> lest 250523

Tilsvarende mener en grunnskoleleder, som definerer bekymringsfullt fravær som «komplekse saker», følgende:

Når vi begynner å bruke [...] begrepet bekymringsfullt fravær, så snakker vi egentlig ikke lengre om at det er lav motivasjon for skole. Da [handler det mer om] at det er en sammensatt og kompleks bakgrunn for at barnet ikke dukker opp på skolen. Og at vi er helt avhengige av at andre etater bidrar, for våre tjenester slutter ved skole, liksom. Og når fravær handler om skole, så er det jo vi som setter i gang tiltakene selv, og veldig ofte lykkes vi med det. Men den tsunamien vi nå ser av barn som er hjemmeliggende, der er det nok langt mer omfattende ting som skal til. Så jeg synes ofte det blir et feilspor når alt legges på skole og at det på ingen måte er til barnets beste [...] Vi strekker ikke til med 24-timers hjelp fra skole. (skoleleder grunnskole)

En annen informant påpeker at når alle tiltak med eksterne samarbeidspartnere, slik som helsevesenet, mislykkes, blir det skolen som sitter igjen med ansvaret, og dermed også indirekte med «skylden». Enkelte informanter mener at løsningen er å få flere yrkesgrupper inn i skolen, som for eksempel barnevernet og BUP. En informant mener at dette kan bidra til bedre oppfølging, og at det å få en mer personlig relasjon til tverrfaglige samarbeidspartnere vil være positivt. Andre informanter ønsker miljøarbeidere i skolen som kan jobbe særskilt med tett oppfølging av fraværssaker, for eksempel i krisesituasjoner som kan løses ved å ta raskt tak i en hendelse. Vi kommer tilbake til disse temaene i kapittel 6, som omhandler skolens ressurser og kompetanse i arbeidet med elevers fravær.

Angst og uro er noen av de konkrete psykiske helseplagene informanter nevner. I tillegg sier informanter i to av fokusgruppene at noe som har bidratt til en økning i bekymringsfullt fravær er en økning i diagnoser på autismspekteret, og at ordi-nær skole i mindre grad er tilrettelagt for disse. En informant beskriver det som en «massiv økning», en annen som «en dramatisk økning». En informant viser til en økning i både ADHD og autisme, og sier at elever med disse diagnosene utgjør en høy andel av fraværstatistikken. Også i denne sammenhengen påpekes det at skolen mangler ressurser og kompetanse til å håndtere situasjonen. En skoleleder sier:

Hvis de skal være her, så må vi ha lovhjemmel til å drive skole veldig utenfor opplæringsloven. Og [den] konflikten der, synes jeg er vanskelig å håndtere. Vi kan ikke gjøre en skole om til en sosialinstitusjon. Det er ikke det [som er] konseptet her. Og hvis vi skal det, så må det i alle fall være andre etater, eller i alle fall PP-tjenesten, som sier noe om det – at her skal det ikke være konseptet skole, her skal det være noe annet. (skoleleder ungdomsskole)

Ifølge Legemiddelforeningen har det vært en økning i autismespekterforstyrrelser, men det er uavklart om økningen skyldes mer oppmerksomhet til diagnosene, nye måter å diagnostisere på (der flere grupper inkluderes) eller en reell økning.⁹

4.3.2 Økt digitalisering

Flere informanter trekker sammenhenger mellom bekymringsfullt fravær og økt digitalisering, i form av sosiale medier og gaming. En del har erfart fraværssaker med elever som driver med mye gaming. For eksempel påpekte en skoleleder på videregående at «noen bryter nettet på natta [med gaming], [...] Så de går og legger seg, og så står de opp en time senere og spiller, så er de kjempeslitne om morgenen». I en av kommunene har en skoleeier observert at mens de fleste elevene på en lokal skole med forsterkede tiltak hadde atferdsvansker, har skolen i dag «stort sett elever med alvorlig skolefravær», og forteller at det nå jobbes med å bytte ut noe av de tidligere tilbudene ved skolen med et tiltak knyttet til gaming.

Som Brochmann og Madsen (2022) framhever, sier flere informanter at nettet kan bidra med sosiale alternativer til skolen for barn og unge som ikke trives på skolen. En skoleleder ved en videregående skole uttrykker: «det finnes sosiale medier som de kan søke til, og som vi konkurrerer litt med». En skoleeier viste til ungdommer som snur døgnet og har det sosiale livet om natta med barn i andre tidssoner, og påpeker et behov for forskning om i hvilken grad sosiale digitale arenaer kan bidra til økningen i bekymringsfullt fravær. Skoleledere og skoleeiere formidler imidlertid at gaming og sosiale medier ikke bare kan bidra til fravær på grunn av positive sosiale fellesskap, men også fordi de kan innebære sosialt utenforskap. Slikt utenforskap kan dreie seg om å ikke bli invitert inn, for eksempel til gaming, og om digital mobbing. Informanter understreker at svært mye av det som foregår på nett går under radaren for skolen og foreldre, og at disse hendelsene kan bidra til sterk mistriivsel. I et skoleeierintervju trakk informantene fram digital mobbing som et stort problem. En av skoleeierne forteller at «lærere av og til får noen grusomme rapporter [fra elever] om Snapchat» [...] nå ser vi jo det helt ned på 5. trinn at de bruker mye stygge ord til hverandre etter de har lagt seg på kvelden. Og læreren får ofte tak på det, og det er en styrke da. Det har vi sett i alle fall i [kommunen], at lærerne er flinke til å oppdage dette». Videre ble gapet mellom den digitale verdenen som barn og unge forholder seg til og foreldregenerasjonen, inkludert skoleansatte, understreket i intervjuet. I intervjuet ble det også påpekt at noen former for digitalt utenforskap – som det å ikke inviteres med på alt – er

⁹ <https://www.legeforeningen.no/foreningsledd/fagmed/norsk-barne--og-ungdomspsykiatrisk-forening/veiledere/veileder-i-bup/del-2-tilstandsbilder-kapitlene-er-oppsett-etter-inndeling-i-icd-10/gjennomgripende-utviklingsforstyrrelser-autismespekterforstyrrelser/> (lest 240423)

en del av livet, men at utenforskap kan bli mye tydeligere og vanskeligere å håndtere på nett. Som en av informantene uttrykker det:

I dag blir du sterkere og mer dramatisk utestengt, det blir mer synlig. Så blir det også en slags forventning om at du skal være med alle steder, som er ganske komplisert.

4.3.3 Robusthet og økt individualisme

Det meste av forskningslitteraturen forklarer bekymringsfullt fravær med individ-, familie- og skolefokuserede faktorer. Et unntak her er Kearney m.fl. (2022) som forsøker å rekonseptualisere fenomenet fra «fravær» til «nærvær». Denne tilnærmingen innebærer en tydeligere anerkjennelse av de kontekstuelle faktorene og å ta høyde for en rekke såkalte «økologiske nivå» både på mikro-, meso- og makronivå. Mens vi på mikronivå finner faktorer som mentale helseutfordringer, manglende involvering av foreldre og læringsvansker, består mesonivået av faktorer som samhandling og kommunikasjon mellom foresatte og lærere, og sosiale faktorer som sosioøkonomisk sårbarhet. Mange av informantene i fokusgruppene var svært opptatt av hvordan den bredere *samfunnsutviklingen* påvirker både elever, foreldre og skolen. Dette er faktorer på makronivå, hvor nasjonale tendenser, lokal kultur og politikk påvirker elevens fravær.

Et eksempel på en samfunnsutvikling mange informanter gjør seg tanker om at kan virke inn på fraværssituasjonen, er hvorvidt skolen og foreldre i dagens samfunn i stor nok grad skaper barn og unge som er robuste nok til å tåle motgang. I den forbindelse uttrykker informanter bekymring for hvorvidt elever blir i stand til å håndtere yrkeslivet uten å kunne håndtere «vanlig» motgang og vanskelige følelser som alle mennesker møter på i livet. Et tema som løftes fram her er at elever må lære at en skal gå på jobb eller skole selv om en er trøtt eller litt lei seg. Også noen av respondentene i fritekstsvarene i spørreundersøkelsen stiller spørsmål ved om barn og unge i dag rustes tilstrekkelig til «vanlig motgang». Følgende er et eksempel fra et åpent fritekstfelt i spørreundersøkelsen:

Elever skal ikke lenger kjenne på livets opp og nedturer, de lærer ikke lenger å "tåle livet", såkalt livsmestring. Foreldre beskytter barna feil, [de] pakkes i stor grad inn og må ikke stå i de ulike følelsene som er med til å bygge dem for livet. Eksempel: - litt syk så får de være hjemme fra skolen, men får delta på fritidsaktiviteter på ettermiddag / kveld. [...] Barna lærer seg ikke å mestre livet slik situasjonen er nå. Hva skjer med fremtidens arbeidstakere: blir normalen høyt fravær i arbeidslivet? (skoleleder, barneskole)

Når det gjelder å håndtere vanskelige følelser, synes både respondentene og informanter i denne sammenhengen stort sett å ikke å vise til omfattende psykiske

helseplager, men mer til hverdagslig motgang. Enkelte informanter mener at angstbegrepet brukes for mye, på ikke-diagnostisert uro og utrygghet. En grunnskoleleder mener at angstbegrepet i noen tilfeller brukes om utrygghet, og hevder skolen hans «aldri har jobbet så mye inn mot å tilrettelegge/tilpasse/trygghet; vi har mange ulike varianter [av tiltak] på skolen i forhold til å skape den tryggheten; forholde seg til mennesker».

Noen informanter framhever at foreldrerollen i dag ofte er mer lyttende, men mener at mange foreldre i dag samtidig kan være redde for å være tydelige og å stille krav sammenliknet med hva som var tilfelle før. En skoleeier sier:

Vi utvikler nå en foreldregruppe som er meget relasjonelle, meget imøtekommende og ivaretagende overfor barna sine, men de blir i mindre grad i stand til å stille krav og forventninger. Og på skole er det krav og forventninger.

I fritekstfeltsvarene til spørreundersøkelsen hevder flere respondenter at foreldre i for liten grad stiller krav, og at dette kan gjøre det lettere å være hjemme. Noen respondenter uttrykker mistro til foreldredokumentert fravær – for eksempel i forbindelse med lette fysiske symptomer eller ferier. En skoleleder for en 1.-10. skole skriver: «Eg meiner å sjå ei utvikling der born får bestemme meir sjølve om dei skal på skule eller ikkje», og mener at det er for lav terskel for å være hjemme med lette fysiske plager, som «litt vondt i hovudet», og mener skolene må følge opp tettere også ved dokumentert fravær.

Andre respondenter uttrykker at foreldregenerasjonens ønsker å være imøtekommende og ivaretagende overfor barna sine. Tilsvarende sitatet fra fokusgruppene over uttrykker en respondent i fritekstfeltet at et ønske blant foreldre om å være venner med barna kan stå i motsetningsforhold til å sette grenser og mener dette kan skape utfordringer for barnet på skolen hvor det er «mye rammer, grenser [og] forventninger».

Flere respondenter i fritekstsvarene mener at det er en større tendens til at flere foreldre nå enn tidligere tar barna ut av skolen for å dra på helge- eller ferieturer. En skoleleder ved en barneskole hevder at noen foreldre misoppfatter Udirs fraværsregel og leser den «som om at de har rett på 10 dager fri i strekk hver gang de søker». Videre hevder en skoleeier i et kommentarfelt at hen:

opplever at foresatte har lav terskel for å holde barna hjemme, og be fri barna (om det er å reise på hytta torsdag, eller ta en ekstra ferieuke (reise til Syden). Virker som flere foresatte har mulighet til å være hjemme med barna (f.eks. hjemmekontor/fleksible jobber), og at de derfor oftere lar barna være hjemme?! (skoleeier kommune)

Enkelte respondenter uttrykker også bekymring for fravær knyttet til at enkelte elever med innvandrerbakgrunn har lengre utenlandsopphold hos slektninger i foreldrenes opphavsland.

I fokusgruppene viser de fleste informantene ikke til konkrete fraværssaker de har arbeidet med når de snakker om foreldrestil og robusthet. Et unntak er en skoleeier som har erfart en økning med elever med stort fravær på barneskolen, og hen fortalte at i en del av disse sakene, hvor det har blitt veiledning, har foreldrerollen vært relevant, «å være tydelig, tørre å stå i det, ta den rollen».

En annen skoleeier mente imidlertid ikke at foreldres holdninger er der skoen trykker, men den sterke økningen i psykiske helseplager. Hen fortalte hvordan kommunens forsterkede skole har endret seg fra 90-tallet og starten av 2000-tallet ved at de den gang primært hadde elever med atferdsvansker på ungdomstrinnet, til at de fleste elevene på samme skole i dag er elever med psykiske vansker. Hen mente også at det tverrfaglige arbeidet med psykiske helseplager ikke fungerer godt nok, og at foreldre til elever med psykiske helseplager i for liten grad får veiledning og oppfølging:

Det er klart at alle vi som har jobbet i mange år så jo [...] hva som skjedde innenfor psykisk helse, hvor man på begynnelsen av 90-tallet hadde helseinstitusjoner og nå bare jobber poliklinisk, og i stor grad er avhengige av at barn og unge kommer seg til en poliklinikk og skal tåle å bli behandlet på den måten. Og min kollega, som tidligere var leder for ambulante tjenester helse [i kommunen], som tidligere rykket ut og jobbet hjemme – mye sammen med barnevernet, i dag jobber mye mer på sykehuset med andre sykehusinstitusjonaliserte barn, og er mindre ute. Så hvem er det som er ute og hjelper foreldre i den situasjonen? Jeg er mer opptatt av det enn av holdningene til foreldrene. Men jeg tenker at foreldrene står i en komplisert samfunnsutvikling. Jeg har mer lyst til å si det enn at det er et holdningsproblem. Men det er klart at jeg ser noen tendenser til dette med aksept for hjemmekontor og hjemmeundervisning. Men jeg syns ikke det er den store utfordringen vi har. Det er den delen av skolefraværet pandemien ga oss som vi lettest håndterer. Det alvorlige bekymringsfulle fraværet – det tror jeg stikker dypere og handler mer om samfunnsutvikling. Og manglende samhandling mellom oss som hjelpere. (skoleeier, stor kommune)

Noen informanter uttrykker at vi i større grad har gått fra et pliktsamfunn – som inkluderte en udiskutabel plikt til å gå på skolen – til et rettighetssamfunn preget av en større grad av individuell tilrettelegging og idealistiske livsstiler og normer. Noen informanter reiser spørsmål om hvorvidt økt individualisering av samfunnet kan bidra til bekymringsfullt fravær. En grunnskoleleder sier for eksempel:

Noen foreldre er veldig påkoblet og skjønner at det er deres ansvar og at barnet mitt skal på skolen. Eleven skal være skikkelig syk for å ikke komme hit, de kan

nesten presse for mye. Men vi merker jo at det hos noen foreldre er det ikke så nøye. Vi har jo voksne som har høyt fravær, ansatte som har høyt fravær også tidvis. Så det er ulike holdninger på det, men det kan være at vi har et samfunn der stadig mer kan velges selv; selv om en har skoleplikt så kan det være at flere tenker at det vurderer vi selv, også vurderer vi det litt ulikt.

En skoleleder som deltok i et fokusgruppeintervju, kommenterte også på det hen mener er en slik økt individualistisk holdning hos elever:

Det er elever som kommer og spør «Når vi skal sitte og jobbe med oppgaver [...] kan vi ikke likeså godt sitte hjemme?» [Det er] et ønske om å trekke tilbake til den tilværelsen å sitte hjemme og jobbe i stedet for å være på skolen, opplever jeg av og til. Jeg var på elevrådsmøte for eksempel, så ble det tatt fram som et ønske. Også har vi da i utgangspunktet frammøteplikt i videregående skole (skoleleder, videregående)

I situasjonen som beskrives i sitatet, kan altså erfaringer med hjemmeskolen under pandemien ha spilt inn, ved at elevene har blitt mer vant til at skolearbeidet kan gjøres hjemme. Dette kommer vi nærmere tilbake til i underkapittel 4.3.5.

Det er viktig å understreke at informantenes refleksjoner om robusthet og individualisme som mulige årsaker til økning i bekymringsfullt fravær er nettopp dette – *refleksjoner*. Informantene snakker om brede samfunnstendenser, og i en del tilfeller er kommentarene om disse temaene tentative. Det vil si at informantene hevder at det *kan* være en sammenheng, eller at de *tror* det er en sammenheng. Informantene viser sjelden til konkrete fraværssaker når de snakker om disse to temaene. Tilsvarende må mange av respondentens kommentarer om oppdragelsesstil og hva som foregår utenfor skolen leses som meningsytringer, da de ikke er til stede på disse arenaene. Det er videre ikke mulig å konkludere basert på fritekstsvarene i hvilken grad respondentenes meninger om årsaker til økt fravær er basert på egne erfaringer med håndtering av konkrete fraværssaker versus hva som er egne antakelser og refleksjoner – også påvirket av bredere samfunnsdebatter. Likevel gir svarene informasjon av verdi fordi oppfatninger om slike sammenhenger kan virke inn på konkret *håndtering* av fravær.

4.3.4 Skolefokuserte forklaringer

Noen av informantene snakker også om hvordan skolefaktorer kan bidra til (økt) fravær, men dette tar en langt mindre plass i samtalen enn de øvrige forklaringene redegjort for i dette kapitlet. Dette er i tråd med betraktningen til Havik og Ingul (2022) gjør om at samfunnet for øvrig har en tendens til å påpeke skolens ansvar, har skolen selv en tilbøyelighet til å rette oppmerksomheten mot andre enn seg selv, slik som elevene og deres foreldre eller foresatte.

Flere informanter peker imidlertid på faktorer i skolemiljøet, ikke minst mobbing, som årsak til fravær. Videre er noen informanter inne på en mer krevende skolehverdag som årsak til økning i fravær. Som nevnt i innledningen har tidligere forskning funnet at fokus på konkurranse og testing i skolen er medvirkende årsaker til elevers fravær. Videre hevdes det at flere elever opplever ubehag når skolen samtidig stiller krav til faglig og sosial eksponering, og at skolevegring for noen har vært forbundet med et ønske om å unngå situasjoner som presentasjoner og gruppearbeid (Havik m.fl. 2014). I tråd med dette påpeker Brochmann og Madsen (2022) at det er færre situasjoner i dagens norske skole der elever kan trekke seg tilbake og være mer passivt til stede. Det blir antydnet i denne boka at en del elever som tidligere mistrives i større grad kunne stille på skolen fordi kravene til sosial involvering var annerledes (Brochmann & Madsen 2022). Ungdatafunn viser også at skolerelatert stress, sammen med sosiale medier og kroppspress, er blant de viktigste årsakene unge selv gir for opplevde psykiske helseplager.¹⁰

Samlet sett framstår ikke skoleledere og skoleeier som veldig opptatt av slike temaer når de snakker om en erfart økning i bekymringsfullt fravær, men noen informanter er inne på press som en bidragende faktor. En skoleeier sier følgende:

Jeg [...] tror [...] vi skal være litt [bevisst] på at kravene [...] forventningene, kompleksiteten til skolen i seg selv også er en del av det som driver dette. Jeg tror det er krevende å være ung elev i dag på en annen måte. Og så har vi ikke lykkes med å lage gode trygge vilkår. Vi har ikke lykkes i å få bort mobbing, vi har fått mye mer annerkjennelse for at det er et fenomen, det har vært bra. Men vi har ikke lykkes med å ta det vekk! (skoleeier, kommune)

I et annet skoleeierintervju viser en informant til det økende trykket de får tilbakemeldinger om fra PP-tjenesten, barnevernet og BUP. Skoleeieren mener at det er viktig å få en forståelse av årsakssammenhengene, om bekymringsfullt fravær skyldes psykiske helseplager eller motsatt; «det kan bli 'høna og egget' om hva som er konsekvens av hva», sier informanten, samtidig som hun understreker at det er viktig å «undre seg bak tallene; hva er de opprettholdende faktorene?». Informanten vektlegger videre skolens forebyggende og hjelpende funksjon i å fremme psykisk helse.

En tredje skoleeier er også inne på at elevene «vurderes veldig mye i skolen», og at det har vært en økende trend i mange år. Informanter påpeker også at testing og kompetansemål skjer i yngre alder enn tidligere og at det muligens kan bidra til lavere trivsel og mer press. Vi har også sett at det framgår i svarene både i spørreundersøkelsen og i fokusgruppeintervjuet at flere erfarer at fraværspromatikken har flyttet seg nedover i skolesystemet, og at det er en bekymringsfull

¹⁰ <https://www.ungdata.no/stress-press-og-psykiske-plager-blant-unge/lest/240523>

tendens til økende fravær blant de yngste elevene. I spørreundersøkelsen gjelder funnene om dette spesielt knyttet til tilfeller som forstås som skolevegring.

Andre skolerelaterte faktorer noen få informanter trekker fram som kan skape mindre trivsel på skolen, er et sterkt fokus på teoretiske fag. En skoleeier framhever i denne sammenhengen betydningen av mestring for trivsel:

De som sier at de ikke tør å gå på skolen eller vegrer seg for å gå på skolen, de opplever også at de trenger større krav til mestringsopplevelser og litt mer praktisk tilrettelagt [undervisning]. (skoleeier, kommune)

I tillegg påpekte en skoleeier funn fra elevundersøkelsen som viser at elever opplever skolen som mindre relevant enn tidligere, og sa at det er viktig å snakke med ungdom selv for å vite hva som ligger i dette. Dette fordi opplevd relevans, ifølge denne informanten, kan bidra til nærvær.

4.3.5 Pandemirelaterte forklaringer

Som nevnt forteller mange informanter om en opplevd økning i bekymringsfullt fravær før utbruddet av koronapandemien. Likevel var endringer som følge av pandemien et sentralt tema i intervjuene. Informantene snakket da både om allerede eksisterende utviklingstrekk som ble forsterket på grunn av pandemien, men også om nye fenomener som skyldtes pandemien som sådan. Vi skal her se nærmere på noen av dem, og vi trekker igjen fram psykiske plager, men også overganger mellom skoleslag, fraværsakers kompleksitet, endrede holdninger og elevenes sosiale kompetanse.

Noen informanter forteller at fravær kan ha økt på grunn av en forverring i psykiske helseplager hos barn og unge, og viste også til at flere familier har hatt store vanskeligheter i og etter pandemien. En skoleeier viser til et begrep BUP bruker om at «lidelsestrykket» i familiene har økt. I en annen fokusgruppe kommenterte en skoleeier på følgende måte:

Vi har jo et tett samarbeid med BUP her også, som har registrert en markant økning i [henvendelser], i alle fall i vår landsdel. Og de legger også noe av denne store økningen til samfunnsendringen. Pandemien, gjenåpningen som har skjedd, situasjoner som familier har kommet i knyttet til økonomi, rusproblematikken som er økende sånn at barn ofte får oppmerksomhetsvansker og er ikke trent til å stå i disse situasjonene. Så får vi dette med vold og rus i tillegg i ungdomsmiljøet, så blir det utrygt. Det også kan være med på å gi mer skolefravær nå hos oss, uten at vi kan peke på sånne direkte årsakssammenhenger mellom det. Men det gjør også at det blir komplekst, da. Vi har 50 prosent flere henvisninger nå til barne- og ungdomspsykiatrien enn vi hadde i 2019. (skoleeier, kommune).

Som berørt i kapittel 1, mangler vi kunnskap om langtidsvirkninger av pandemien for barn og unges psykiske helse, men forskning under pandemien viste at den hadde ulik innvirkning på ulike grupper (Caspersen m.fl. 2021). Et informantut-sagn tyder på at elever i *overganger* mellom ulike skoleslag kan ha vært ekstra sårbare. Skoleeieren påpeker:

Vi vet at pandemien førte til et økt trykk i forhold til psykisk helse. Jeg har møtt elever som ble veldig mye sykere under pandemien. Og disse har hatt mye større problemer med å komme seg tilbake etter at den var over. Vi så også dette med overganger, når pandemien startet og du for eksempel startet 1. trinn, 8. trinn – alle overganger, begynnelsen på nytt skoleslag – det har også vært en sårbarhet for mange. Du har liksom ikke kommet i kontakt med medelever, ikke bygd god nok relasjon til kontaktlæreren din, som også har ført at det blir mer fravær på barnetrinn. Det ser vi i alle fall vi i [denne] kommunen. (skoleeier, stor kommune)

Som vi har nevnt ved flere anledninger er det en utbredt forståelse både blant skoleeiere og skoleledere at *kompleksiteten* i saker har økt, særlig etter pandemien. En skoleeier forteller for eksempel at flere av fraværssakene de jobber med har større kompleksitet enn tidligere, og utdyper:

[Kompleksiteten handler om] at barna strever på mange arenaer i livene sine. Foreldrene strever, det kan være at både barnet og foreldrene har vært utenfor en sosial alminnelig kontekst over lang tid. Tapsopplevelser, forsterkede opplevelser som gjør at kanskje mer [har] manifestert seg [...] mer over tid også, fordi man ikke oppfanget og fulgte opp godt nok under en lang pandemi i dette her. Kanskje, kort fortalt, at problemet har fått lov til å utvikle seg over noe tid, som vi tidligere hadde vært raskere på å jobbe med, fått ungen raskere på skolen, [fått] familien raskere i hjelp [...]. Men [...] komplekset «wicked problems» – de blir på en måte ikke bedre jo lengre man venter med å ta i dem.

Vi ser her at informanten mener det er et samspill av ulike faktorer etter pandemien, knyttet til barns og familiers erfaringer, og reflekterer over hvorvidt problemene økte i kompleksitet også fordi skolen ikke kunne fange opp risikofaktorer på et tidlig tidspunkt under pandemien. Det at skolene ikke fanger opp problemer på et tidligere tidspunkt under pandemien kan – i tillegg til nedstengningsperioder – også ha sammenheng med en omfattende omdisponering av helsesykepleiere til smittevern og vaksineringsperioder under pandemien (Caspersen m.fl. 2021).

En annen endring i kjølvannet av pandemien, som informanter peker på er knyttet til endrede holdninger til lett fysisk sykdom. Flere informanter har erfart at elever i større grad er hjemme for lette symptomer på fysisk sykdom, sammenliknet med før pandemien. Skolelederne som har deltatt i fokusgruppeintervjuene, varierer imidlertid når det gjelder om de fortsatt opplever dette eller om det var

en mer kortvarig endring som ikke lenger er relevant. Endringer knyttet til fysiske symptomer er også et tema i fritekstsvarene i spørreundersøkelsen. En skoleleder ved en 1.-10.-skole stiller i et fritekstfelt spørsmål om noen av de fysiske helseplagene kan dreie seg om psykiske helseplager:

Fraværssituasjonen har endret seg etter pandemien. Vi merker at fysisk sykdom som vondt i halsen, hodet, osv. fører til fravær, der elevene tidligere kom på skolen med disse symptomene, og holdt ut. Terskelen ser ut til å ha blitt lavere. Så lurer vi på om psykisk uhelse ligger under noe av det som blir meldt inn som fysisk. (skoleleder, 1.-10.-skole)

En av skoleeierne på fylkeskommunalt nivå hevdet i et telefonintervju at «det å holde seg hjemme fordi at du ikke skal smitte andre har på mange måter blitt en edel gjerning, og dermed er det en god unnskyldning for gjerne å ta en ekstra dag også».

Flere informanter mener at siden hjemmekontor har blitt vanligere etter pandemien, kan det være enklere å holde barna hjemme ved lette symptomer. Det framgår ikke fra funnene om dette er en antakelse eller basert på oppfølging i konkrete fraværssaker eller annen form for kommunikasjon med foreldre.

En skoleleder uttrykker at man nå må øve opp «skolekondisen» igjen etter pandemien. Funn fra en av fokusgruppene tyder også på at manglende sosial omgang kan ha virket inn på skolefungering og trivsel for noen elever. I fokusgruppa uttrykker to skoleledere at pandemien kan ha påvirket elevens sosiale trygghet og kompetanse, som igjen kan ha bidratt til økt fravær. Den ene informanten, en avdelingsleder ved en grunnskole, mener at pandemien har redusert den sosiale kompetansen blant enkelte barn og unge. Ifølge informanten gjelder dette særlig elever som gikk på mellomtrinnet under pandemien.

Jeg opplever i [skolene i kommunen] at vi ser at [...] de ikke har fulgt løpet hele veien, de mangler sosialkompetanse. Hvordan man skal te seg, hvordan man skal snakke med hverandre, språkbruk, kommunikasjon. Man merker at mange har sittet hjemme på nett og spilt. Uten at jeg har noen tall på det så synes jeg [at] kommunikasjonen blant elevene har blitt dårligere, fordi jeg tror mange av dem har hatt venner gjennom digitale medier og spilt sammen. Det har vært fantastisk at de har hatt den muligheten, men det gjør kanskje at de bruker et litt annet språk [på nett] enn det man ville gjort ansikt til ansikt. Så det synes jeg de mangler. Og [de er] litt sånn klønete [...], spesielt kanskje de på mellomtrinnet hos oss, klønete i måten de skal være sammen på. (avdelingsleder, grunnskole)

Informanten forteller videre at kollegiet ved skolen har diskutert hvorvidt den erfarne økte sosiale «kløneheten» hos noen elever etter pandemien kan føre til at det utvikler seg sosiale hierarkier. Informanten utdyper videre at «kløneheten»

og hierarkidannelser kan føre til mistriivsel «fordi [...] man ikke tør være seg selv» og man «bare jatter etter den som finner ut at den skal lede den gruppa». I tillegg sier informanten at hun har sett at denne elevgruppa kan miste oppfinnsomhet og initiativ til å leke på en måte hun ikke har observert tidligere, og forklarer dette med at elevene er redde for å skille seg ut og bli baksnakket. «Det blir en del sånne ekstra intriger for de sosialt da, som jeg ikke har opplevd at de har hatt før, ikke i så stor grad», sier informanten. I samme intervju fortalte en undervisningsinspektør fra en annen skole at skoler i bydelen har erfart at de siste to kullene med elever på åttende og niende trinn, som gikk på mellomtrinnet under pandemien, har vært «merkbart mindre vant til å skjønne de formelle og uformelle reglene i et klasserom», og at de må bruke mer tid på «innskolingsprosessen» enn tidligere. Han kommenterer at denne elevgruppa synes å mangle en del sosial erfaring og uttrykker at elever som ikke har lært selvregulering kan påvirkes negativt i læringssituasjoner, og dermed stå i risiko for å utvikle fravær. Vi så lengre opp at en skoleeier i en stor kommune påpekte økt sårbarhet for fravær for elever som begynte på nytt skoleslag under pandemien. Utsagnene til disse to skolelederne synes å vise til sårbarhet for elever som startet på nytt skoleslag sent i pandemien eller rett etter pandemien. I tillegg tyder utsagnene til de to skolelederne på betydningen av tapt sosial læring under pandemien. Relatert til dette fant også *Ung i Oslo 2023*-undersøkelsen ettervirkninger av at barn og unge fikk mindre sosial trening i forbindelse med nedstengningene i pandemien (lansering, *Ung i Oslo*, Oslo-Met).¹¹

4.3.6 Samspill mellom faktorer på ulike økologiske nivå

Så langt i dette kapittelet har vi vist til at fokusgruppedeltakerne mener at en rekke faktorer kan bidra til endring i fraværssituasjonen, at det er et samspill mellom faktorer og at de oftere ser større kompleksitet i enkeltsaker. I tillegg kommer det fram at flere erfarer at ettervirkninger av pandemien har økt kompleksiteten. Enkelte av funnene kan muligens belyse og nyansere svarene vi har fått i spørreundersøkelsen. Som vi så i 3.1.4, tyder funn fra spørreundersøkelsen på at selv om mange respondenter uttrykte at de opplistede årsakene var relevante, tydet analysene på at det også kan finnes andre årsaker som ikke kan enkelt kan kategoriseres som *enten* personlige eller individuelle forhold *eller* skolerelaterte. I dette delkapitlet har vi sett at informanter snakker om både individuelle faktorer på mikronivå, som psykisk helse, men også om faktorer på mesonivå, som familiesituasjonen, særlig i forbindelse med pandemirelaterte årsaker, og samfunnsutviklingens betydning på makronivå (Kearney m.fl. 2022) slik som digitalisering og individualisering. Til tross for at mange av informantenes kommentarer

¹¹ <https://www.oslomet.no/om/arrangement/lansering-ung-oslo-2023>

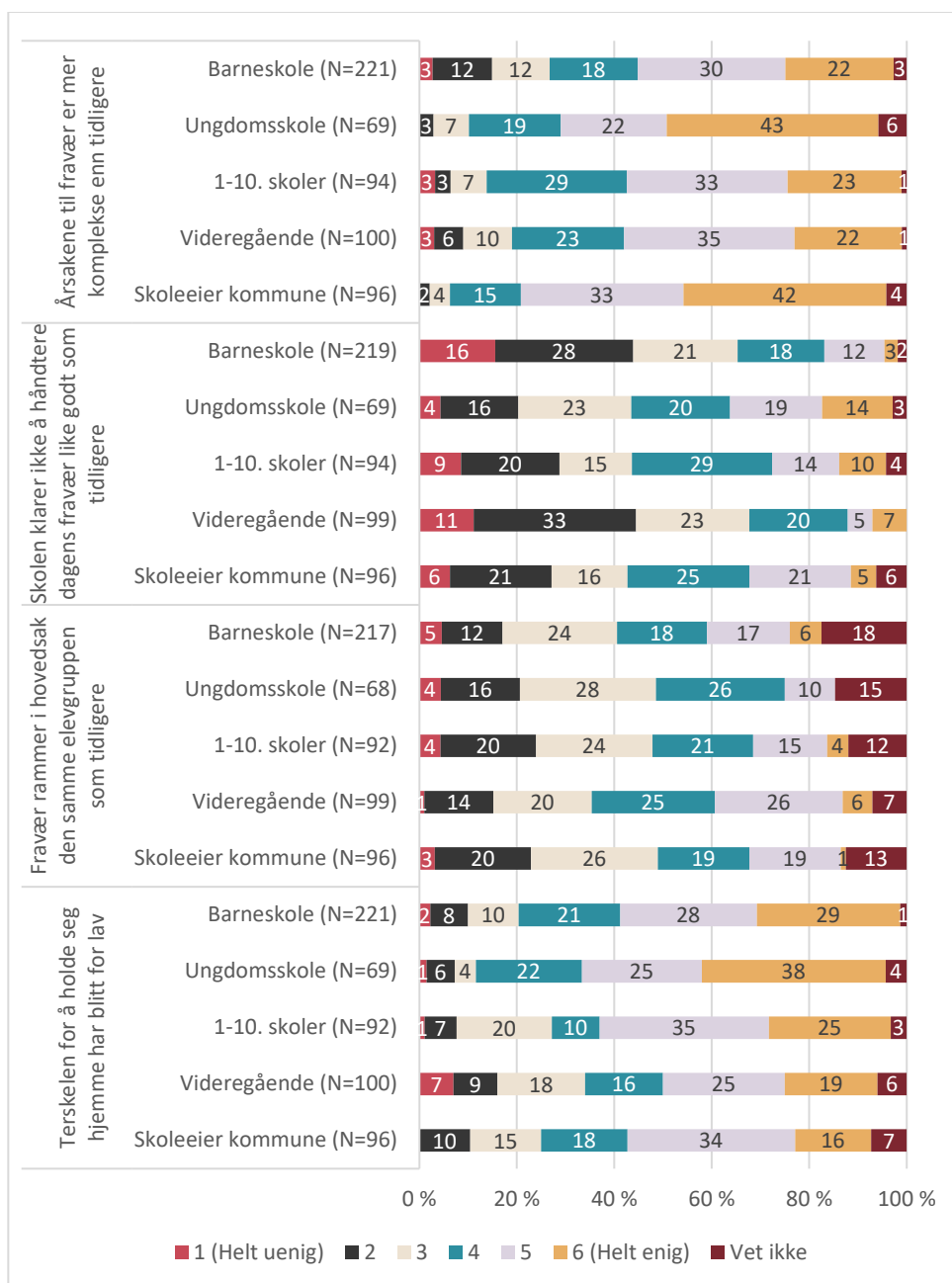
om robusthet og økt individualisme er basert på antakelser snarere enn noe som kan observeres, var slike refleksjoner vanlige i fokusgruppene. Det er videre mulig at respondentene har tenkt på familiefaktorer som atskilt fra individuelle og personlige faktorer og at dette også kan forklare noen av funnene i 3.1.4.

Det er også verdt å framheve at til tross for at skoleledere – og i noen grad skoleeiere – har vært tett på mange fraværssaker, i samarbeid med foreldre og samarbeidspartnere internt og eksternt, for eksempel helsevesenet, vil de kunne mangle innblikk i hva som faktisk skjer i de institusjoner og i hjemmene. Noen av informantenes refleksjoner blir dermed *antakelser* om hva som skjer utenfor skolen, ofte informert av annen kunnskap og samfunnsdebatter. Dette vil ikke minst gjelde faktorene på meso- og makronivå. Som nevnt, peker informanter på en rekke trekk ved samfunnsutviklingen, som skolen i noen grad er en del av, men også på temaer som faller utenfor skolens rekkevidde, og der de uttrykker å komme til kort. Dette gjelder for eksempel å ha innblikk i psykisk helse hos elever med bekymringsfullt fravær. Det er nødvendig med mer kunnskap som også inkluderer forskning på arenaer og informantgrupper utenfor skolene for å bedre forstå årsakene til økt fravær. Flere informanter påpeker et forskningsbehov med elevers stemmer. I tillegg ser vi et behov for kunnskap om samarbeidsaktørenes – for eksempel helsevesen og barnevern – sine erfaringer med, og syn på bekymringsfullt fravær, samt erfaringene og perspektivene til foreldre til elever med bekymringsfullt fravær for å forstå bedre årsakene. I tillegg kan det gi verdifull informasjon å undersøke perspektivene og erfaringene med konkrete fraværssaker fra ulike yrkesgrupper på skolen som slik som lærere, helsesykepleiere og miljøarbeidere.

4.4 Kvantitative funn om endringer i fraværssituasjonen

Vi ba respondentene i spørreundersøkelsen svare på fire påstander som på ulike måter handler om endring i fraværssituasjonen, og som minner om temaene som ble tatt opp av informantene i fokusgruppeintervjuene. Svarene her kan både gi oss innblikk i hvor utbredt de ulike forståelsene er, og bidra til å forklare hvorfor mange skoleledere og skoleeiere rapporterer om en økning i fravær de senere årene.

Vi vil først se på svarfordelingen på de ulike påstandene. Deretter gjør vi analyser av om uttrykt enighet i påstandene er korrelert med opplevelsen av at fraværet har økt de senere årene. Svarfordelingen og påstandene er vist i figur 4.6:

Figur 4.6 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune, prosent

Generelt viser figur 4.6 at det er svært stor grad av enighet i påstanden at årsakene til fravær er mer komplekse nå enn tidligere, og at terskelen for å holde elever hjemme er blitt for lav. Dette er altså i samsvar med at mange informanter i fokusgruppene påpekte at kompleksiteten har økt. På påstandene om at skolen ikke klarer å håndtere dagens fravær like godt som tidligere og at fraværet i hovedsak rammer den samme elevgruppen som tidligere, er svarene mer spredt. Tabell 4.2 viser vurderingene til skoleeiere på fylkeskommunalt nivå på de samme påstandene:

Tabell 4.2 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', skoleeier fylkeskommune, antall

	1 (Helt uenig)	2	3	4	5	6 (Helt enig)	Vet ikke	Totalt (N)
Årsakene til fravær er mer komplekse enn tidligere	0	0	3	2	3	2	1	11
Skolen klarer ikke å håndtere dagens fravær like godt som tidligere	1	4	4	1	0	1	0	11
Fravær rammer i hovedsak den samme elevgruppen som tidligere	1	1	2	2	4	0	1	11
Terskelen for å holde seg hjemme har blitt for lav	0	2	1	5	2	0	1	11

Blant fylkeskommunene uttrykker fem av 11 at de er *uenige* (verdi 1-2) i at skolen ikke klarer å håndtere dagens fravær like godt som tidligere. Én av dem valgte til og med å understreke at de ville si «at skolen håndterer det *bedre* nå enn de gjorde før» (skoleeier fylke A). Videre uttrykker to av 11 fylkeskommunene også at de er uenige i at terskelen for å holde seg hjemme har blitt for lav, mens syv av 11 gir uttrykk for enighet (verdi 4-6) i denne påstanden. Hele syv av 11 fylkeskommuner gir på samme måte som de øvrige respondentgruppene uttrykk for at de er enige (verdi 4-6) i at årsakene til fravær nå er mer komplekse enn tidligere.

Når det gjelder påstanden om at årsakene til fravær nå er mer komplekse enn tidligere, ser vi av figur 4.6 (over) at skoleledere ved barneskoler skiller seg noe ut fra de øvrige. Her oppgir 71 prosent å være enige (verdi 4-6), mens det samme gjelder 80 prosent eller mer for skoleledere ved de øvrige skoleslagene. Klart størst andel som er enige i påstanden finner imidlertid vi blant skoleeiere på kommunenivå, hvor 90 prosent gir uttrykk for enighet, og hele 42 prosent svarer at de er helt enige. To av de 11 skoleeierne på fylkeskommunalt oppgave, som det framgår av tabell 4.2 (over), at de var helt enige i dette.

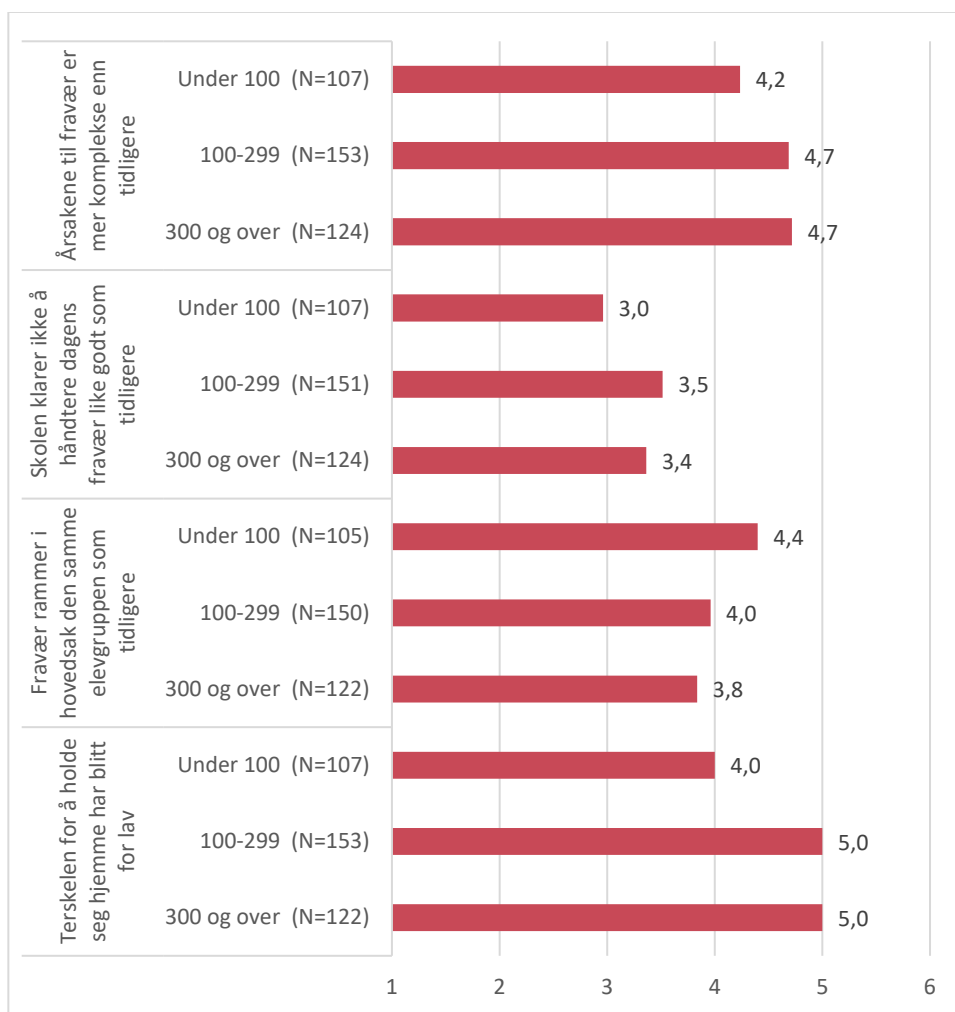
På påstanden om at skolen ikke klarer å håndtere dagens fravær like godt som tidligere, ser vi tydelige forskjeller mellom respondentgruppene. Skoleledere ved rene barneskoler sammen med skoleledere i videregående er de som i minst grad uttrykker at de er enige i dette (32-33 prosent velger verdi 4-6). På skoler med ungdomstrinn og blant skoleeiere på kommunalt nivå oppgir rundt halvparten å være enige. Dette svarmønsteret kan henge sammen med mønstrene vi observerte for fravær i kapittel 3, hvor vi så at rene barneskoler generelt har minst omfang av fravær, og hvor skoleledere i mindre grad rapporterer om typen fravær som kan være vanskeligst å håndtere, for eksempel fravær som skyldes symptomer på psykisk uhelse. Vi vil også vende tilbake til og gå nærmere inn på skolenes og skoleeieres håndtering av fravær i påfølgende kapittel som omhandler rutiner og tiltak.

På påstanden om at fravær i hovedsak rammer den samme elevgruppen som tidligere går hovedskillet i svargivingen mellom grunnskolenivået på den ene siden, og i videregående på den andre. Både blant skoleledere ved skoler med ungdomstrinn og blant skoleeiere på kommunenivå uttrykker omtrent halvparten at

de er uenige (verdi 1-3) i at fravær i hovedsak rammer den samme elevgruppen, mens det samme gjelder rundt 40 prosent ved rene barneskoler. Skoleledere ved videregående skoler skiller seg ut, ved at et tydelig flertall (58 prosent) gir uttrykk for enighet i påstanden at fravær i hovedsak rammer den samme elevgruppen som tidligere. Vi så også i tabell 4.2 at rundt halvparten av skoleeierne på fylkeskommunalt nivå ga uttrykk for det samme. Det er også verdt å merke at en større andel i alle gruppene oppgir at de ikke vet hvor enige de er i denne påstanden, men at dette også i mindre grad gjelder videregående.

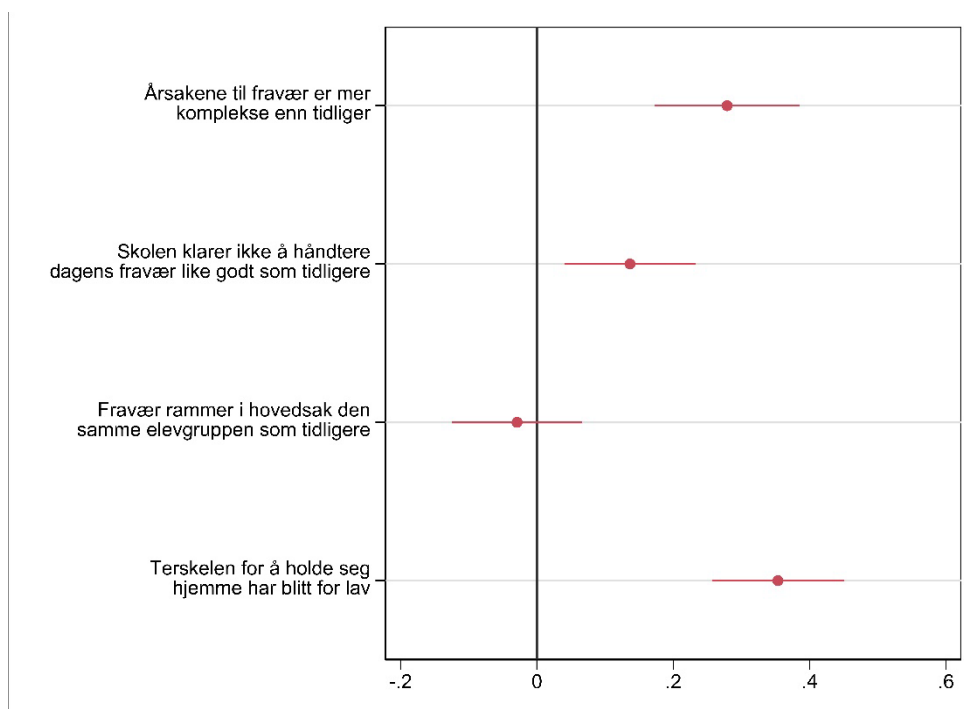
Selv om et stort flertall i samtlige respondentgrupper ser ut til å mene at terskelen for å holde seg hjemme har blitt for lav, er det noen forskjeller. Skoleledere i videregående ser i minst grad ut til å være enige i påstanden, noe som muligens kan henge sammen med en fraværsgrense som gjør at elevene må ha legerklæring eller liknende for å dokumentere fravær. Her oppgir rundt 60 prosent at de er enige (verdi 4-6). Blant skoleledere på 1.-10.-skoler og blant skoleeier kommune er rundt 70 prosent enige, mens det samme gjelder rundt 80 prosent av skolelederne på barneskoler og ungdomsskoler.

For samtlige påstander finner vi at gjennomsnittlig enighet i at det har skjedd en endring er større blant skoleledere ved de største grunnskolene. Skillet går hovedsakelig mellom skoler med flere enn eller færre enn 100 elever. Resultatene er vist i figur 4.7. Det er viktig å huske på at i motsetning til de øvrige påstandene, uttrykker større grad av enighet i påstanden om at fravær i hovedsak rammer den samme elevgruppen som tidligere *ikke* at det har skjedd en endring i fraværssituasjonen.

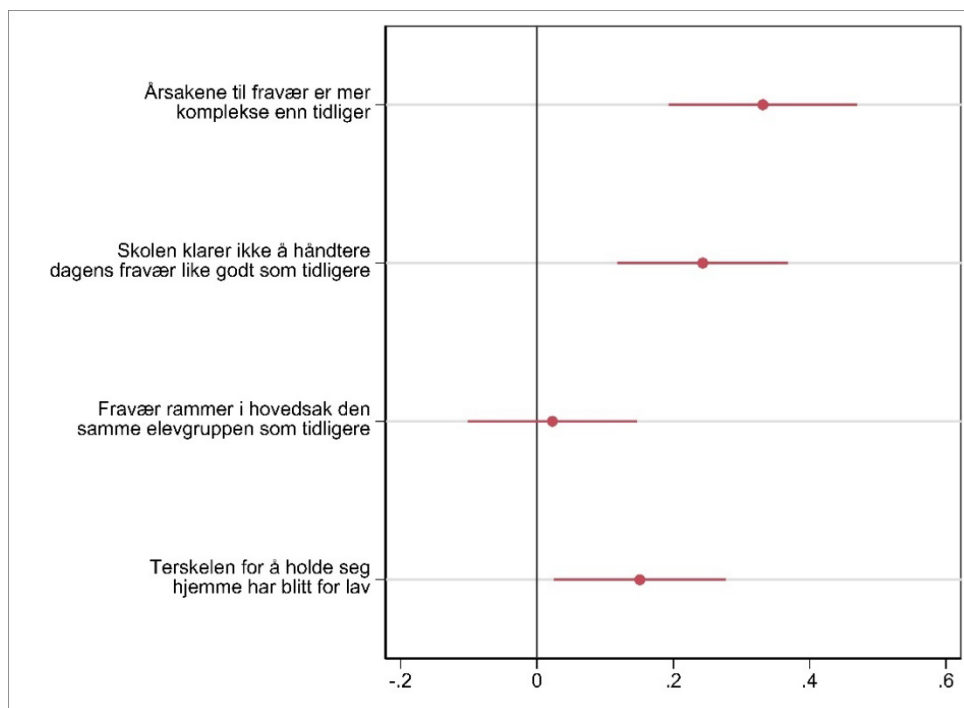

Figur 4.7 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', skoleleder grunnskole etter grunnskolestørrelse, gjennomsnitt

Til slutt har vi undersøkt om det er noen sammenheng mellom hvordan skoleledere har svart på disse påstandene om endringer i fraværssituasjonen, og hvordan de har svart med hensyn til økning i antall fraværstimer og -dager. Dette har vi gjort ved å gjennomføre multivariate regresjonsanalyser. Resultatene for antall fraværstimer og antall fraværstimer i grunnskolen er vist i henholdsvis figur 4.8 og figur 4.9:

Figur 4.8 Regresjonsanalyse av sammenhengene mellom antall fraværsdager og endringer i fraværssituasjonen, skoleleder grunnskole (N=294)

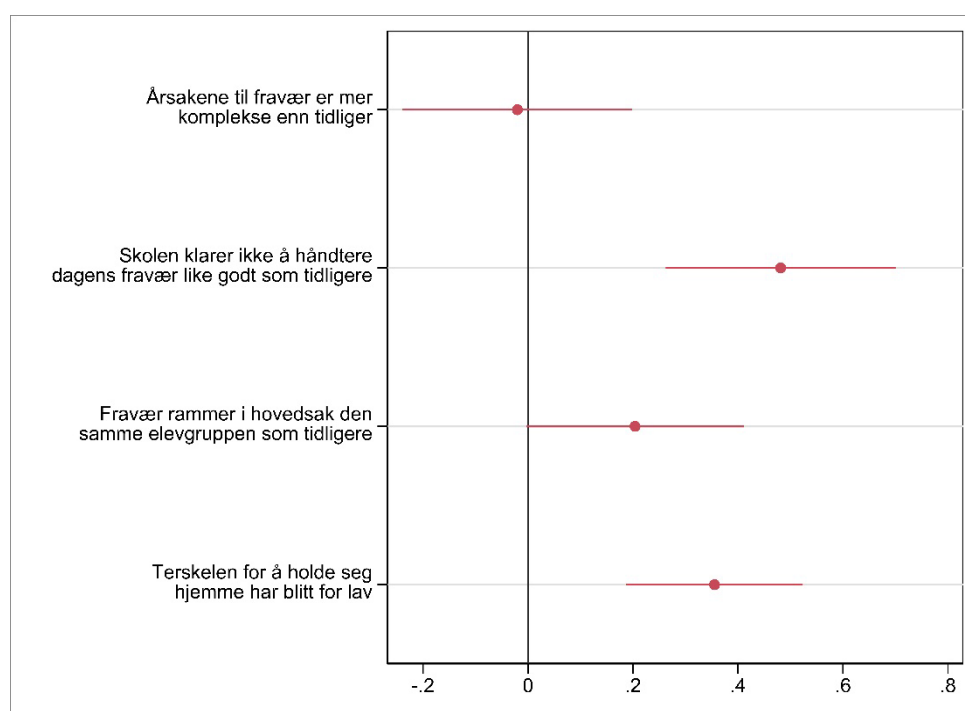
Figur 4.9 Regresjonsanalyse av sammenhengene mellom antall fraværstimer og endringer i fraværssituasjonen, skoleleder grunnskole (N=287)

Figur 4.8 og figur 4.9 viser at det for grunnskolen er en signifikant sammenheng mellom at skoleledere oppgir at antall fraværsdager og -timer har økt, og å være

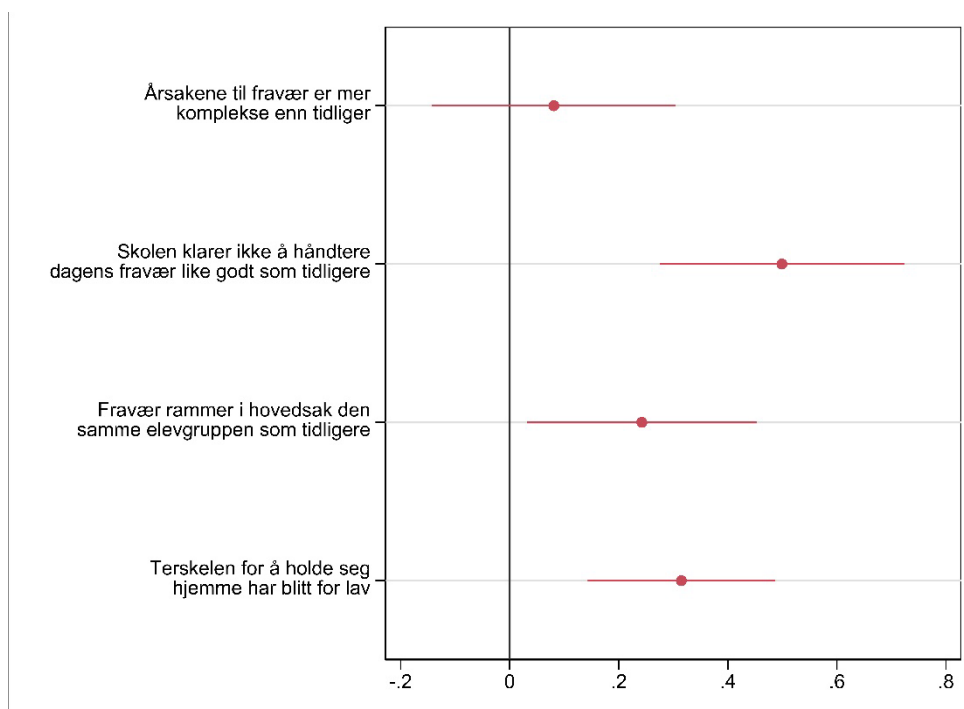
enige i at årsakene til fravær er blitt mer komplekse, at skolen ikke klarer å håndtere fravær like godt som tidligere og at terskelen for å holde seg hjemme er blitt for lav. Det er ingen sammenheng mellom økning i antallet fraværsdager og -timer og skolelederes vurdering i om fraværet i hovedsak rammer den samme elevgruppen som tidligere.

Vi finner videre noen forskjeller mellom resultatene vist i disse to figurene som det kan være verdt å kommentere. Når det gjelder *fraværsdager*, ser vi at sammenhengen er sterkest med at terskelen for å holde seg hjemme er blitt for lav, fulgt av at årsakene til fravær er blitt mer komplekse. Når det gjelder antall *fraværstimer* er derimot sammenhengen svakest med at terskelen for å holde seg hjemme er blitt for lav. Det er også forskjeller i hvor stor andel av variasjonen i svarene knyttet til økning i antallet fraværsdager og -timer som forklares av disse endringene i fravær. For antallet fraværsdager blir 39 prosent av variasjonen forklart av de overnevnte variablene, mens det samme gjelder 28 prosent av variasjonen i antallet fraværstimer.

Figur 4.10 og figur 4.11 viser tilsvarende analyser blant skoleledere i videregående:

Figur 4.10 Regresjonsanalyse av sammenhengene mellom antall fraværsdager og endringer i fraværssituasjonen, skoleleder videregående (N=294)

Figur 4.11 Regresjonsanalyse av sammenhengene mellom antall fraværstimer og endringer i fraværssituasjonen, skoleleder videregående (N=287)

Figur 4.10 og figur 4.11 viser at det er en signifikant sammenheng mellom både økning i antallet fraværstimer og antallet fraværstimer og endringer i fraværssituasjonen. Til forskjell fra grunnskolen observerer vi imidlertid ingen statistisk sammenheng mellom å mene at årsakene til fravær er mer komplekse enn tidligere og å oppleve en økning i antallet fraværstimer og -timer. En annen forskjell fra skoleledere i grunnskolen er knyttet til påstanden om at skolen ikke klarer å håndtere dagens fravær like godt som tidligere. Denne variabelen har sterkest sammenheng med endringer i fravær blant skoleledere i videregående. Videre er analysene for fraværstimer og -timer nesten helt like for skoleledere ved videregående skoler. Årsaken til dette er at det ikke ser ut til å være noe særlig forskjell på de to fenomenene i videregående (økning i antall fraværstimer og antall fraværstimer har en korrelasjon på 0,92). Rundt 40 prosent av variasjonene i både antallet fraværstimer og -timer forklares av de overnevnte endringene i fraværssituasjonen.

4.5 Oppsummering

- Det er stor grad av enighet i at antallet fraværsdager har økt de senere årene blant skoleledere ved alle skoleslag og blant skoleeier kommune.
- Mer enn halvparten av skolelederne og skoleeiere på kommunalt nivå opplever at det har skjedd en *økning* i antallet elever med bekymringsfullt fravær nå sammenliknet med før pandemien.
- Omtrent 13 prosentpoeng flere oppgir våren 2023 at det har vært en økning sammenliknet med høsten 2022, og omtrent like mange prosentpoeng færre oppgir at det ikke har vært en endring.
- I alle fokusgruppene var det informanter som uttrykte at de hadde erfart en økning i bekymringsfullt fravær, og i mange tilfeller anså de dette som et presserende problem for skolen eller kommunen.
- Viktige tema som kom opp i fokusgruppeintervjuene som årsaker til økning i bekymringsfullt fravær var psykiske helseplager, digitalisering, mindre robusthet, et samfunn preget av individualisering og koronapandemien. Skolefokuserte forklaringer tas i mindre grad opp av informantene.
- Det er svært stor grad av enighet i påstanden at årsakene til fravær er mer komplekse nå enn tidligere, og at terskelen for å holde elever hjemme er blitt for lav. Også i fokusgruppene mener mange informanter at det er større grad av komplekse fraværssaker i dag, og at kompleksiteten har økt etter pandemien.
- På påstandene om at skolen ikke klarer å håndtere dagens fravær like godt som tidligere og at fraværet i hovedsak rammer den samme elevgruppen som tidligere, er svarene mer spredt.
- For grunnskolen er det sammenheng mellom opplevd økning i antall fraværsdager og -timer og vurderingene at årsakene til fravær er blitt mer komplekse, at skolen ikke klarer å håndtere fravær like godt som tidligere og at terskelen for å holde seg hjemme er blitt for lav.

5 Rutiner og tiltak

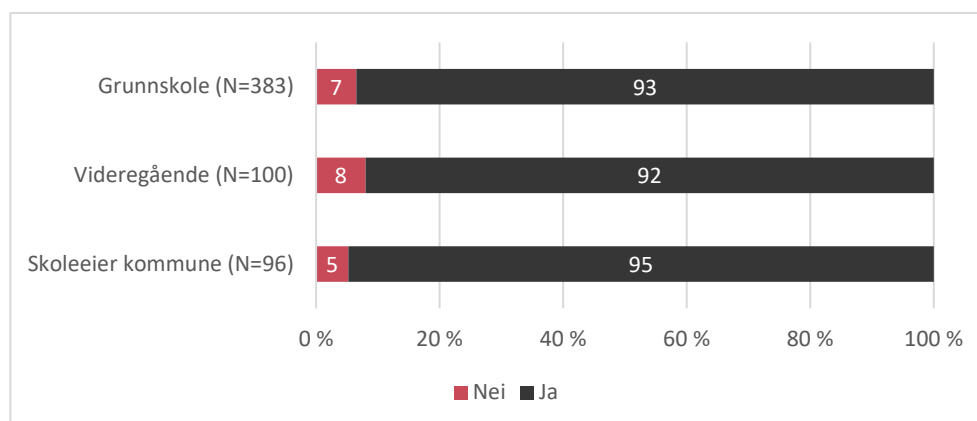
Vi skal i dette kapitlet se nærmere på hvordan skoleeiere og skoleledere jobber med nærvær og fravær i skolen. Mer konkret skal vi kartlegge rutiner og tiltak for forebygging, avdekking av årsaker til og håndtering av fravær. Vi skal også se nærmere på hvilke erfaringer som er gjort med ulike forsøk på å håndtere fraværspromatikk. Vi vil starte med å se på hvorvidt skolene har definerte kriterier for når de eventuelt ser behov for å iverksette tiltak i fraværssaker. Kapitlet belyser den første problemstillingen nevnt i innledningen, som handler om skolelederens og skoleeieres opplevelser og praksis knyttet til bekymringsfullt fravær.

Som det ble nevnt i kapittel 1.4 har alle elever, både i grunnskolen og videregående opplæring, rett til et godt fysisk og psykososialt skolemiljø, som fremmer helse, trivsel og læring (opplæringsloven § 9-a). Skolene skal dermed kontinuerlig jobbe aktivt og systematisk med det psykososiale miljøet. Dette krever oppmerksomhet både på enkeltelever og på mer systematiske tiltak. Videre presises det i rundskrivet *Systemrettet arbeid etter opplæringsloven kapittel 9a* at skolene skal arbeide etter et «føre var»-prinsipp (Utdanningsdirektoratet 2014).

Det er i litteraturen relativt vanlig å tolke slikt systemrettet arbeid som å stå i et motsetningsforhold til individrettet arbeid (Bliksvær m.fl. 2015; Hustad m.fl. 2016). Andre hevder imidlertid at det ikke er noen motsetning mellom å arbeide med enkeltelever og systemene rundt, og at et godt systemrettet arbeid også innbefatter elevene (Anthun 2002; NOU 2009:18; Tveit m.fl. 2012). Kearney m.fl. (2022) argumenterer nettopp for at fraværspromatikkens kompleksitet taler for at tiltakene bør fokusere på å inkludere og engasjere *eleven* på skolen. Det er på denne bakgrunn at Kearney m.fl. (2022) foreslår en re-konseptualisering av fenomenet fra «fravær» til «nærvær». Som nevnt i kapittel 1.4 vil dette innebære å ta høyde for en rekke såkalte «økologiske nivå» både på mikro-, meso- og makro-nivå. En integrering av disse nivåene vil måtte innebære å jobbe både systemrettet og med enkeltelever.

5.1 Kriterier for tiltak ved fravær

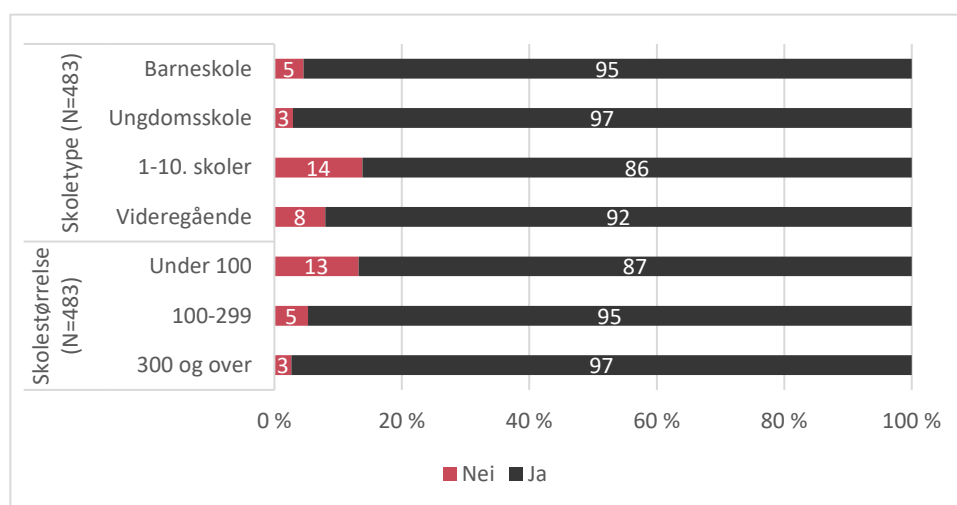
For å kartlegge kriterier for tiltak ved fravær stilte vi skoleledere og skoleeiere i spørreundersøkelsen spørsmål om hvorvidt de har definerte kriterier for *når* skolen skal sette inn tiltak ved fravær. Svarene vises i figur 5.1:

Figur 5.1 'Har dere definerte kriterier for når skolen skal sette inn tiltak ved fravær?', skoleledere og skoleeier kommune, prosent

Som vi ser av figuren svarer et stort flertall (over 90 prosent), både blant skoleledere og skoleeier på kommunalt nivå, bekreftende på at de har definerte kriterier for tiltak ved fravær. Videre finner vi at en noe høyere andel skoleeiere på kommunalt enn på fylkeskommunalt nivå bekrefter at de har et kriterier, i og med at åtte av 11 fylkeskommuner svarer «Ja» på dette spørsmålet.

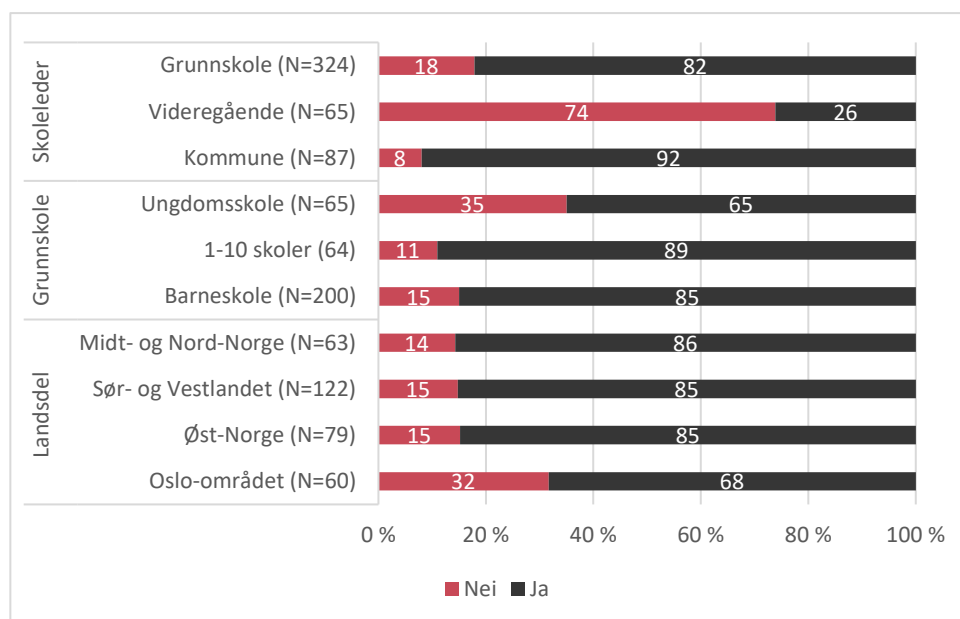
Nærmere analyser viser at skolelederens svar varierer noe etter hvilken skoletype de representerer og skolens størrelse. Forskjellene i skoleledernes svar etter disse bakgrunnsfaktorene vises i figur 5.2:

Figur 5.2 'Har dere definerte kriterier for når skolen skal sette inn tiltak ved fravær?', skoleledere etter skoletype, skolestørrelse og sentralitet, prosent

Figur 5.2 viser at en noe større andel skoleledere ved 1.-10.-skoler (14 prosent) svarer at de *ikke* har definerte kriterier for når skolen skal sette inn tiltak ved fravær enn ved andre skoletyper. Videre ser vi at 13 prosent av skolelederne ved de minste skolene, oppgir at de ikke har definerte kriterier.

Respondentene som svarte bekreftende på spørsmålet om de har definerte kriterier, ble fulgt opp med et spørsmål om hvorvidt kriteriene er felles for alle skolene i (fylkes)kommunen. Svarene vises i figur 5.3:

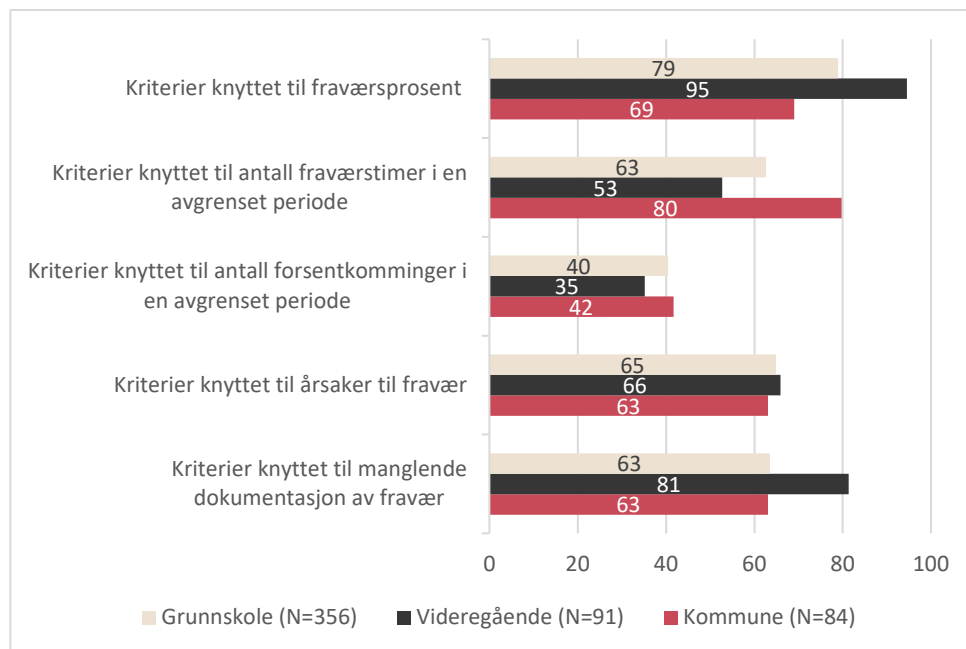
Figur 5.3 'Er disse kriteriene felles for alle skolene i kommunen/fylkeskommunen?', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune samt skoleledere etter landsdel og skoletype, prosent

På dette spørsmålet finner vi større variasjon i svarene fra skoleledere og skoleeiere. Figur 5.3 viser at en mye lavere andel skoleledere i videregående skole (26 prosent) enn i grunnskolen (82 prosent) oppgir at det er felles kriterier for alle skolene i (fylkes)kommunen. Hele 72 prosent av skolelederne i videregående skole gir med andre ord uttrykk for at kriteriene *ikke* er felles. Det kan også være verdt å merke seg at blant grunnskoler er det ungdomsskoler som i minst grad har definerte kriterier, som nettopp er skoletypen som ser ut til å rapportere om størst omfang av fravær. Videre finner vi at noen flere skoleeiere på kommunalt nivå (92 prosent) oppgir at de har felles kriterier for alle skolene i kommunen enn hva grunnskoleledere gjør (82 prosent). Dette kan til dels være et uttrykk for at skoleeierne på kommunenivå har bedre oversikt over om det foreligger felles kriterier enn hva skolelederne har. Til dels kan det også skyldes forskjeller mellom landsdeler, slik vi ser nederst i tabellen. Her skiller Oslo-området seg ut med en signifikant lavere andel som oppgir å ha felles kriterier. Grunnskolene i Oslo-området (som utgjør 20 prosent) har større påvirkning på det nasjonale gjennomsnittet

enn kommunene (som utgjør 8 prosent). Ved grunnskoler i de øvrige landsdelene er svarfordelingen lik. Dersom vi ser på forskjeller mellom fylke ser vi at det er Oslo som skiller seg ut, ved at over to tredjedeler av skolelederne i Oslo (ikke vist i figuren) rapporterer at de *ikke* har felles kriterier.

Vi finner også store forskjeller mellom svarene fra skoleeiere på fylkeskommunalt nivå og skolelederne i videregående skole på om det er felles kriterier for alle skolene i fylket. Et flertall av skoleeierne, sju av ni,¹² svarer at kriteriene er felles, mens vi har sett at kun 26 prosent av skolelederne for videregående skoler oppgir det samme. En forklaring på denne forskjellen kan være at skolelederne og skoleeierne tolker hva som inngår i «definerte kriterier» ulikt. Dette kan for eksempel gjelde vurderingen av hvorvidt fraværsgrensen for videregående skole, som er regulert i opplæringsloven, kan regnes som et slikt felles kriterium.

Vi har nå sett at svært mange skoleledere og skoleeiere oppgir at de har kriterier for *når* skolen skal sette inn tiltak ved fravær. Men *hvilke* kriterier er det dette dreier seg om? Figur 5.4 viser andelen som har oppgitt at fem ulike opplistede alternativer inngår i fraværskriteriene ved skolen. Spørsmålet er kun stilt respondenter som oppgir å ha kriterier. Disse er kriterier knyttet til fraværsprosent, antall fraværstimer, antall forsentkomninger i en avgrenset periode, årsaker til fravær og manglende dokumentasjon av fravær. Det var også mulig å oppgi andre kriterier i et fritekstfelt, noe 49 respondenter har valgt å gjøre.

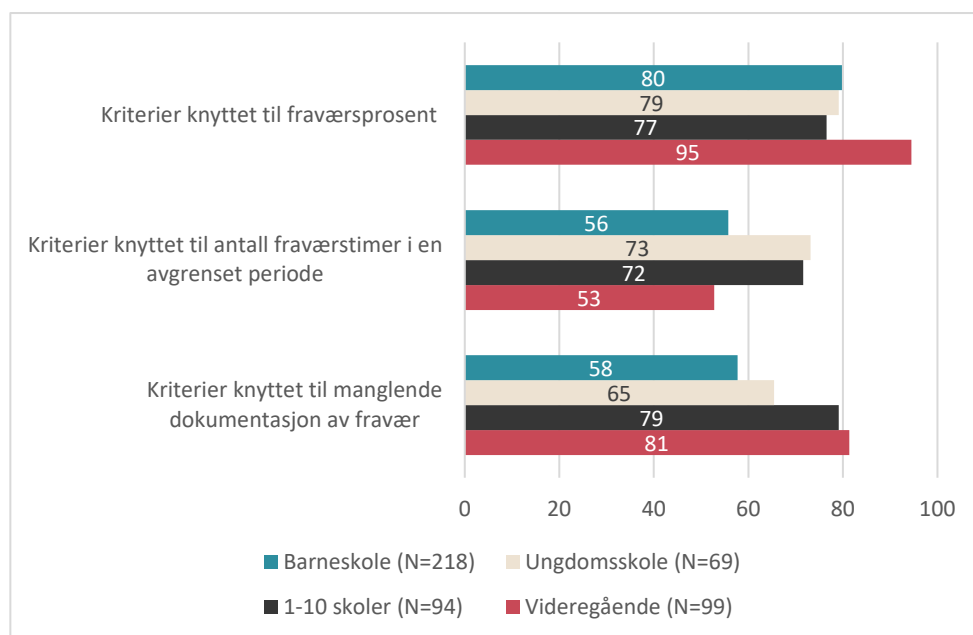
Figur 5.4 Kriterier som inngår for tiltak ved fravær, skoleledere og skoleeier kommune. Flere svar mulig, prosent

¹² Ikke alle 11 fylkeskommunene besvarte dette spørsmålet

Som det framgår av figur 5.4, oppgir de aller fleste skolelederne i videregående skole at de har kriterier knyttet til fraværsprosent (95 prosent) og til manglende dokumentasjon av fravær (81 prosent). Det kan se ut til at disse kriteriene er noe mindre vanlige i grunnskolen, hvor mellom seks og åtte av ti skoleledere oppgir at dette inngår. Videre ser vi i figuren at om lag to tredjedeler av skolelederne og skoleeierne rapporterer om at kriterier knyttet til fraværets årsak inngår som kriterium for tiltak. Det samme svarer seks av åtte fylkeskommunale skoleeiere.

Når det gjelder kriterier knyttet til antall fraværstimer i en avgrenset periode, oppgir 63 prosent av grunnskolelederne og 53 prosent av skolelederne i videregående skole at dette kriteriet inngår for tiltak ved fravær. Dette kan handle om at omfanget av fraværstimer, som vi har sett, også er lavere i grunnskolen enn i videregående. Overordnet ser det imidlertid ut til at kriterier knyttet til fraværstimer er mindre vanlig enn kriterier knyttet til fraværsprosent. Vi ser på den andre siden at flere skoleeiere på kommunalt nivå (80 prosent) oppgir at kriterier for fraværstimer inngår. Figur 5.4 viser videre at det er færrest, både blant skoleledere og skoleeiere, som oppgir at forsentkomming er blant kriteriene som inngår for fraværstiltak ved skolene. På dette spørsmålet er det også relativt liten variasjon i svarene, og mellom 35–42 prosent oppgir at dette inngår som kriterium. Blant skoleeier i fylkeskommunene oppga tre av åtte det samme.

I figur 5.5 har vi valgt å se nærmere på tre av kriteriene, fordi det på disse er signifikante forskjeller i svarene til skoleledere etter skoletype. Svarene for skoleledere i videregående skole gjentas fra figur 5.4 ovenfor, slik at disse kan sammenliknes med en mer spesifisert inndeling av skoletypene i grunnskolen.

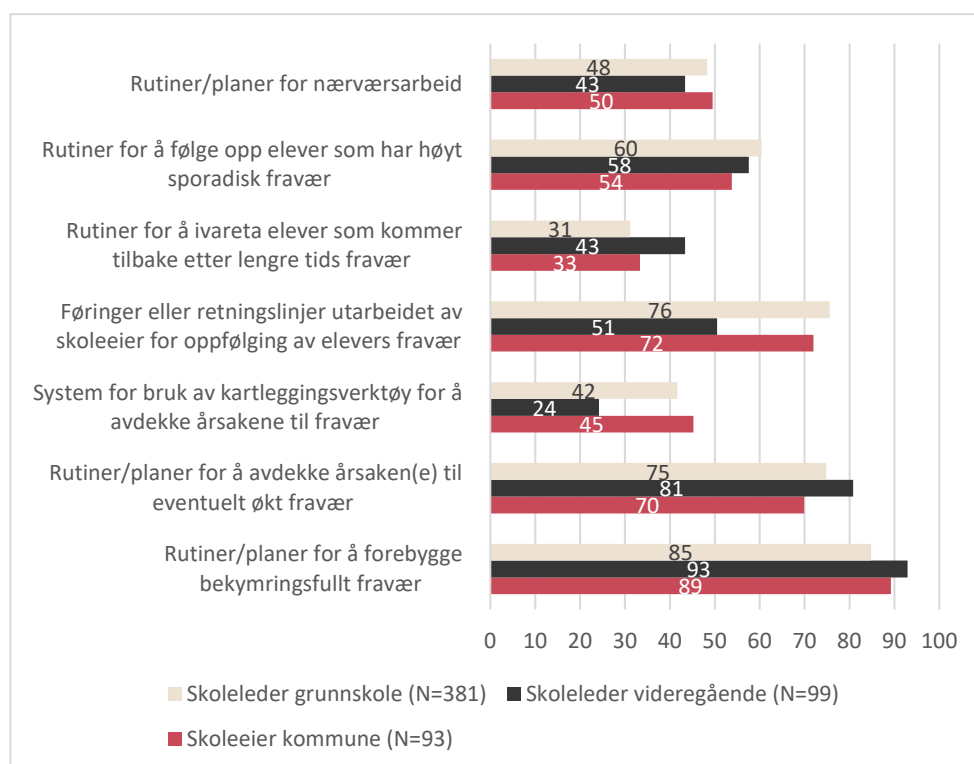

Figur 5.5 Kriterier som inngår for tiltak ved fravær, skoleledere etter skoletype. Flere svar mulig, prosent

For det første viser figuren at når det gjelder kriterier knyttet til antall fraværstimer i en avgrenset periode, svarer skoleledere i barneskolen (56 prosent) likere skoleledere i videregående (53 prosent), mens både skoleledere ved rene ungdomsskoler (83 prosent) og ved 1.-10.-skoler (72 prosent) skiller seg ut med betydelig høyere andel. For det andre finner vi at kriterier knyttet til manglende dokumentasjon av fravær oppgis av flest skoleledere ved 1.-10.-skoler (79 prosent) og i videregående (81 prosent). Om lag seks av ti oppgir det samme ved barneskoler og rene ungdomsskoler. Som vi allerede har vært inne på tidligere i rapporten, utgjør trolig fraværstimer og manglende dokumentasjon av fravær et mindre problem i barneskolen. Dette kan muligens forklare noe av de observerte forskjellene i skoleledernes svar på kriterier som inngår for tiltak ved fravær ut fra skoletype.

5.2 Planer og rutiner for oppfølging av fravær

Vi skal nå se på hva skolelederne og skoleeiere svarer på spørsmål om hvilke planer og rutiner de har knyttet til *oppfølging* av bekymringsfullt fravær. Vi ba respondentene ta stilling til syv ulike rutiner vi anså kunne være aktuelle i oppfølgingen. Her kunne respondentene velge å krysse av for flere alternativer. Det var også mulig å oppgi at ingen av de opplistede rutinene eller planene var aktuelle. Svarfordelingen for skoleledere og skoleeier på kommunenivå vises i figur 5.6:

Figur 5.6 Rutiner og planer for å forebygge bekymringsfullt fravær, skoleleder og skoleeier kommune, prosent. Flere svar mulig, prosent

Figur 5.6 viser at av de oppgitte alternativene, er rutiner eller planer for å *forebygge* bekymringsfullt fravær, og rutiner eller planer for å *avdekke årsaken(e)* til eventuelt økt fravær, det flest skoleledere og skoleeiere har krysset av for. Som vi ser har henholdsvis 85–93 prosent og 70–81 prosent valgt å oppgi at disse rutinene eller planene inngår i arbeidet med å forebygge bekymringsfullt fravær. Noen færre skoleeiere på fylkeskommunalt nivå, seks av 11, oppgir at de har rutiner eller planer for å forebygge bekymringsfullt fravær i sin fylkeskommune (se tabell 5.1 under). Syv av 11 svarer at de har rutiner eller planer for å avdekke årsaken(e) til eventuelt økt fravær.

I våre telefonintervju med skoleeier på fylkeskommunalt nivå kom det fram at fylkeskommunen arbeider med rutiner og planer for å forebygge bekymringsfullt fravær. Disse innebar blant annet å avdekke årsakene til bekymringsfullt fravær, nærværarbeid, og dialog med skolene:

Vi har rutine for å forebygge bekymringsfullt fravær, ja. Den rutinen omfatter også å avdekke årsaken. [...] Og [...] vi har jo en god plan for nærværarbeid. (skoleeier fylke E)

En annen fylkeskommune fortalte at de *ikke ennå* har rutiner og planer for forebygging, men at de arbeider med å få i gang rutiner på nærværarbeid:

Nei, vi har ikke det. Men vi har et arbeid på gang som handler om nærværarbeid. Det er ikke ferdigstilt ennå, men det har vi. Det regner jeg med vi har klart fra høsten av. (skoleeier fylke F)

En tredje skoleeier på fylkesnivå påpekte hvordan regionreformen hadde påvirket arbeidet med å utarbeide klare retningslinjer og rutiner:

Vi har ikke etablert klare retningslinjer på det ennå. Vi er i ferd med å lage det nå, for vi er jo en sammenslått fylkeskommune, som har hatt rutiner hver for seg. Så det er nok en del gamle rutiner som fremdeles holdes i hevd, med tett oppfølging, men fylkeskommunen per i dag har ikke en fiks ferdig etablert rutine [...] Når vi da sier at vi ikke har planer og rutiner, så er det fordi vi er en ny fylkeskommune, og ikke fordi at vi ikke har det innarbeida, vi har det. (skoleeier fylke B)

En forklaring på at færre fylkeskommuner oppgir å ha rutiner og planer på fylkeskommunalt nivå er at de arbeider med rutiner for forebygging i *dialog* med skolene, hvor forebyggingen følges opp. En skoleeier sier:

Ja, men det står «rutiner og planer», og det er det som på en måte plager meg, så det kan ikke være en lovgivning som sier at vi skal dette her. Og det er klart, vi har jo dialog med skolene om at de gjør dette, så sånn sett kan du godt si at vi har rutiner og planlegger for alt, men vi kan ikke med noe i hånd si at dette har vi en klar rutine på. Det har vi ikke. (skoleeier fylke B)

Flere informanter opplyser at de, til tross for å ikke ha en egen rutine for forebygging av bekymringsfullt fravær, likevel har god kontroll på fraværssituasjonen gjennom slik dialog og god kontakt i oppfølgingsarbeidet med skolene. En skoleeier på fylkesnivå forteller:

Vi har dialog med skolene, og vet at de følger opp lokalt, og det er det som er det viktigste for oss. Det er de som er nærmest eleven [...] Vi jobber etter IKO-systematikken hos oss. Hvis det er 5 prosent fravær, da lyser det nær sagt rødt, og da skal skolene undersøke og jobbe. Og så tror jeg nok at mange skoler før det er i gang med en dialog med elevene. (skoleeier fylke F)

En annen fylkeskommune fortalte at denne dialogen var institusjonalisert gjennom å være et gjennomgangstema på rektormøter den senere tiden:

Fravær har vært tema på rektormøter slik at vi på et vis har et ganske godt innblikk i hva som foregår ute i skolene våre. Og det har vært tema på rektormøter, gjennomgående, i de siste årene. Og spesielt etter fraværregelen ble innført. (skoleeier fylke G)

Det virket i samtalene våre som at fylkeskommunene var opptatt av å formidle at manglende rutiner og planer på fylkeskommunalt nivå ikke handlet om å at de er «elendige» skoleeiere, men at det er en villet strategi:

Men hvis det var noe kommentarfelt i de spørsmålene, fordi det framstår jo som at vi elendige, men poenget er at vi har satset på at skolene skal ha det istedenfor at vi skal ha utvikla det på skoleeiernivå [...] Jeg kan også si at vi har vært i samarbeid med SMI. SMI er jo sosialmedisinsk institusjonsskole som jo alle fylkene har for å utarbeide en veileder knytta til det. Og det begynte vi med rett før koronaen faktisk, men så har vi fått tilbakemelding fra skolene at det ikke er noe behov for det lenger, en sånn overordna veiledning. (skoleeier fylke H)

Likevel var en annen fylkeskommune inne på at manglende rutiner og systemer på skoleeiernivå handler om manglende kriterier, men forklarer likevel at

det blir jobbet, sannsynligvis, med konkret oppfølging på skolene [...] Rutiner og planer for nærværarbeid handler blant annet om oppfølging etter T1, altså elever som står i fare for å 1 eller 0 når de går ut av året [...] Oppdraget er jo lagt til skolene våre. Det er de som har den jobben, både å være konkrete og ha oversikt. Og beskrevet i den enkelte skole sine rutiner. (skoleeier fylke D)

Dersom vi vender tilbake til figur 5.6 ser vi at de to svaralternativene som færrest oppgir at skolen eller kommunen har, er et system for bruk av kartleggingsverktøy for å avdekke årsakene til fravær og rutiner for å ivareta elever som kommer tilbake etter lengre tids fravær. Vi ser også i figur 5.6 at en lavere andel skoleledere i

videregående (24 prosent) enn grunnskoleledere (42 prosent) oppgir at de har system for å avdekke årsakene til fravær, mens flere av disse har rutiner for å ivareta elever som har hatt lengre tids fravær (43 prosent, sammenliknet med 31 prosent).

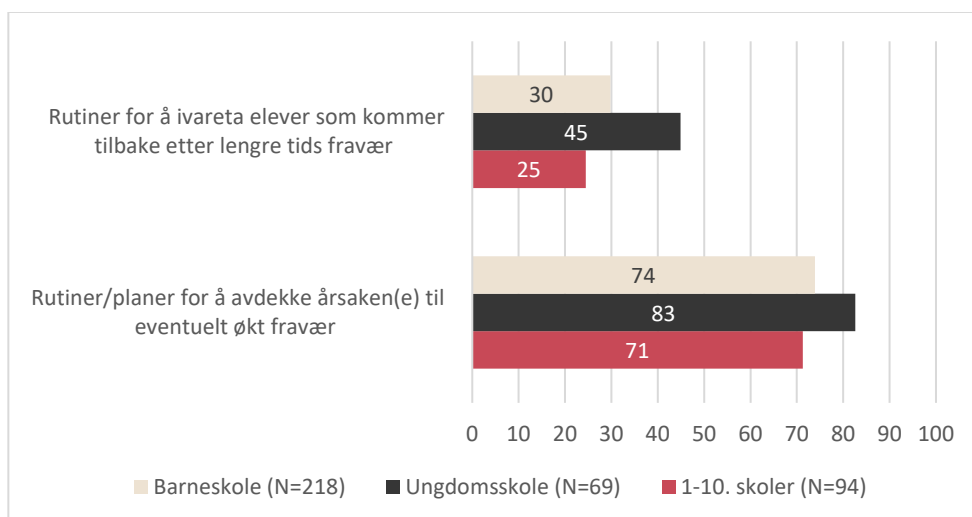
Sett under ett, kan det se ut til at skoleledere i grunnskolen og skoleeiere på kommunalt nivå er ganske samstemte i hvilke rutiner og planer som finnes ved skolen og i kommunen. For alle spørsmålene er forskjellene mellom disse to respondentgruppene på mellom to og seks prosentpoeng. Tilsvarende er svarene fra skolelederne ved videregående skoler rimelig like de fylkeskommunale svarene, som vises i sin helhet i 5.1:

Tabell 5.1 Rutiner/planer i fylkeskommunen, skoleeier fylkeskommune. Antall.

Oppgitte svaralternativer	Ja	Totalt
Rutiner/planer for å forebygge bekymringsfullt fravær	6	11
Rutiner/planer for å avdekke årsaken(e) til eventuelt økt fravær	7	11
System for bruk av kartleggingsverktøy for å avdekke årsakene til fravær	2	11
Føringer/retningslinjer utarbeidet av skoleeier for oppfølging av elevers fravær	8	11
Rutiner for å ivareta elever som kommer tilbake etter lengre tids fravær	4	11
Rutiner for å følge opp elever som har høyt sporadisk fravær	3	11
Rutiner/planer for nærværarbeid	5	11
Vi har ingen av disse rutinenene eller planene	3	11

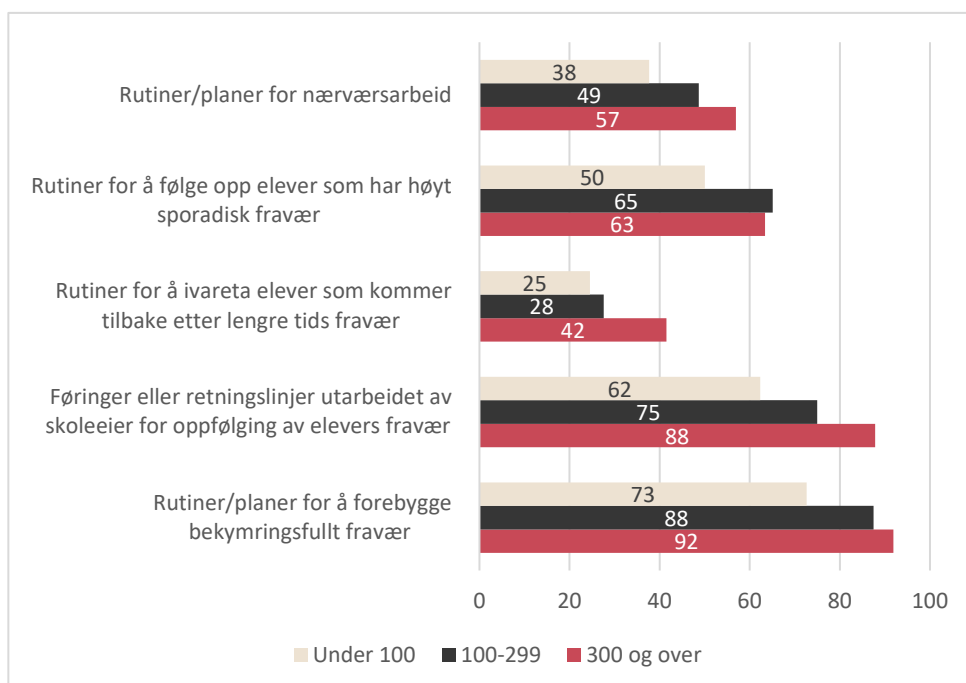
Når det gjelder spørsmålet om det foreligger føringer eller retningslinjer utarbeidet av skoleeier viser resultatene at det er fylkesvise forskjeller mellom grunnskolelederne. I Viken oppgir et stort flertall av grunnskolelederne, 92 prosent, at de har slike retningslinjer, mens svarene er mer delt i både Innlandet og Trøndelag, og rett i underkant av seks av ti (57 prosent og 59 prosent) oppgir det samme. Svarene til grunnskoleledere i de øvrige fylkene skiller seg ikke signifikant ut. Det er færre skoleledere fra videregående skoler inkludert i undersøkelsen, og forskjellene som analysene viser, må dermed tolkes med forsiktighet. Vi vil likevel trekke fram at Innlandet og Oslo skiller seg ut på hver sin måte. I Oslo oppgir ni av ti skoleledere i videregående at skolen *ikke* har slike føringer eller retningslinjer på skoleeiernivå, mens samtlige skoleledere ved videregående skoler i Innlandet oppgir at slike føringer eller retningslinjer finnes.

Når det gjelder to av de opplistede alternativene finner vi signifikante forskjeller innad blant skolelederne i grunnskolen. Disse framgår av 5.7:

Figur 5.7 Rutiner/planer for å forebygge bekymringsfullt fravær, grunnskoleledere etter skoletype, prosent. Flere svar mulig, prosent

Figur 5.7 viser at en større andel skoleledere ved rene ungdomsskoler oppgir at de har rutiner for å ivareta elever som kommer tilbake etter lengre tids fravær (45 prosent) enn skoleledere i barneskolen (30 prosent) og i 1.-10.-skoler. Det samme mønsteret gjelder for rutiner eller planer for å avdekke årsakene til eventuelt økt fravær. Vi finner videre at grunnskolestørrelse har en sammenheng med svarene til skolelederne. I figur 5.8 har vi valgt å vise spørsmålene som viser signifikante forskjeller etter grunnskolestørrelse:

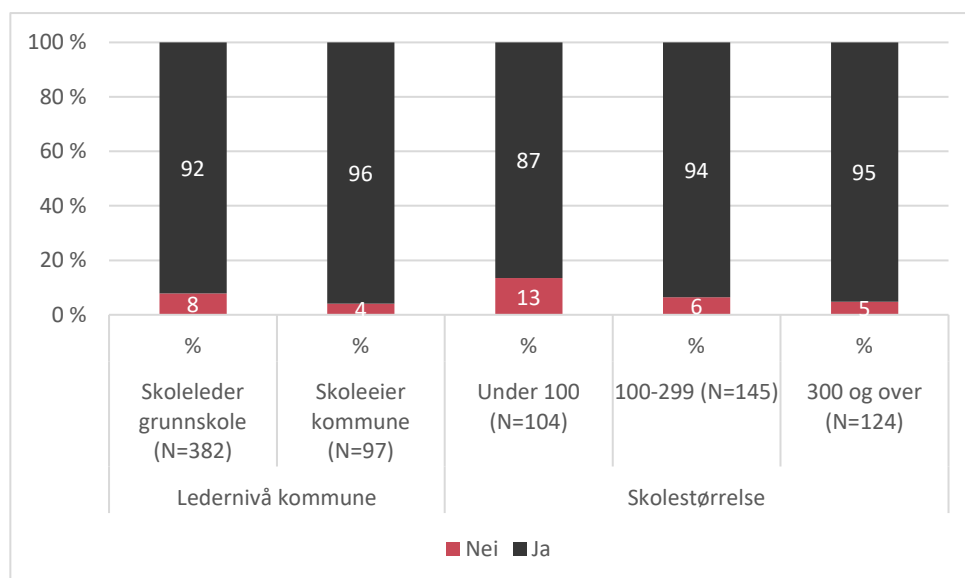
Figur 5.8 Rutiner/planer for å forebygge bekymringsfullt fravær, skoleledere etter skolestørrelse, prosent. Flere svar mulig, prosent

Figuren viser gjennomgående at en lavere andel skoleledere ved de minste skolene oppgir at de har de oppgitte rutine eller planene, mens ved de største skolene oppgir en større andel skoleledere at disse foreligger.

5.3 Systemer for fraværsregistrering

I dette delkapittelet presenterer vi resultater fra spørsmålene om hvorvidt kommunene har et felles system for fraværsregistrering, og om det eventuelt er behov for nasjonale systemer. Spørsmålene om system for fraværsregistrering ble kun stilt til skoleledere i grunnskolen og skoleeier på kommunalt nivå, siden et slikt system allerede finnes for videregående skoler og fylkeskommuner.

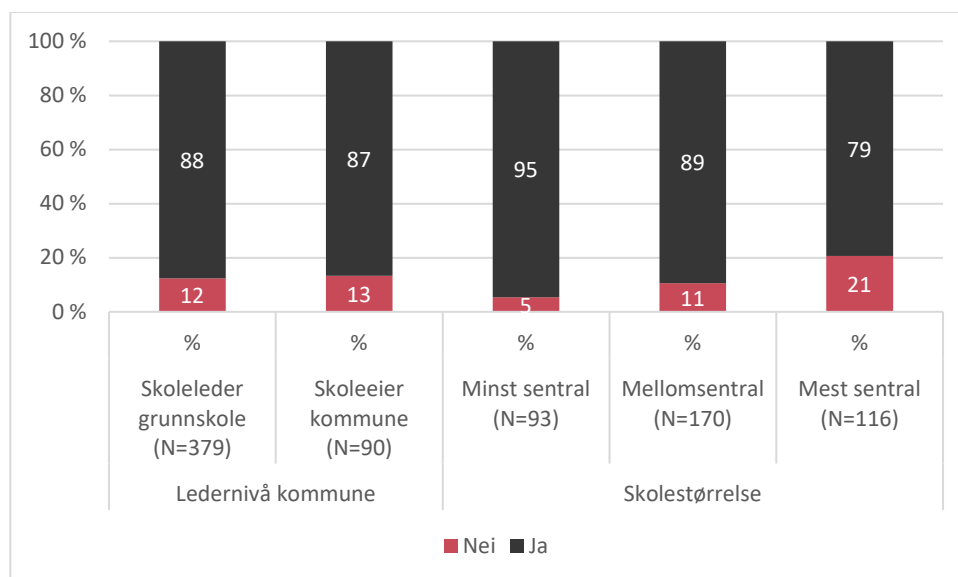
Figur 5.9 viser svarene på om kommunen har et felles system for fraværsregistrering fordelt på skoleledere og skoleeiere, samt grunnskolestørrelse, i og med at sistnevnte variabel viser signifikante forskjeller:

Figur 5.9 'Har kommunen et felles system for fraværsregistrering?', grunnskoleledere etter skolestørrelse og skoleeier kommune, prosent

Vi ser av figuren at svært mange respondenter oppgir at de har et felles system for fraværsregistrering. Over 90 prosent oppgir dette, med unntak av skoleledere ved de minste grunnskolene, hvor andelen er 87 prosent.

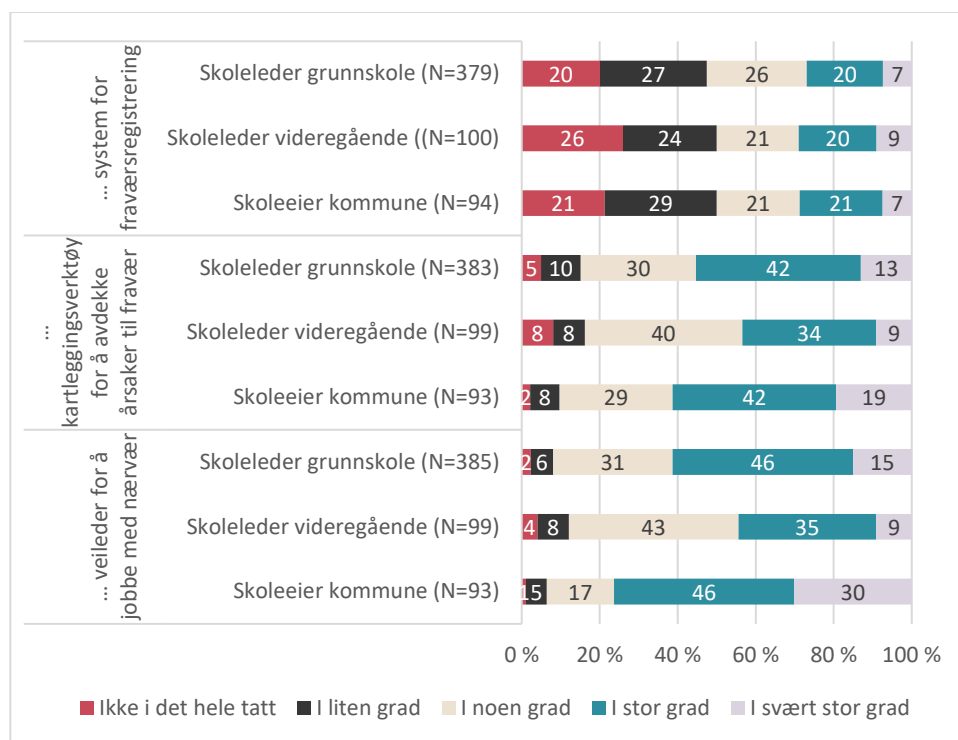
Respondentene som svarte bekreftende på spørsmålet om de hadde et felles system, fikk et oppfølgingsspørsmål om hvorvidt systemet inneholder muligheter til å registrere årsaken til fraværet. Svarfordelingen vises i figur 5.10. Her har vi valgt å utelate grunnskolestørrelse og inkludere sentralitetsindeksen for kommunen, siden det er her vi finner signifikante forskjeller.

Figur 5.10 'Inneholder systemet for å registrere fravær mulighet for å registrere årsaken til fravær?', grunnskoleledere og skoleeier kommune, samt grunnskoleledere etter kommunens sentralitet, prosent

Som vi ser oppgir et stort flertall av grunnskolelederne og skoleeiere på kommunalt nivå at de også har muligheter for å registrere årsakene til fraværet i systemet. Vi finner også at en høyere andel grunnskoleledere i de minst sentrale kommunene oppgir at systemet inneholder mulighet for å registrere årsakene til fraværet enn skoleledere i de mest sentrale skolene.

Alle respondentene fikk tre spørsmål om hvorvidt de mener det er behov for flere nasjonale systemer for fraværshåndtering og -forebygging. Disse handlet om hvorvidt det er behov for et nasjonalt system for fraværsregistrering, et nasjonalt kartleggingsverktøy for å avdekke årsaker til fravær, og til slutt om det er behov for en veileder for å jobbe med nærvær. Figur 5.11 viser svarene fordelt på skoleledere i grunnskolen og videregående skole, samt skoleeiere på kommunalt nivå:

Figur 5.11 Behov for nasjonale verktøy og systemer, skoleledere og skoleeier kommune, prosent

Som vi ser av figuren slutter færre seg til at det er behov for et nasjonalt system for fraværsregistrering enn et nasjonalt kartleggingsverktøy for å avdekke årsaker til fravær og til en nasjonal veileder for å jobbe med nærvær. Om lag halvparten innenfor hver respondentgruppe oppgir at det ikke i det hele tatt eller kun i liten grad er behov for et nasjonalt system for fraværsregistrering. Dette kan henge sammen med at mange har tatt i bruk allerede eksisterende systemer fra private leverandører. Om lag 30 prosent mener det i stor grad eller i svært stor grad er behov for et slikt system. Det er langt større oppslutning om at det er behov for et nasjonalt kartleggingsverktøy for å avdekke årsaker til fravær. Rundt seks av ti (61 prosent) skoleeiere oppgir at det i stor eller svært stor grad er behov for dette, og grunnskolelederne er rimelig samstemte (55 prosent). Det er på den andre siden ikke like mange skoleledere i videregående skole som anser dette som et behov, men rundt fire av ti (41 prosent) uttrykker også her at det i stor eller svært stor grad er behov for dette. Blant fylkeskommunene gir seks av ti uttrykk for stor eller svært stor grad av behov på samme spørsmål.

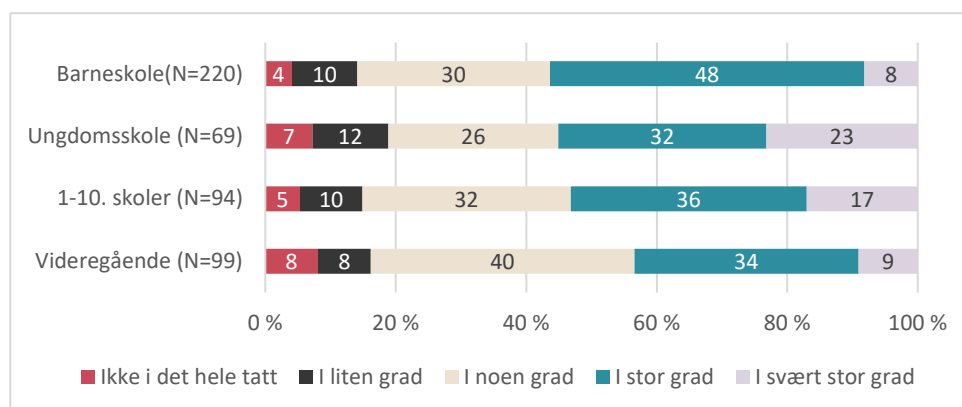
Det er størst oppslutning fra skoleeiere, både på kommunalt og fylkeskommunalt nivå, for at det er behov for en nasjonal veileder for å jobbe med nærvær. Tre av fire skoleeiere på kommunalt nivå (76 prosent), og ni av de 11 fylkeskommunene, har gitt uttrykk for dette i stor eller svært stor grad. Det samme gjelder for 44 prosent av skolelederne i videregående skole og 61 prosent av grunnskolelederne.

Vi finner videre at det er en lavere andel grunnskoleledere i de mest sentrale kommunene som slutter seg til at det er behov for et system for fraværsregistrering enn skoleledere i mindre sentrale områder. I fokusgruppeintervjuene ble imidlertid skolestørrelse trukket fram som tema, snarere enn forhold knyttet til kommunen. Enkelte skoleledere ved større skoler uttrykte i disse intervjuene at de savnet systemer for å ha kontroll på fraværet, mens skoleledere ved mindre skoler uttrykte at det var enkelt å ha oversikt over fraværssituasjonen ved skolen. En skoleleder ved en større skole uttrykte seg på følgende måte i et fokusgruppeintervju:

Jeg tror det er rett å si at skolene savner gode, trygge systemer som gjør at [...] kontaktlærer kan følge med på klassenivå over utvikling i fravær. For da kan man gå inn målrettet, være tidlig ute, faktisk diskutere det på klassenivå også, uten å snakke om enkeltcase, med mindre det bare er én elev i klassen da, da gjør man ikke sånn [...] Hvis kontaktlærere og lærerne har så god oversikt så får vi gjort noe, og da mener jeg virkelig vi får gjort masse. Det skal ganske lite til før vi får på plass gode resultater hvis vi bare får identifisert og tatt tak i det, og at det er flere, ikke bare lærerne, men ledelsen, trinnledelsen, som virkelig kan se fra et metaperspektiv hvordan det ser ut [...] Der syns ikke jeg vi har gode nok systemer i skolen altså, for Visma gir oss ikke det. Det går mer på individnivå, på klassenivå er det mangelfullt. Og den oversikten som ligger i «digital innsikt» er heller ikke der [...] Det er mangelfullt. Hadde vi hatt enda bedre systemer kunne vi jobbet mer målrettet fortere. Og finne ut årsak. (skoleleder, videregående)

Som vi ser her mener denne skolelederen at manglende systemer utgjør en barriere for å jobbe systemrettet og ut fra et føre-var-prinsipp.

Vi finner videre noen signifikante forskjeller etter skoletype på spørsmålet om hvorvidt det er behov for et nasjonalt kartleggingsverktøy for å avdekke årsaker til fravær. Disse vises i figur 5.12:

Figur 5.12 'I hvilken grad er det behov for et nasjonalt kartleggingsverktøy for å avdekke årsaker til fravær?', skoleledere etter skoletype, prosent

Som det framgår av figur 5.12 er oppslutningen fra skoleledere innad i grunnskolen rimelig lik dersom vi ser svaralternativene i stor og svært stor grad samlet (om lag 55 prosent), men hvor en betydelig høyere andel skoleledere ved rene ungdomsskoler (23 prosent) og til dels ved 1.-10.-skoler (17 prosent) oppgir at det i svært stor grad er behov for et slikt system, sammenliknet med skoleledere i barneskolen (8 prosent). Andelen blant sistnevnte er likere som for skoleledere i videregående skole (9 prosent), men blant sistnevnte svarer en relativt mye lavere andel at de i stor grad (34 prosent) ser behovet for et nasjonalt kartleggingsverktøy for å avdekke årsaker til fravær enn skolelederne i barneskolen (48 prosent).

5.4 Erfaringer med ulike tiltak

I forbindelse med åpne spørsmål i fokusgruppeintervjuene, kom informantene i mange tilfeller i sine svar inn på ulike typer tiltak mot bekymringsfullt fravær som de hadde erfaring med i sine respektive kommuner (skoleeiere) og på sine skoler (skoleledelse). I disse tilfellene fulgte vi opp med oppfølgingsspørsmål. Tiltakene ble beskrevet av informantene med ulik grad av konkretisering og de berettet om varierende grad av suksess. Tiltakene som settes inn er ofte sammensatte, og settes gjerne inn både parallelt og i samarbeid. Vi har likevel gjort et forsøk på å kategorisere tiltakene inn under følgende temaer, som vi også vil bruke til å strukturere dette underkapitlet:

- Tidlig innsats
- Individuell tilpasning
- Forebyggende tiltak
- Foreldre-hjem-samarbeid
- Tilbud utenfor ordinær skoletid
- Tverrfaglig samarbeid

Tverrfaglig samarbeid var gjenstand for omfattende refleksjoner, og vil behandles i 6.1 i neste kapittel.

5.4.1 Tidlig innsats

Som nevnt innledningsvis (kap. 1.4) viser tidligere studier at det er viktig å iverksette tiltak på et tidlig tidspunkt (Havik & Ingul 2022). Fokusgruppeintervjuene i denne studien peker i samme retning. Siden svarene i spørreundersøkelsen tyder på at fraværproblematikken har forflyttet seg nedover i trinnene, og nå gjør seg gjeldende blant stadig yngre elever, blir tidlig innsats et viktig hensyn for tiltak. Dette ikke minst fordi det også virker å være en relativt utbredt forståelse av at fraværproblematikk følger elever. Det vil si at enkeltelever som tidlig i skoleløpet

er mye fraværende, tar med seg denne atferden oppover i skolesystemet. Som en skoleeier på fylkeskommunalt nivå hevdet i et telefonintervju:

Vi ser at vi får en stor økning fra særlig grunnskolen som kommer over til oss, hvor de har nesten ikke vært på skolen. Altså det har økt i større grad fra grunnskolen opp til oss med mye fravær. Og det sier vi at er en bekymringsfull utvikling. (skoleeier fylkeskommune H).

Informanten svarte bekreftende på direkte oppfølgings spørsmål om hvorvidt «elevene tar med seg høyt fravær». En annen skoleeier på fylkeskommunalt nivå viste til at dette delvis handler om manglende faglig utvikling ved tidlig fravær:

Elevene kommer fra grunnskolen og er såkalt ikke-kvalifisert, i den grad du kan si det om elever fra grunnskolen, men saken er at de omtrent ikke har vært i ungdomskolen, og kanskje også lite i barneskolen på de siste årene der. Så de kommer til oss med store hull, og at det er veldig vanskelig for skolen å få gjort noe med de rett og slett, og få de på banen. (skoleeier fylkeskommune I)

Vi ser at flere informanter, både skoleeiere og skoleledere, også trekker fram viktigheten av å iverksette tiltak tidlig for å øke elevenes tilstedeværelse. Som en skoleleder ved videregående forteller, er «det å komme tidlig i gang med det [...] kjempeviktig for å kunne håndtere uønsket fravær». Mange av informantene trekker også fram at slik tidlig innsats oftere gir positivt resultat som tiltak rettet mot enkeltelever for å få disse tilbake på skolen. I et fokusgruppeintervju påpeker en grunnskoleleder at dette kan forhindre at enkeltelevers fravær utvikler seg gjennom skolegangen. Hen sier at «de som vi ser får en tendens, da er vi tidlig på og da får vi endring», og forteller at det er veldig vanskelig å løse skolevegrings saker som har startet i barneskolen hvis dette har vedvart til ungdomstrinnet. Tilsvarende forteller en skoleeier i et annet fokusgruppeintervju at det er vanskelig å lykkes i å få enkeltelever tilbake på skolen hvis man ikke kommer inn tidlig nok, og vedkommende hevder, som vi ser, at et tidlig tidspunkt for tiltak er viktigere enn innholdet i det:

Timing er nesten mer essensielt, ser det ut som, enn type tiltak, altså. Det er vanskelig når det har satt seg! [...] Men jeg tenker sånn, å komme tidlig inn, det vet vi er positivt fra konkrete saker. At man vet at i saker der man har kommet veldig sent inn og det har blitt vanskelig – ingen lykkes til slutt, ikke sant? Alle prøver og eleven er fortsatt hjemme. Men motsatt er de sakene du har kommet ganske tidlig inn, og det er typisk på barnetrinnet da, og man har en god, tillitsfull dialog med hjemmet som har strekt ut hånda. At man får til og lykkes i den det tror jeg har en effekt. (skoleeier, kommune)

Det at fraværproblematikken melder seg tidligere i elevenes skoleløp er også gjennomgående i kommentarene i åpne fritekst i spørreundersøkelsen. For eksempel skriver en skoleeier på kommunenivå at det de «karakteriserer som skolevegring øker i omfang hos yngre elever», og at det «[t]idligere var [...] ungdomstrinn, nå også på mellomtrinnet». En annen skoleeier på kommunenivå hevder til og med at de «[s]er at en finner skolevegring i større grad enn tidligere også i barneskolen», og at de «[m]angler gode tiltak».

Informantene forteller at grunnen til at tidlig innsats er viktig blant annet kan forklares med at det kan ta lang tid å få enkeltelever som allerede har opparbeidet seg et bekymringsfullt fravær tilbake på skolen. En skoleeier forklarer dette nærmere i et fokusgruppeintervju:

Det er [...] litt innlysende kanskje, men det der med å i alle fall sette i gang og sette i gang tiltak tidlig. Hvis det er snakk om hjelp inn til familie, eller snakk om å kartlegge elevens fagvansker eller hvis det er skolemiljø ikke sant, at en ikke har det bra der. At man får satt inn gode tiltak tidlig, at en ikke venter for å se. Det er jo litt det der med hvis [eleven] har vært borte et halvt år så tenker en at det tar kanskje 1 år for å komme tilbake igjen. Tidlig innsats er viktig! (skoleeier, kommune)

Informantene forteller også om viktigheten av å komme i gang raskt med oppfølgingen av elevenes foreldre og foresatte for at oppfølgingen skal ha en god effekt. I utgangspunktet møter foreldre og foresatte skolen kun til de to årlige foreldresamtalene og de to årlige foreldremøtene. Ifølge våre informanter i fokusgruppeintervjuene kan de ofte ha en høy terskel for å ta kontakt med skolen utover dette. En skoleleder ved en grunnskole påpeker i denne forbindelse at «når vi er tidlig på, og får tatt opp tidlig med foresatte, så løser det seg ofte». Samme skoleleder forteller videre at de foresatte gjerne har tenkt og bekymret seg, men «kanskje har en terskel, i alle fall enkelte, de venter for lenge med å ta kontakt med skolen». Tilsvarende forteller en ungdomsskoleleder om hvordan de tyngste sakene vedkommende har jobbet med har vært situasjoner hvor foreldrene og de foresatte kommer sent på banen i elevens skoleløp:

når det gjelder det med tidlig innsats så vil jeg si at alle de tyngste sakene jeg har vært borti så er ikke det saker som ungdomsskolen har produsert, det er saker og familier som har vært i søkelyset gjennom mange år før de kommer hit. Så hvis de hadde klart å få til en samhandling mye tidligere så hadde det vært lettere å være oss da. (skoleleder, grunnskole)

Det er med andre ord bred enighet blant informantene i fokusgruppeintervjuene om at tidlig innsats er et positivt tiltak som har god effekt for å få enkeltelever

tilbake på skolen. Samtidig kan det å sette inn tidlig innsats være utfordrende å få til på grunn av manglende ressurser. En skoleleder forteller:

Vi snakker mye om tidlig innsats, og vi ser vi kunne gjort mye mer, men jeg har ikke rammevilkårene for å gjøre det. Så det er en samfunnsøkonomisk problematisk ting da. Jeg trenger mer folk rett og slett, for de som sitter igjen og skal håndtere undervisningen klarer ikke å gjøre alt [...] Den tidlige innsatsen er ikke finansiert. Den blir bare ord, på en måte, så skal vi prøve å gjøre det, men vi har ikke noe bedre rammevilkår for å gjøre det. (skoleleder, grunnskole)

Som vi ser her, uttrykker skolelederen at problemet ikke er at skolen ikke nødvendigvis vet hva de skal gjøre ved bekymringsfullt fravær, slik som for eksempel å gjøre en tidlig innsats, men heller at de ikke har ressursene til å gjøre det. Dette vil vi gå videre inn på i kapittel 6.2.

5.4.2 Individuell tilpasning og tilrettelegging

Som vi har nevnt, er det mange, og komplekse årsaker til fravær i skolen. Bekymringsfullt fravær blir ofte regnet for å være individuelt, noe som gjør at individuelt tilpassede tiltak for å få elevene tilbake på skolen ofte blir anbefalt i deler av forskningslitteraturen (se for eksempel Havik & Ingull, 2022). Vi har også sett hvordan informantene har gitt uttrykk for stor kompleksitet i en del av fraværssakene de står overfor. I fokusgruppeintervjuene vektlegger informantene videre at de samme tiltakene ikke alltid virker på alle elever. Som vi ser fra følgende uttalelse fra en skoleleder, gjelder også for graden av bekymring og timingen av tiltakene:

Jeg tenker at bekymringsfullt fravær kan også variere. For én elev har vi oversikt over og vet, og blir ikke så urolig/bekymret fordi vi har ganske bra koll. Men for en annen elev så oppstår uroen ganske kjapt fordi det bryter et mønster og kan være ganske raskt på. Så jeg tenker at bekymringsfullt fravær er også individuelt på et vis. Så vi må være på ballen da umiddelbart. Kjenne elevene. (skoleleder, videregående)

Flere av informantene i fokusgruppeintervjuene forteller videre at individuell tilpasning kan ha en god effekt. Som en skoleleder uttrykker det:

de sakene der vi har elever som virkelig sliter, da snakker vi om virkelig bekymringsfullt fravær, skolevegring [...], så er det veldig individuell tilrettelegging som må til. Og begynne med [...] å komme i posisjon til å komme og finne den åpningen som gjør at de kan komme tilbake, og se om vi kan utvide det litt etter litt. Det er kjempeviktig å ha den individuelle oppfølgingen på det. (skoleleder, videregående)

Som vi husker fra kapittel 1. 4 har også forskning vist at tiltak som innebærer en gradvis tilbakevending har større sannsynlighet for å være vellykkede.

Fordi fraværproblematikken er kompleks, har tidligere forskning videre argumentert for at tiltak også bør fokusere på å inkludere og engasjere eleven (Kearney 2022). Våre data fra fokusgruppeintervjuene understøtter at det å engasjere eleven i forbindelse med individuelle tiltak har positiv effekt. Følgende skoleleder trekker fram at de har hatt god erfaring med å la elevene ha en viss form for medvirkning i tilpasningen av passende og gode tiltak:

Det vi opplever å lykkes med, da snakker jeg bare innenfor vår skole og vår praksis her, så er det når vi på en måte sammen med eleven klarer å finne ut hvor er skoen trykker mest. Er det på det sosialrelasjonelle til medelever eller lærere, er det fravær av faglig mestring, hjemmesituasjon, noe på fritiden. Der vi klarer å identifisere hvor eleven opplever at hovedproblemet ligger. At man prøver å sette inn noen tiltak ganske raskt med en kort sånn "okey, da prøver vi noen tiltak i tre uker", og er helt åpen med eleven om hva det er. Eleven får lov til å være med på å utforme hva de tiltakene er, og etter en treukersperiode tar man gjerne en ny samtale hvor man sjekker hvordan det går nå. For å synliggjøre for eleven at vi har sett at du har et fravær, vi har anerkjent og lyttet på deg, du har en utfordring eller et problem. Vi gjør noen ting på en annen måte, og hvordan oppleves det nå? Få de til å se at det er en endring da, og i de sakene kan vi lykkes med å snu en trend ganske raskt. (skoleleder, grunnskole)

Tilsvarende bidro en annen skoleleder med følgende suksesshistorie, hvor en elev med stort fravær fikk snudd fraværstrenden etter å i større grad få bestemme selv:

Vi tok noen runder og fant ut at det her er en elev som kommer når [hen] får bestemme det selv. I utgangspunktet høres det brutalt ut, men saken er når vi begynte å forvente at [hen] skulle komme, men ikke kontrollere det hele tiden, så begynte [hen] å komme. Og når vi først fikk [hen] hit så klarte vi å få det til. Så til slutt hadde [hen] ikke fravær i det hele tatt! Men det trenger ikke alltid å funke det, det kan fullstendig feilslå som strategi i en annen sak. (skoleleder, grunnskole)

Som vi ser avslutter skolelederen med å understreke behovet for *individuell* tilpassning ved å påpeke at dette kan «fullstendig feilslå som strategi i en annen sak». En tredje skoleleder forteller hvordan det å få inn elevens stemme gjennom samarbeidsmøter i elevens hjem kan være et suksesskriterium:

Så har vi samarbeidsmøte for eleven hjemme, det å ha elevens stemme har vært en supersuksess for oss. At de får lov til å bidra i sitt eget liv, samtidig også bli stilt litt krav til da, ikke sant. At her har vi forventning om en plan B, for eksempel kommer de ikke på skolen hva gjør du da? Da gjør du sånn og sånn. Ganske enkelt dokument, men det har vi hatt god suksess på. Vi har ikke holdt på så lenge, men

vi ser at vi har ofte kjempemange tanker om hvorfor de ikke kommer og tiltak. Så snakker vi med dem selv, og de er ganske flinke til å fortelle. Det var en som hadde store og lese/skrivevansker, «muntlig prøve er bra for deg», og det syns ikke [hen] på en måte. «Ånei», og da ville [hen] gjøre det «sånn». Men da gjør vi det sånn. Da har [hen] eierskap til det som blir bestemt da, så det merker jeg at vi har blitt mye flinkere til å ta med eleven. For det var vi ikke like flinke til før. For oss med de sakene som vi har lykket så har eleven klart å være aktiv. Men der eleven ikke er på skolen i det hele tatt så er det kjempevanskelig (skoleleder, grunnskole)

Som vi ser vektlegges både det å aktivt engasjere enkelt elever i dialog om eget fravær og gjøre dem medvirkende bidrar både til at tiltakene blir bedre tilpasset elevens behov og til at eleven opplever større eierskap til dem. Den individuelle tilpasningen kan imidlertid være ressurskrevende. En skoleleder ved en grunnskole forteller at «de sakene jeg opplever at vi får til, er elevstemmen veldig sterk og med, og man klarer å få tak i elevens opplevelse i hva som ligger til grunn for fraværet». På den andre siden hevder informanten at «det krever en del menneskelige ressurser og tid til å gjøre det». Dette gjelder ifølge en annen skoleleder særlig i forbindelse med tiltak hvor elever sliter med problemer relatert til psykisk helse og angst:

Tiltakene [...] er krevende for skole. Fordi at du skal gjerne møte dem uten at det er andre elever til stede, du skal møte dem 1:1, du skal ha masse grupperom, og der sliter, tror jeg, skolen med at lærerne er pedagoger og ikke psykologer. Men vi skal ta hensyn til alle hele veien. (skoleeier, kommune).

Som vi ser, påpeker også denne informanten behov for å trekke inn annen kompetanse enn den pedagogiske, som lærerne besitter. Som nevnt er tverrfaglig samarbeid tema vi går nærmere inn på i neste kapittel.

Noen informanter uttrykker også en bekymring for at mye individuell tilrettelegging ikke nødvendigvis bidrar til at elevene blir motstandsdyktige nok for arbeidslivet, og beskriver et dilemma her, mellom å arbeide for å få ned fraværet, men samtidig å skulle forberede elever for livet.

Vi har til nå sett på tiltak rettet mot elever som allerede har et fravær som vekker bekymring. Opplæringsloven krever imidlertid at skolene jobber kontinuerlig med elevenes skolemiljø, og vi skal nå vende blikket mot forebyggende tiltak.

5.4.3 Nærvær og forebyggende tiltak i skole- og læringsmiljøet

I fokusgruppeintervjuene kommer det også fram blant informantene at systemrettede tiltak, som tar utgangspunkt i de relasjonelle strukturene rundt eleven, som for eksempel det å skape mestring, et godt sosialt miljø og en god læringsarena er viktige for å forebygge ufrivillig og bekymringsfullt høyt fravær ved skolen. Det er

særlig bred enighet blant informantene om at *vennskap* og en følelse av *mestring* er to viktige faktorer som motiverer elevene til å komme på skolen:

Og så er det selvfølgelig alt det andre som er kjempeviktig å gjøre, både for fram-møte og pedagogisk arbeid. Det er det vi begynte å snakke om i begynnelsen av møtet, dette her «hva er det som øker mitt nærvær, hva gjør at det er kjekt å møte på skolen». Det å bygge den gode gruppa, bygge gode relasjoner med lærerne, med elevene rundt. Det jobber vi med mye i skolen, fordi vi vil at elevene skal oppleve et godt læringsmiljø. Og det virker på de aller fleste, men det er altså noen elever som vi allikevel ikke greier. (skoleleder, videregående)

Som vi ser velger denne skolelederen å omtale det forebyggende arbeidet i skole- og læringsmiljøet som å jobbe med «nærvær», i stedet for å omtale det som tiltak rettet mot «fravær».

Flere skoleledere forteller videre om viktigheten av mestring, og påpeker at det er vanskelig å snu fraværet hvis en elev føler på «umestring», særlig når det kombineres med skolevegning og sosiale utfordringer. Selv om mestring er en individuell opplevelse, viser følgende skoleleder hvordan det likevel kan jobbes systemrettet med det gjennom å sikre et trygt og godt læringsmiljø:

Vi har veldig tro på at elever skal føle at det er viktig å komme på skolen fordi de lærer noe. De blir sett, ut ifra det, at de mestrer. For det å være en elev som aldri får gode tilbakemeldinger, aldri forstår hva man skal få på plass for å lære mer og så videre – det blir veldig stusselig, og man blir veldig utenfor. Og man mister gnisten, og man dropper ut av skolen rett og slett. Men alle elever har faktisk noe å bidra med. (skoleleder, videregående)

En skoleeier på kommunenivå understreket også i et fokusgruppeintervju viktigheten av å sikre at elevene mestrer de grunnleggende ferdighetene i lesing og rekning fra starten av skoleløpet. Skoleeieren forteller at det gjør at «elevene føler litt mestring på skolen fra starten av» og at det «forebygger [...] mistriivsel på skolen også på lang sikt». Tilsvarende hevder en skoleeier at «det beste forebyggende tiltaket du kan ha er god undervisning, så man må ikke glemme det oppi det hele», og «god undervisning innebærer jo at du skaper en mestringsarena» (skoleeier, kommune). En annen skoleleder fortalte oss om et tiltak rettet mot mestring for elevgruppen med lavest karaktersnitt som hadde hatt positiv effekt for å få ned fraværet:

Vi har oppdaget over mange år at når vi ser på statistikken på fullført og bestått så er det jo de elevene som har under 4 i snitt som har størst vanskeligheter med å bestå eller fullføre. Så det å sette i gang målrettet tiltak mot de har vært viktig for oss da. Både for å skape mestring og fullført/bestått, men samtidig så skaper det motivasjon for å fullføre. Da også mindre fravær. (skoleleder, videregående)

Videre er det å skape en god og trygg sosial arena for elevene hvor de føler tilhørighet noe som trekkes fram som essensielt for å forebygge bekymringsfullt fravær, det er da viktig, ifølge en skoleleder, «at man merker at det trengs at du er der, og at man gjennom det, bygger relasjon, og viser at du er en viktig del av det fellesskapet her» (skoleleder, videregående). En annen skoleleder forteller:

Vi ønsker at fokuset skal ligge veldig på disse tilstedeværelsesfaktorene. At de har lyst til å komme på skolen, for der har jeg relasjoner til mine medelever og lærer, som gjør at jeg synes det er veldig okey å komme på skolen. Det henger veldig mye sammen med arbeidet for et trygt og godt skolemiljø. Du skal bygge opp en god plass å være fra starten av skoleåret. De kommer jo fra alle plasser, de kjenner jo ikke hverandre når de begynner. Så det forebyggende arbeidet er veldig viktig for å forebygge fravær. (skoleleder, videregående)

Det må være «kjekt» for elevene å komme på skolen, og flere skoleledere trekker derfor fram viktigheten av vennskap mellom elevene for å forebygge fravær. Som en skoleleder understreker:

Vi kan sette så mange voksne vi vil for å styrke undervisningen. Vi kan være åtte voksne inn i det klasserommet. Det gjør ingen forskjell hvis den eleven ikke har en venn. (skoleleder, videregående)

En skoleleder fra en større skole i en sentralt beliggende kommune fortalte at mange elever søker seg inn til skolen for å få nye venner, og at det derfor er viktig å sette inn tiltak som kan tilrettelegge for nettopp det:

En av grunnene til at mange søker seg hit er for å få nye venner. De er veldig opp-tatt av dette med vennskap tidlig. Det å skape gode og trygge klasserom tidlig, hvor alle skal være en god kollega og få en venn. Snakker med mange ungdom i elevråd [...] Det alle sier da, for jeg spør jo om disse tingene, det er lett å finne venner her, fordi det er gjort sånn at vi kan gjøre det. Det betyr alt. Vennskap, hvis det er noe skolene virkelig kan jobbe med så er det å skape gode arenaer. (skoleleder, videregående)

Samme skoleleder forteller videre om et konkret tiltak med positiv effekt for å skape gode sosiale relasjoner blant elevene.

For eksempel vennelunsj [...] Helseesykepleier og elevtjenesten lager liksom gode intervjuer og setter sammen nye grupper og sånt, det blir ufarliggjort. Og det har vi noen gode fortellinger på, at elever som aldri har hatt en venn før i sitt liv kommer og får seg venner, og da går det andre bedre også. For da kan de glede seg litt mer til å gå på skolen. (skoleleder, videregående)

Flere skoleledere trakk tilsvarende fram at «makkerskap» og «arbeidskompiser» er viktige tiltak for å skape gode læringsmiljøer, altså at elevene har noen å sitte ved siden av i timene. Følgende er et konkret eksempel fra en av dem:

Ja gjennom makkerskap også, [...] Så er det viktig å bruke disse timene som de sitter i hele året, hos oss i alle fall. Hvor de alltid skal ha en makker – de skal vite hvor de skal sitte. Skal være trygt å komme på skolen, så de slipper å bruke energi på å lure på hvor jeg kan sette meg hen. Man får en slik arbeidskompis som man kan samarbeide med, og at man bytter litt på det da, gjennom året. Så det tror jeg også er viktige tiltak. (skoleleder, videregående)

En annen skoleleder understrekte hvordan forebyggingsarbeidet handler mye om å danne relasjoner:

Og så går det mye på det å danne relasjoner, som er det forebyggende. Det er viktig [...], man skal komme på skolen og ha noen å hilse på. Og noen å sitte sammen med, spise lunsj med. De tingene der er kjempeviktig altså. (skoleleder, videregående).

Videre fortalte en av informantene at de har hatt en positiv effekt av felles sosiale arrangementer og aktiviteter i regi av skolen:

Opplever at elevene i økende grad har etterspurt det at de kunne ønske lek og sosiale aktiviteter i øktene. Og at de etterspør både trinn- og skolearrangement. Og oppmøtene på disse større arrangementene, de er som regel veldig, veldig bra. Vi ser at den type aktiviteter er noe de etterspør og som fungerer. (skoleleder, videregående)

Som vi har sett, framhever flere informanter hvordan det å være del av et sosialt fellesskap på skolen vesentlig, og enkelte hevder at det også ofte er helsefremmende. Spesielt i samarbeid med eksterne aktører, som helsepersonell, kan det være med på å få fravær ned. Enkelte informanter påpeker her en kontrast mellom en mer faglig basert form for individualisme, en «skolsk» måte å tenke på, og det å tenke på tilhørighet og fellesskap. Det å sikre tilhørighet og fellesskap kan være psykisk helsefremmende, både i forebyggende forstand og for en del enkeltelever som strever. En informant påpeker for eksempel at [hen] ikke vet om «noen har som har følt seg bedre av å ligge hjemme», og understreker at skolen og kommunen må ha en plan for opptrapping og at noe form for læringstiltak vanligvis er mulig.

5.4.4 Foreldre/hjem-samarbeid

I tidligere forskning hevdes det at en mer inkluderende og mindre stigmatiserende tilnærming til fravær i skolen også må rette blikket mot faktorer som samhandling og kommunikasjon mellom foresatte og lærere (Kearney m.fl. 2022). Flere av informantene i fokusgruppeintervjuene uttrykker at det er viktig å iverksette tiltak som enten involverer, eller er rettet mot, elevenes foreldre. Mange av informantene understreker også at en god dialog med foreldre og foresatte er viktig, da de har positive erfaringer med dette. For eksempel framhever en informant betydningen av at foreldre er med på tverrfaglige møter.

Første ledd [...] er å få til tverrfaglige møter på skolen, hvor man rett og slett møter med PP-tjeneste, barnevernet, helsesykepleier og foreldrene. Man kan ikke ha tiltak uten at foreldrene er med. Det gjelder å finne de tilstrekkelige egnede tiltakene, da er det gjerne skolen eller barnehagen som melder opp denne bekymringen for å diskutere. Da settes det en gruppe, hva er det vi kan gå inn å gjøre med tiltak. (skoleeier, kommune)

Det er her barnehagen eller skolen som tar initiativet, de venter ikke som vi så noen gjøre tidligere i dette kapitlet på at foreldrene skal melde sin bekymring, og det settes ned en gruppe som også inkluderer foreldrene eller de foresatte. En skoleeier hevdet i et fokusgruppeintervju at det er vesentlig at foreldrene ikke føler seg *mistenkeliggjort* av skolen, og at de kjenner på et godt samarbeid og en inkludering i laget rundt eleven. De foresatte må med andre ord støttes, og ikke dyttes:

Det med at foreldre kjenner på at skolen signaliserer at det her skal vi få til sammen. At det ikke blir oss mot dem. At foreldrene ikke kjenner på en sånn mistenkeligjøring. At vi kjenner litt på at det er det laget rundt barnet [...] er viktig. (skoleeier, kommune)

En annen skoleeier understreker også at det er viktig å ikke legge alt ansvar på foreldrene, samtidig som at de også må ansvarliggjøres:

Vi skal passe oss for å ikke på måte legge all skyld/ansvar på foreldre [...], men vi må ikke underkjenne at hele den samfunnssituasjonen vi har hatt de siste årene betyr noe i den sammenhengen her [...] Så vi må også spille på lag med foreldre som har en jobb i dette. (skoleeier, kommune)

At samarbeidet må oppleves som en støtte og ikke som en ansvarsforskyvning og mistenkeligjøring støttes også av skolelederne. En av dem valgte å gi følgende utdyping av egne erfaringer i et fokusgruppeintervju:

Det jeg ser i alle fall, det er når foreldre opplever at vi presser, hvis vi opptrer på en måte som gjør at foreldrene tror vi dømmes dem, så blir det samarbeidet

vanskelig sånn som jeg ser det [...] Det handler egentlig om at vi må hele tiden adressere [...] fraværet og hele tiden jobbe med det for å få det på plass. Men vi må klare å gjøre det uten å dømme. Det er utfordrende. Vi ser jo det i noen saker når vi fortsatt holder sterkt fokus på det fraværet, så opplever foreldrene seg dømt når de ikke klarer å få ungene sine på skolen. Så det er en annen side av saken, men det er en balansegang. (skoleleder, grunnskole)

Som vi ser vektlegger denne skolelederen at mistenkeliggjøring og «dømming» skaper et dårlig utgangspunkt for konstruktivt samarbeid, ikke minst fordi foreldre i utgangspunktet kan føle på en usikkerhet knyttet til barnas fravær og dermed en manglende mestringsfølelse når det gjelder å få dem på skolen. En annen informant fortalte at samarbeidet med foreldre er godt, og at det bare er de mest ekstreme sakene, som ikke er representative, som kommer fram i offentligheten:

Jeg tenker at skoler jobber godt med det her, det tror jeg er et utgangspunkt, og så hører jo gjerne vi om de sakene der det ikke fungerer. Men hvis ikke skolene hadde jobbet godt sammen og hatt god dialog med hjemmene så hadde vi kanskje hatt mange flere saker! [...] Man jobber godt sammen med elever og foreldre, og så hører vi noen få som går til statsforvalter, men de er ikke representative. Så det er noe med at det er viktig å ha perspektiv på. Og jeg tror at de jobber godt, og så funker det ikke alltid. Og da er det ofte den relasjonen, tilliten, tryggheten og dialogen med både elev og hjem som blir litt avgjørende. Og det er ofte når de ikke får det til at vi hører om de sakene. (skoleeier, kommune)

Vi ser her at vedkommende mener at de sakene som blir «ekstreme» gjør det fordi samarbeidet med elevens foreldre og foresatte ikke fungerer, og dermed at relasjonen skolen har til disse er avgjørende for suksess.

Slik nevnt i kapittel 1.2, har tidligere forskning vist at elevers foresatte har en tilbøyelighet for å plassere ansvaret på skolen, mens lærere har en tendens til å legge ansvaret på elevene eller elevenes foresatte (se Havik & Ingul 2022). Blant denne studiens informanter, ser vi derimot at mange er enige om å ikke legge for mye skyld og ansvar på elevenes foresatte. Samtidig viser noen informanter til at foreldreveiledning kan være et tiltak. En skoleleder ved videregående skole utrykte seg på følgende måte i et fokusgruppeintervju:

Vi opplever at vi må ha en alvorsprat med foreldrene i vg1 om at dere må være koblet på! Dere må høre hvordan det går, dere må skape mestring, dere må skryte, dere må være der, bry dere, vise at skolen er viktig – framsnakke at det å gå på skole er viktig! Så den dialogen, opplever vi som veldig [viktig] for at elevene både skal mestre og møte på skolen. (skoleleder, videregående)

Som beskrevet i 4.3.1, erfarer noen av informantene at det har vært nødvendig for elever – som resten av befolkningen – å avlære etter pandemien å være hjemme

ved lette symptomer på fysisk sykdom. Mens noen har fått bukt med dette uttrykker andre at det fortsatt er en utfordring. I forbindelse med dette forteller en grunnskoleleder at de «har tatt det på hvert foreldremøte siden vi åpnet igjen», at «nå må dere senke terskelen – setter øya direkte i foreldrene og sier rett ut at vi sier vi ønsker dere skal ha høy terskel for at de skal være hjemme – send de heller på skolen med en hodepine tablett!».

Det er også en del informanter som forteller om suksess i spesifikke prosjekter, med interne eller utenforstående ressurspersoner som jobber med å skape bro og godt samarbeid mellom skole og hjem, blant annet ved bruk av nærværsteam, skolelos og lavterskeltilbud gjennom barnevernstjenesten. Disse kan oppdage nye sider av saken som skolen ellers ikke har fått med seg. En skoleeier fortalte oss om gode resultater ved bruk av skolelos, blant annet fordi fraværspromblematikken er så kompleks at den krever å være tettere på enn det skolen evner:

Vi har to skoleloser hos oss som startet å jobbe i januar. De har enormt med saker, og det er så forskjellige årsaker til fraværet så det er nesten vanskelig å si det er det ene eller det andre. Noen ganger er det også en miks også i eget strev, veldig mye angst fortalte de hos eleven. Men også forholdet i hjemmet, de opplever veldig mye forskjellig i hjemmet, for de kommer tett på og inn, og ser noe som skolen ikke nødvendigvis har klart. Så jeg tror at de oppdager nye sider ved ufrivillig skolefravær som vi ikke har sett tidligere. (skoleeier, kommune)

Det å trekke inn andre ressurspersoner kan også, ifølge en av skoleeierne vi intervjuet, også fungere som en nøytral tredjepart i forhandlingene om plassering av ansvar, som vi var inne på tidligere:

Av og til blir det litt låst, nå tar jeg erfaringen min som rektor. Fordi foreldre tenker at problemet ligger hos skole, ferdig med det. Noen gjør det da, selvfølgelig ikke alle. Og kanskje litt motsatt også, at skole tenker at det må da kunne gå an. Også blir det litt sånn skyttergrav kanskje, i hvert fall tendenser til det. Mens hvis du har noen nøytrale inn, som verken er på skolesiden eller foreldresiden, som jobber med det her, så ser vi at det har en effekt. (skoleeier, kommune)

En annen skoleeier forteller at i saker hvor foreldrene eller de foresatte sliter med å få elevene på skolen, kan et effektivt tiltak være å ta ned presset på hjemmet:

Men det er noen saker vi har lykket med å få de tilbake ved å rett og slett ta ned presset på hjemmet, ta vekk morgenkonfliktene i hjemmet. Det er veldig forskjellig, det er veldig sammensatt når vi jobber med det. (skoleeier, kommune)

Samme skoleeier var også opptatt av informasjon og kommunikasjon som forebyggende tiltak rettet mot foreldrene:

Så har vi også laget to filmer som er tenkt inn mot forebyggende nivå, som kan vises på foreldremøte, [...] én inn til barnetrinnet og én til ungdomstrinnet, som sier litt om hva dette er for noe og viktigheten av å ta kontakt hvis en er bekymret for barnet sitt. Så det er mer informasjon ut til foreldre. (skoleeier, kommune)

5.4.5 Tilbud utenfor ordinær skoletid

En av skolelederne som deltok i et fokusgruppeintervju fortalte oss også om hvordan skolen har satt inn tiltak utenfor den ordinære skoletiden for å møte og hjelpe elever. Dette var elever med komplekse problemsituasjoner, hvor fravær også var en del av bildet. Disse ble hjulpet blant annet med leksetiltak og skole i vinterferie og påskeferie. Informanten forteller imidlertid at disse tiltakene *ikke* har vært effektive for å nå elevene:

Vi opprettet hjerterom [under korona] på skolen, der vi inviterte alle disse elevene vi visste at hadde komplisert hjemmesituasjon. Selv om ønsket er å komme inn, og man sier man vil det, så er terskelen å gjøre det når klassen ikke er der veldig høy [...] Disse ekstratiltakene. Det ser vi og, hvis vi setter opp kveldstid på skolen for eksempel så er det veldig få som kommer [...] de elevene vi vil skal møte, møter ikke der. I hvert fall i liten grad. [...] Så har vi kjørt skolevinterferie og påskeferie også, da har oppmøte vært veldig lite. Selv om de sier de skal komme [...] Vi har ikke noen virkemidler hvis de ikke kommer. Vi gjør dette som en formalitet for å si at det er viktig, at vi ser de. Men det er vanskelig! (skoleleder, videregående)

5.5 Oppsummering

- Et stort flertall, både blant skoleledere og skoleeier på kommunenivå, svarer bekræftende på at de har definerte kriterier for tiltak ved fravær.
- En mye lavere andel skoleledere i videregående skole enn i grunnskolen oppgir at det er felles kriterier for alle skolene i (fylkes)kommunen.
- Det er lavest andel som oppgir at skolen eller kommunen har et system for bruk av kartleggingsverktøy for å avdekke årsakene til fravær og rutiner for å ivareta elever som kommer tilbake etter lengre tids fravær.
- Flere informanter, både skoleeiere og skoleledere, trekker fram viktigheten av å iverksette tiltak tidlig for å øke elevenes tilstedeværelse.
- Mange skoleledere trekker fram individuelt tilpassede tiltak som effektive for å få elever med fravær som vekker bekymring tilbake på skolen, særlig tiltak der eleven er involvert og har en viss form for medbestemmelse.
- Mange skoleledere trekker også fram at det å skape en god mestringsarena og et godt sosialt miljø på skolen er viktige forebyggende tiltak for å forhindre bekymringsfullt fravær.
- Det er bred enighet blant informantene, både skoleeiere og skoleledere, om at en god dialog med foresatte er viktig i prosessen for å få elever med høyt fravær tilbake på skolen. Informantene er imidlertid uenige om hvor mye ansvar som skal legges på foreldrene. Mens noen er opptatte av at foreldrene ikke skal føle seg mistenkeliggjort, mener andre de foresatte må ta mer ansvar.
- En skoleleder opplyser om at tiltak satt inn utenfor den ordinære skoletiden, som leksetiltak og skole i vinterferie og påske, ikke var effektivt for å få elever med bekymringsfullt fravær til å møte opp.

6 Ressurser og kompetanse

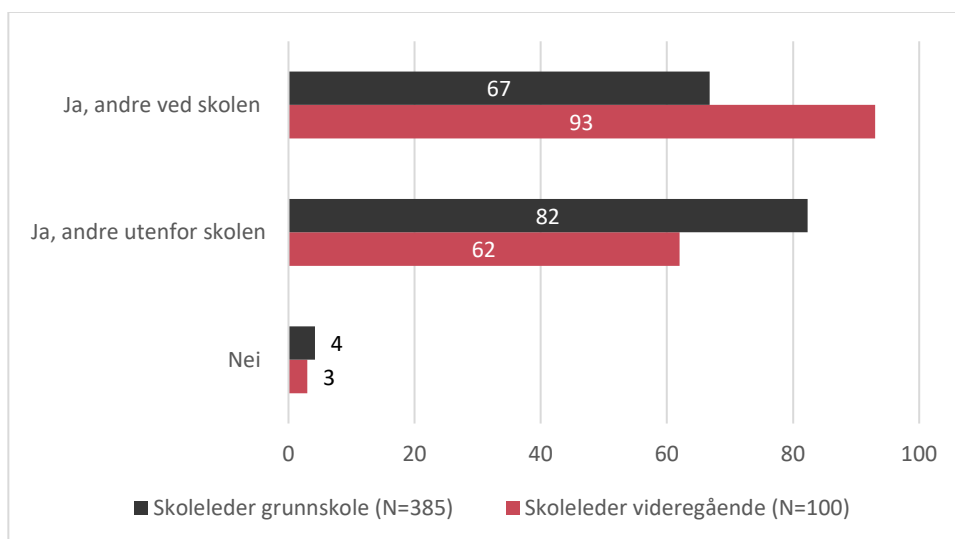
Dette kapitlet omhandler hvilke ressurser skoleledere oppgir at de trekker inn i arbeidet med fraværspromblematikk i norsk skole, hvilken kompetanse som benyttes, og hvilke ressurser og kompetanseområder det anses for å være behov for. Dette blir supplert med data fra skoleeiere der disse har blitt stilt spørsmål om ressurser og kompetanse. Kapitlet vil med andre ord rette seg mot første hovedproblemstilling gjengitt i kapittel 1.1.

Som vi har sett pekes det både blant våre informanter og blant annet i Meld. St. 6 (2019-2020: 79) på et behov for et godt *tverrfaglig* samarbeid. Ifølge sistnevnte er slikt samarbeid «en viktig forutsetning for å skape et miljø der alle inkluderes og opplever fellesskap og mestring, og det vil kunne forebygge at problemer utvikler seg, eller at de blir større enn nødvendig». Dette fanges også av begrepet «et lag rundt eleven», som også innebærer å arbeide på den måten vi i forrige kapittel omtalte som systemrettet med å forbedre forhold for elevene i skolen. Tilsvarende har vi sett at både informantene sitert i forrige kapittel og tidligere forskning (se Havik & Ingul 2022) sterkt anbefaler å samarbeide i team bestående av elevene selv, skoleansatte, foreldre, venner og helsepersonell. Det er rektor som eventuelt kan tilrettelegge for og oppfordre til samarbeid mellom lærere og andre profesjoner i skolen (Mellin m.fl. 2017).

6.1 Tverrfaglig samarbeid

Ressurserpersoner ved skolen, men også utenfor, kan altså være til hjelp og støtte i lærernes arbeid med oppfølging av bekymringsfullt fravær. Flere av informantene i fokusgruppeintervjuene nevnte også at godt samarbeid med andre yrkesgrupper og eksterne partnere er viktige tiltak, som kan ha positiv effekt for å få elever med bekymringsfullt fravær tilbake i skolen.

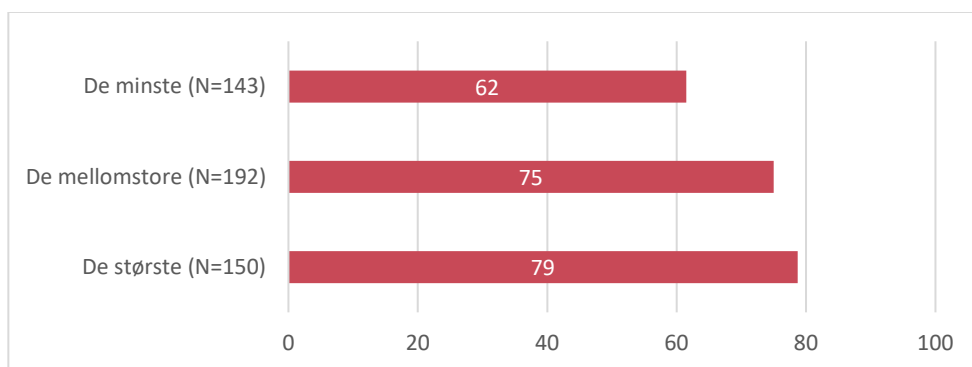
I tråd med disse forståelsene har vi kartlagt hvorvidt skolene har et system eller rutiner for å trekke inn andre yrkesgrupper eller ressurspersoner enn kontaktlærere i fraværarbeidet. Figur 6.1 viser svarfordelingen:

Figur 6.1 'Har skolen et system eller rutiner for å koble på andre ressurspersoner/yrkesgrupper enn kontaktlærer når en elev har fravær?', skoleledere. Prosent

Dette spørsmålet ble kun stilt til skoleledere, siden det er disse som kjenner hvordan skolene jobber med dette i sitt daglige arbeid. Figuren viser at svært få skoleledere, kun tre til fire prosent, gir uttrykk for at skolen *ikke* har et system eller rutiner for å koble på andre ressurspersoner enn kontaktlærer når en elev har fravær. Dette gjelder både blant grunnskoleledere og skoleledere i videregående.

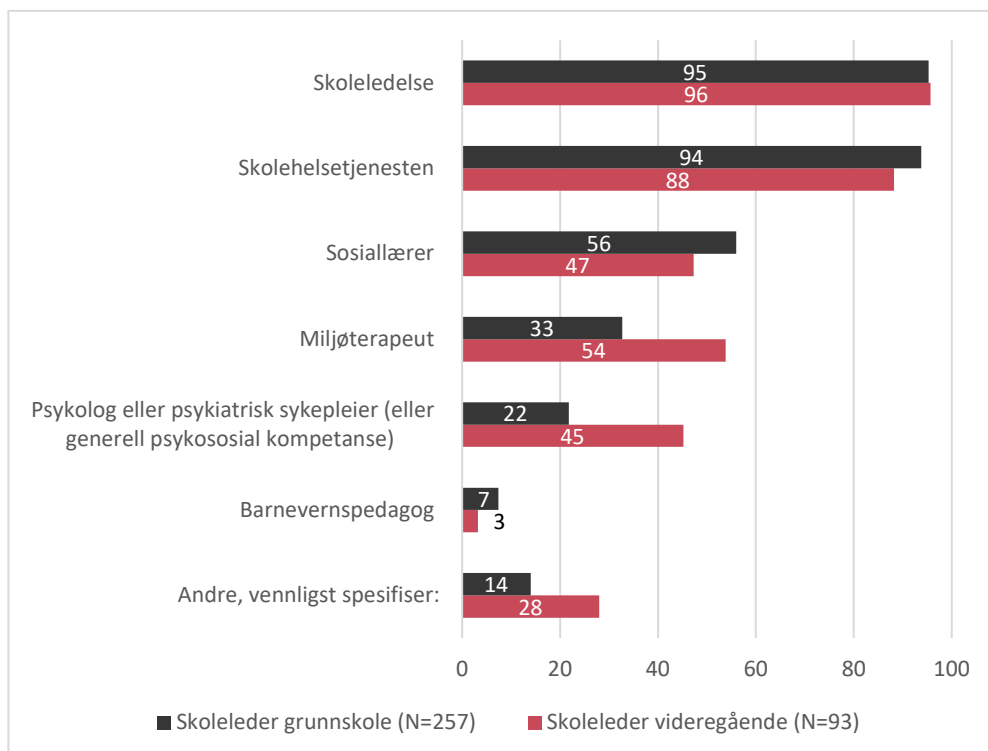
At så få svarer at de ikke har et slikt system eller slike rutiner indikerer at det ved mange skoler finnes et system eller rutiner for å koble på andre ressurspersoner. Dersom vi ser nærmere på skolelederne som har svart bekreftende, finner vi at skoleledere i grunnskolen og videregående svarer noe ulikt på om systemene de har handler om å koble på ressurspersoner *utenfor* skolen eller *ved* skolen. Blant grunnskoleledere er det høyest andel som oppgir at de har et system for å koble på andre ressurspersoner *utenfor* skolen (82 prosent) enn *ved* skolen (67 prosent). Blant skolelederne i videregående skole oppgir mer enn ni av ti (93 prosent), at de har et system for at andre ved *egen* skole kobles på når en elev har fravær. Tilsvarende andel blant skoleledere i videregående for et system *utenfor* skolen er 62 prosent. Ikke overraskende finner vi at skolestørrelse, både for grunnskole og videregående skole, har sammenheng med hvordan skolelederne svarer. Forskjellene vises i figur 6.2:

Figur 6.2 Andel som har system for å koble på andre ressurspersoner ved skolen, skoleledere etter skolestørrelse. Prosent.

Figur 6.2 viser at det er en lavere andel skoleledere ved de minste skolene (62 prosent) som oppgir at de har et system for å koble på andre ressurspersoner *ved skolen* enn skoleledere ved de mellomstore (75 prosent) og største skolene (79 prosent). Det er ingen signifikante forskjeller i skolestørrelse på om skolen har et system for å koble på ressurspersoner *utenfor* skolen.

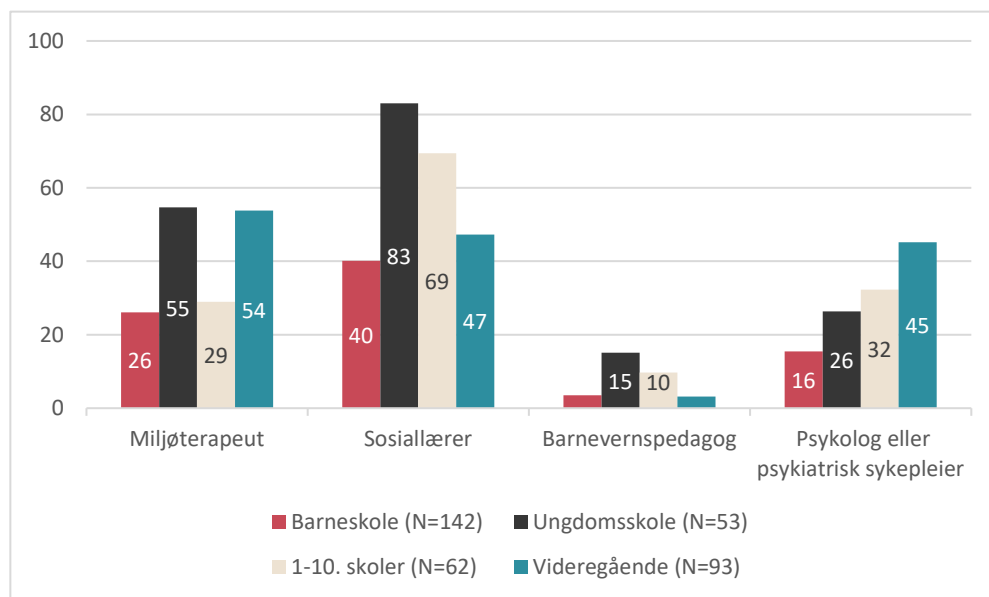
Skolelederne som svarte bekreftende på at de har system for å koble på andre ressurspersoner ved skolen ble også bedt om å krysse av for *hvilke* yrkesgrupper eller ressurspersoner det er snakk om. Figur 6.3 viser andelen skoleledere som har krysset av for seks potensielle ressurspersoner, samt annet (med mulighet for å spesifisere):

Figur 6.3 Ressurspersoner ved skolen som kobles på, prosent, skoleledere. Prosent

Som vi ser, varierer det i hvor stor utstrekning ulike yrkesgrupper eller ressurspersoner ved skolen kobles på. Svarene varierer også noe mellom grunnskoleledere og skoleledere i videregående. Likevel ser det ut til at det både i grunnskolen og i videregående er vanlig å koble den øvrige skoleledelsen og skolehelsetjenesten på. Hele 95 prosent av grunnskolelederne gir uttrykk for å koble skoleledelsen på, og 94 prosent har krysset av for skolehelsetjenesten. En like stor andel skoleledere i videregående har svart at de kobler på den øvrige skoleledelsen (96 prosent), mens andelen som gir uttrykk for å involvere skolehelsetjenesten er noe lavere (88 prosent) enn for grunnskolelederne. Vi ser på den andre siden at det er en betydelig høyere andel blant skolelederne i videregående som oppgir at de kobler på psykolog eller psykiatrisk sykepleier (45 prosent) enn blant grunnskolelederne (22 prosent). Det virker videre som at det er vanligere å koble miljøterapeuter på arbeidet med elevers fravær i videregående skole (54 prosent) enn i grunnskolen (33 prosent). Det er imidlertid en noe høyere andel grunnskoleledere som oppgir at de kobler på sosiallærer (56 prosent) enn blant skoleledere i videregående (47 prosent).

Svarene varierer noe mellom skoleledere innad i grunnskolen, noe figur 6.4 illustrerer:

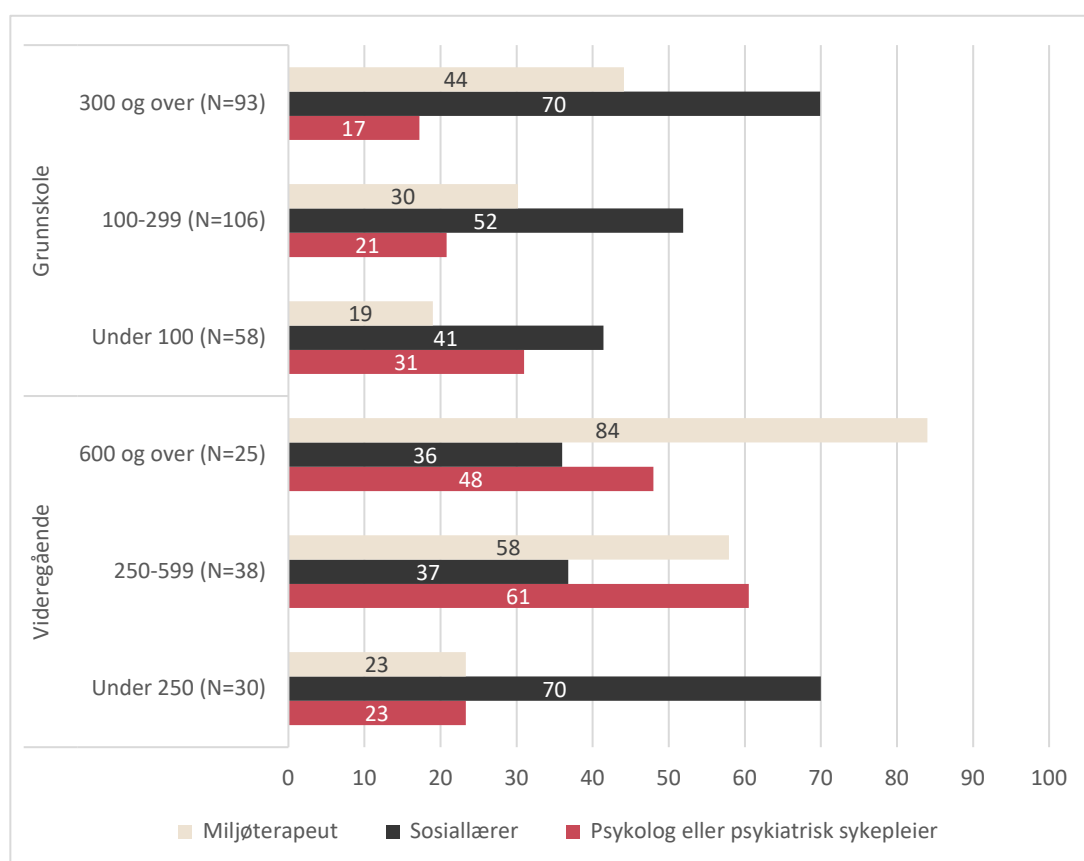

Figur 6.4 Ressurspersoner ved skolen som kobles på, prosent, grunnskoleledere etter skoletype, prosent

Som det framgår av figuren er det en betraktelig høyere andel skoleledere ved rene ungdomsskoler (83 prosent) som oppgir at de kobler sosiallærer på i arbeidet med fravær sammenliknet med de øvrige skoletypene. Andelen som oppgir dette er nest høyest ved 1.-10.-skoler, som jo også inkluderer ungdomstrinnene. Vi ser videre at andelen skoleledere ved rene ungdomsskoler (55 prosent) som oppgir at

de kobler miljøterapeuter inn i dette arbeidet er like høy som for skoleledere i videregående (54 prosent), men færre enn tre av ti oppgir dette blant skoleledere ved 1.-10.-skoler (29 prosent) og rene barneskoler (26 prosent). Andelen som kobler på psykolog eller psykiatrisk sykepleier er økende fra barnetrinnet (16 prosent), via skoler som har ungdomstrinn (26-32 prosent) og til videregående (46 prosent).

Vi finner også statistisk signifikant variasjon etter skolestørrelse, noe som framgår av figur 6.5:

Figur 6.5 Ressurser ved skolen som kobles på, skoleledere etter skolestørrelse, prosent

Selv om det er vanligst å trekke inn sosiallærere ved grunnskoler uavhengig av størrelse, ser vi at andelen skoleledere ved de største grunnskolene (70 prosent) som oppgir dette er betydelig høyere enn ved de mellomstore (52 prosent) og de minste (41 prosent). Det samme mønsteret gjelder for miljøterapeut, selv om en lavere andel grunnskoleledere totalt sett gir uttrykk for å koble disse på. Forskjellene i svarene som omhandler psykolog eller psykiatrisk sykepleier er ikke statistisk signifikante mellom grunnskoler av ulik størrelse. Vi finner imidlertid at flere grunnskoleledere i de minst sentrale kommunene og kommunene med færrest

innbyggere (om lag 40 prosent) oppgir psykolog eller psykiatrisk sykepleier enn i mest sentrale og største kommunene (15 prosent).

Når det gjelder videregående ser vi at det er betydelig flere skoleledere som oppgir at de kobler på miljøterapeut ved de største skolene (84 prosent), sammenliknet med de mellomstore (58 prosent) og de minste (23 prosent). Her forholder det seg imidlertid motsatt når det gjelder sosiallærer. Det er en betydelig større andel skoleledere ved små videregående skoler som oppgir at disse kobles på arbeidet med fravær (70 prosent) enn ved både de mellomstore (37 prosent) og de største (36 prosent) skolene. Det ser videre ut til å være vanligst å trekke inn psykolog eller psykiatrisk sykepleier ved de mellomstore (61 prosent) skolene, fulgt av de største (48 prosent). Dette virker imidlertid å være noe mindre utbredt blant de minste (23 prosent).

Som nevnt fikk respondentene anledning til å spesifisere andre yrkesgrupper eller ressurspersoner i skolen som de involverer i arbeidet. Følgende ordsky gir en indikasjon på sentrale yrkesgrupper, ressurser og instanser, og hva som kjennetegner disse, som blir nevnt i fritekstfeltet:

Figur 6.6 Andre ressurspersoner i skolen som kobles på. Fra fritekstfelt.

Som vi ser er det flest som nevner at de kobler på er spesialpedagog, rådgivere av ulike slag, sosiallærer og helsesykepleier. Det er dessuten flere som har valgt å trekke inn aktører som PP-tjenesten, barnevern, NAV og fastlege. Svarene tyder på at det jobbes tverrfaglig, gjerne med egne koordinatører, i team, og både individuelt og overordnet med læringsmiljøet. Vi ser at flere nevner yrkesgrupper som er spesialisert i arbeid med skole- og læringsmiljø, som miljøarbeidere og -terapeuter. Flere nevner også ordning med lostjeneste.

Ifølge informanter i fokusgruppene er det spesielt kompleksiteten i mange fraværssaker som nødvendiggjør tett tverrfaglig samarbeid i og utenfor skolen. En av

informantene, en skoleleder i grunnskolen, var imidlertid også opptatt av tverretatlig samarbeid som en plikt og et felles ansvar for «kommunens barn»:

Jeg har bare lyst til å si at det er en viktig ting å ha alle de ansvarlige etatene med, for dette er jo kommunens barn, det er ikke skolens barn. Det at de også ser at å henge dette kun på skole – som de er ganske flinke på, alle er flinke til å peke på skolen – men [at] de ser at når de selv er involvert i dette, og det er bredt spekter av tiltak, så får de allikevel ikke barnet tilbake på skolen. Så det er ikke sånn at om vi har et fraværsteam og veldig gode rutiner på dette, for det er veldig flinke folk etter hvert nå med høy kompetanse på dette området, at de lykkes i veldig stor grad å få disse tyngste sakene tilbake til normalitet. Så da kan man jo også tenke seg hvor utrolig vanskelig det ville vært hvis bare skolen skal bli pekt på og jobbe med disse sakene. Det er kjempekomplekst. (skoleleder, grunnskole)

Som vi ser understreker denne informanten at slikt tverretatlig samarbeid også vil øke andre aktørers forståelse for kompleksiteten i fraværspromblematikken. Andre kommer fram til ønsket om tverrfaglig samarbeid mer ut fra en positiv forståelse eller erfaring av nytten av slikt samarbeid. Skolelederne som har deltatt i fokusgruppeintervjuene understreker at ressurspersoner som arbeider tett på elevene, slik som ulike former for miljøarbeidere, miljøterapeuter og pedagoger, har en positiv effekt på fraværspromblematikken. For eksempel understrekte følgende skoleleder at ressursteam, bestående av miljøarbeidere og pedagoger, gjør at skolen kan være raskere «på» elevene og dermed tilrettelegge for det vi i forrige kapittel omtalte som tidlig innsats gjennom å bygge «stillaser» for de «skjøreste»:

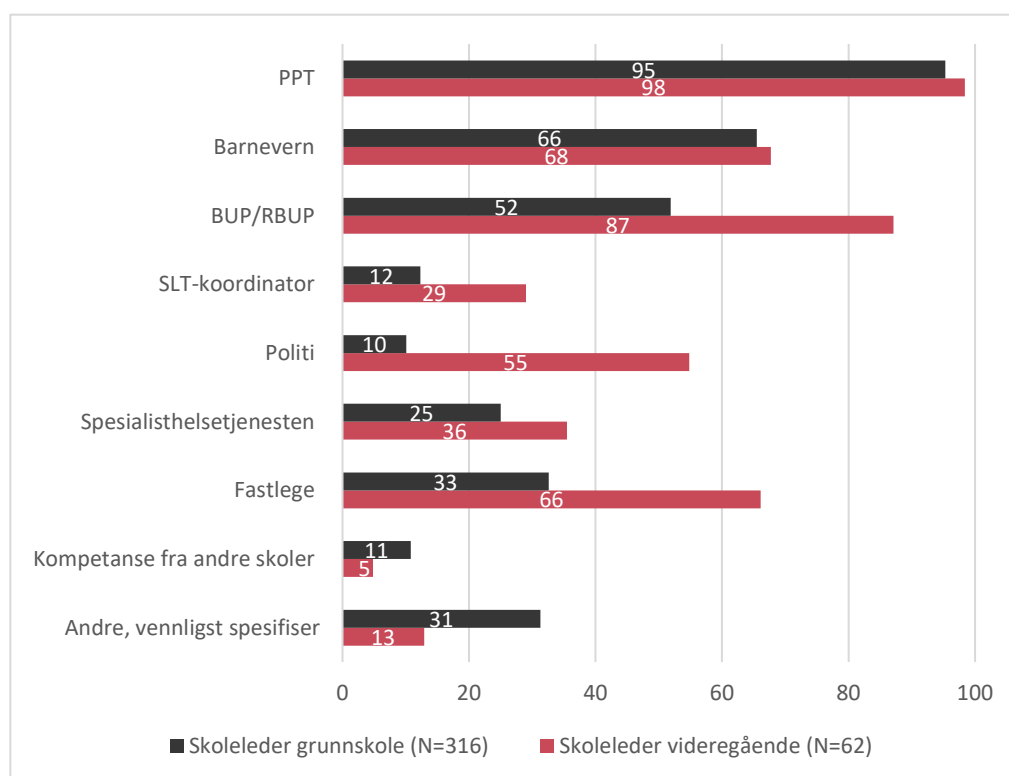
Vi har elever som vi ringer og kontakter på melding mer eller mindre daglig for å følge de opp og få de på huset. Og det er klart det bidrar også til at det er lettere å komme på skolen hvis det lugger. 'I dag klarer jeg ikke helt se for meg at jeg skal komme', så har du en miljøarbeider som ringer eller melder deg. Så det er litt lettere og, når du da vet at det sitter en ressurspedagog som kommer til å hjelpe deg med å forberede det arket du skal ha med deg inn i prøveeksamen. Så det å ha noen sånne stillas til de som er skjørest tror jeg kan være lurt. (skoleleder, videregående)

En annen skoleleder hevder tilsvarende at miljøarbeidere som jobber spesielt med nærvær, trivsel og sosiallæring «i felt» kan fange opp elever som ellers ville gått under radaren, blant annet elever med bekymringsfullt fravær:

Det å ha en miljøarbeider som er en fri satellitt som fanger opp de elevene som går og vandrer i gangene, som det ellers tar litt tid før vi blir klar over at de faktisk er på skolen, men ikke deltar i undervisningen. Så er det å komme i dialog, så kan vi jo sette inn tiltak. Så jeg opplever at det er en styrke da [...] Det å være ute i elevmiljøet har en effekt. Så jeg ser at de plukker opp elever som ville tatt lengre

tid, i alle fall før det kom inn i et ressursteam, eller i en bekymring på ledernivå. Så det syns jeg er veldig viktig, å jobbe i felt. (skoleleder, videregående)

Skolelederne som svarte bekreftende på at de har system for å koble på andre ressurspersoner *utenfor* skolen ble også bedt om å krysse av for hvilke ressurspersoner det er snakk om. Selv om PP-tjenesten er en sektorspesifikk støttetjeneste for skolen, valgte vi i spørreskjemaet å inkludere denne i listen over potensielle instanser eller ressurspersoner utenfor skolen. Figur 6.7 viser andelen skoleledere som har krysset av for de åtte utvalgte svaralternativene, samt annet (med mulighet for å spesifisere):

Figur 6.7 Ressurspersoner utenfor skolen som kobles på, skoleledere, prosent

Som det framgår av figuren oppgir så nær som samtlige skoleledere, både i grunnskolen (95 prosent) og i videregående (98 prosent), at de kobler på PP-tjenesten. Et stort flertall av skolelederne ved videregående skoler (87 prosent) oppgir også at de trekker inn BUP/RBUP. Dette framstår imidlertid som noe mindre vanlig i grunnskolen (52 prosent). Det samme mønsteret gjelder for fastleger, hvor 66 prosent av skoleledere i videregående har krysset av, men til sammenlikning kun 33 prosent av grunnskolelederne. Rundt to av tre skoleledere i både grunnskolen (66 prosent) og i videregående (68 prosent) oppgir at de trekker inn barnevernet. Kanskje ikke overraskende er det en betydelig høyere andel skoleledere i videregående (55 prosent) som har koblet inn politiet i arbeidet med fravær enn i

barnevernstjeneste for å gi foreldre hjelp og støtte). I slike nærværsteam får skolene, gjennom det tverrfaglige samarbeidet, stoppet fraværet i en tidlig fase:

I [vår] kommune har vi etablert en del nærværsteam rundt på skolene, som handler om å stoppe fravær i en tidlig fase før det blir bekymringsfullt, før det nærmer seg 10 prosent, visse kriterier da. Disse teamene rapporterer at de får stoppet fraværet. I nesten alle sakene så stoppes det fordi det sitter nettopp en tverrfaglig gruppe som møtes hver eneste måned og kan drøfte og begynne fraværssaker sammen. Opptil fire saker kanskje hver eneste gang. Og da får du stoppet ganske mange på en skole der man er bekymret. (skoleeier, kommune)

Samme skoleeier hevder videre at det er avgjørende at også de andre ressurspersonene utenfor skolen «er aktive, de er ute i felt og jobber så det nettopp ikke blir sånn at skolen blir sittende igjen med alle tiltakene», og forklarte hva som legges i å være «aktive» på følgende måte:

Hvis man blir enig om at det skal settes inn tiltak på flere ulike områder så må man ut av det møtet, og så gjør man det man skal gjøre. Så det er ikke bare kontaktlærer som blir sittende med det eller skolen. Så jeg tenker at vi må jobbe sammen og ved å etablere dette laget rundt eleven da, så kjenner man hverandre godt også [...] Vi på en måte kjenner hverandre litt mer enn at man bare har snakket sammen én gang i året. Så vi ser noen pluss ved å ha disse fraværsteamene eller nærværsteamene, det spiller ingen rolle. Det som er poenget er å gripe tak i fraværet i en tidlig fase da. (skoleeier, kommune)

Tilsvarende forteller en annen skoleeier om et liknende prosjekt som har økt elevenes tilstedeværelse:

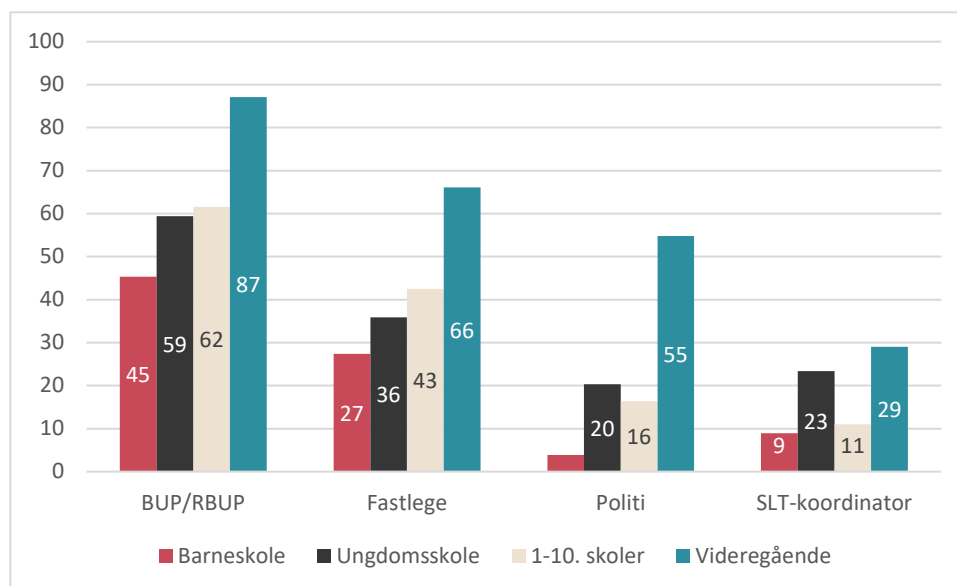
Et tverrfaglig team, men som er ganske lite, som er skolebasert med helsesykepleier, sosiallærer og PPT. Og så har du typisk en kontaktlærer og ledelse inn, eventuelt, fra sak til sak. De faktorene der sammen, tidlig inn og godt samarbeid med hjemmet og det tverrfaglige inn, da tett på tidlig, det kan man si har effekt, tenker jeg. Da ser vi at vi lykkes, i noen saker i alle fall. (skoleeier, kommune)

Samtidig påpeker noen av informantene at tverrfaglig arbeid samtidig er ressurskrevende. En skoleeier forteller at «det å jobbe på tvers er jo tidskrevende», men samtidig at «det er helt umulig å være uenig i at vi skal jobbe mer på tvers, men hvis vi gjør det fordi rammevilkårene er egentlig litt for dårlig så blir det feil». Vedkommende valgte å utdype dette på følgende måte:

Vi kommer til å bruke masse tid på møter, det blir mye tverr og lite løsning på en måte. Så det øyeblikket hvor det er for stramme rammer så er ikke det løsningen egentlig, da bør hver enkelt prøve å gjøre optimalt ut av det en har i rammene sine. Og det her er vanskelig å si noe om, for argumentasjonen for jobbingen på

tvers, den er nesten umulig å imøtegå, den er helt riktig, men den krever noe. Og det ser en ut til å glemme underveis i det, derfor er det veldig fort gjort til at det også blir prat og ikke løsning da. (skoleeier, kommune)

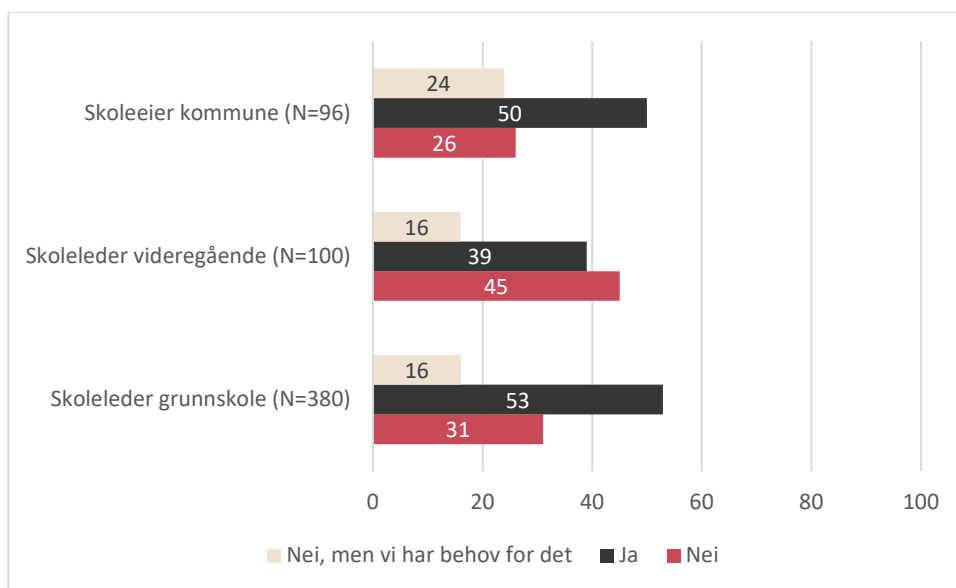
Hvis vi vender tilbake til kartleggingen gjort i spørreundersøkelsen, finner vi videre signifikante forskjeller i en mer finmasket inndeling av skoletype på spørsmålet om hvilke ressurspersoner eller instanser utenfor skolen som kobles på arbeidet med elevers fravær. Disse er illustrert i figur 6.9:

Figur 6.9 Ressurspersoner utenfor skolen som kobles på, skoleledere etter skoletype, prosent

Det generelle bildet vi sitter igjen med fra figur 6.9 er at involveringen av både BUP/RBUP, fastlege, politi og SLT-koordinator øker med trinnene, slik at andelen som oppgir dette er høyest blant skoleledere ved videregående skoler, fulgt av skoler med ungdomstrinn, og lavest ved rene barneskoler. Nærmere analyser viser videre et en noe høyere andel skoleledere ved de minste skolene kobler kompetanse fra andre skoler på enn skoleledere ved større skoler.

Både skoleeiere og skoleledere ble spurt om skoleeier har etablert et eget team som kan hjelpe skolene i saker med bekymringsfullt fravær. Figur 6.10 viser svarfordelingen blant skoleledere, samt skoleeier på kommunalt nivå:

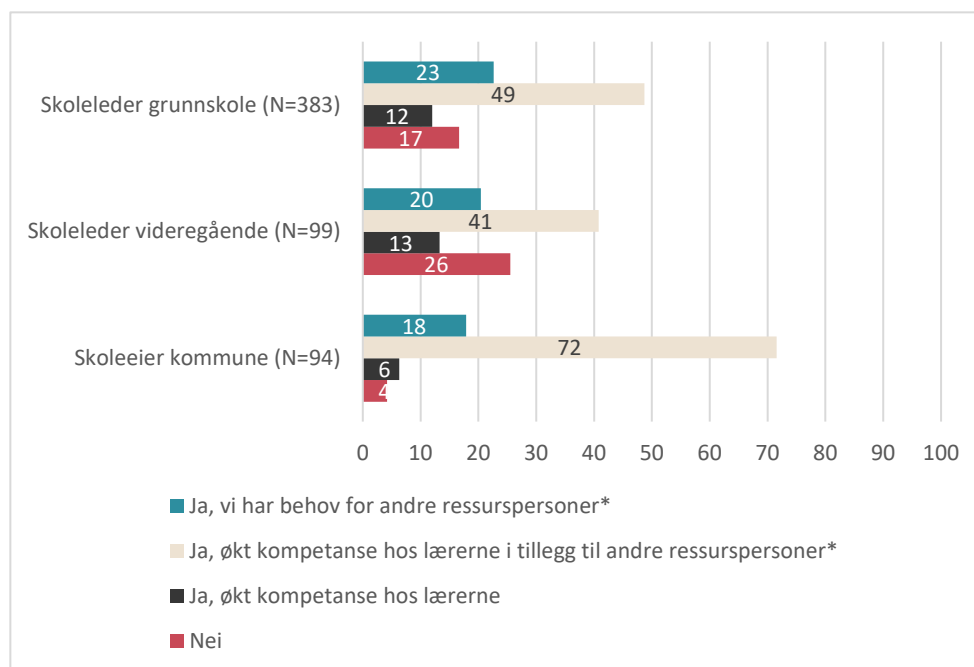
Figur 6.10 'Har skoleeier etablert et team som kan hjelpe skolene i saker med bekymringsfullt fravær?', skoleledere og skoleeier kommune. Prosent.

Figuren viser at rundt halvparten av både grunnskolelederne (53 prosent) og skoleeierne på kommunalt nivå (50 prosent) svarer bekreftende på at de har et slikt etablert team som kan hjelpe skolene i saker med bekymringsfullt fravær. Denne andelen er noe lavere blant skoleledere ved videregående skoler (39 prosent), og fire av de 11 fylkeskommunene oppgir det samme. Videre framgår det av figuren at det er høyest andel blant skoleeiere på kommunalt nivå som uttrykker at de per i dag ikke har et slikt team, men ser behov for det (24 prosent), sammenliknet med skoleledere (16 prosent både i grunnskolen og videregående). To av fylkeskommunene har gitt uttrykk for det samme. Nærmere analyser viser videre at skoleledere ved grunnskoler i de mest sentrale kommunene og i de største kommunene oppgir i større grad (henholdsvis 48 prosent og 64 prosent) at de har etablert et slikt team enn skoleledere i de minst sentrale og minste kommunene (henholdsvis 36 prosent og 39 prosent).

6.2 Behov for ressurser og tiltak

Vi viste i kapittel 1.4 til studier som viser at både lærere og foresatte opplever at skolen og hjelpeapparatet rundt elevene har for lite kunnskap, spesielt om skolevegring (Havik et al. 2014; Amundsen & Møller 2022). Vi valgte derfor å inkludere noen spørsmål om hvilke behov *skoleeiere* og *skoleledere* ser knyttet til framtidige ressurser, kompetanser og tiltak for å jobbe med fravær og nærvær. Det var på disse kun mulig å krysse av for ett svaralternativ.

Hvis vi starter med det opplevde behovet for økt kompetanse for å håndtere fravær, viser **Feil! Fant ikke referanse kilden.** svarfordelingen til skoleledere og skoleeier på kommunalt nivå:

Figur 6.11 'Har skolen behov for økt kompetanse for å håndtere fravær?' Skoleledere og skoleeier kommune, kun ett kryss mulig, prosent

Innenfor alle respondentgruppene er det høyest andel som uttrykker at skolen har behov for økt kompetanse for å håndtere fravær blant lærerne *i tillegg* til andre ressurspersoner. Andelen er høyest blant skoleeiere på kommunalt nivå (72 prosent), og åtte av 11 fylkeskommuner har også gitt uttrykk for dette. Blant skolelederne gir i underkant av halvparten uttrykk for en slik vurdering av kompetansebehovet. Vi ser at blant sistnevnte er det en betydelig større andel (17 prosent i grunnskolen og 26 prosent i videregående) som oppgir at skolen *ikke* har behov for økt kompetanse for å håndtere fravær. Til sammenlikning gjelder dette kun fire prosent av skoleeierne på kommunalt nivå og én av de 11 fylkeskommunene.

Flere av informantene i fokusgruppeintervjuene uttrykker at skolene til dels sliter med å håndtere det bekymringsfulle fraværet. Noen av informantene føler mangler kompetanse i skolen, blant annet fordi fraværssakene er svært komplekse og sammensatte. Som en skoleeier uttrykte det:

Den delen vi opplever en økning, som er vanskelig, er jo særlig der vi ikke har verktøy til å håndtere det selv. Vi er faktisk ikke kompetente nok, vi er ikke utdannet til – og vi har jo miljøterapeutiske team inne, men det er vel det bekymringsfulle fraværet som bekymrer meg mest der det er økning. Fordi vi greier ikke, vi har ikke verktøy til, å håndtere det innenfor skole. Vi trenger annen kompetanse, og

da kan man gå helt tilbake til lærerskolen. Altså på lærerskolen lærer de knapt at det finnes elever som har litt annerledes adferd enn de andre, ikke sant, det er sånn kompleksitet. Det er det fraværet som vi ser en økning i, der årsaker er så sammensatte at vi er ikke kompetente nok til å håndtere det alene. (skoleeier, kommune)

En skoleeier hevdet at skolene i den aktuelle kommunen også uttrykker et behov for mer kompetanse og ressurser inn i skolen, også fordi det blir mindre tid til god undervisning dersom lærerne må jobbe mye oppfølging av enkeltelever:

Vi har Udir, KS og andre – om man skal finne tiltak, og det er mye vi kan gjøre, og får til å gjøre. Så er det et knekkpunkt her nå, for når den utfordringen blir stor nok så får du ikke lenger til begge deler, og så begynner det å gå utover noen ting. Og den tror jeg ikke vi har tall på, men det er i alle fall en bekymring som noen lærere og skoleledere gir uttrykk for. (skoleeier, kommune)

Flere informanter gir også eksplisitt uttrykk for at de føler at skolen blir «stående alene» med fraværssakene. En skoleleder understreket blant annet at de savner både et annet personell inn i skolen for å øke de ansattes kompetanse om hvordan de alvorlige fraværssakene skal håndteres, og bedre informasjonsutveksling mellom de ulike samarbeidspartnerne:

Eller så er det bare i disse tverrfaglige samarbeidsmøtene vi får informasjon fra hverandre. For det finnes ikke noe felles nettverk hvor vi kan gå inn i mappene til barna for å se hva som har skjedd. Og så har det selvfølgelig kommet inn skole-los og det skjer noe, men allikevel så vet vi at når man først kommer i disse store sakene med bekymringsfullt skolefravær, så tar det alt fra to måneder og opptil ett år, kanskje innimellom flere. Og det er jo heftige saker å sitte i med en pedagogisk bakgrunn. Jeg føler at vi kommer til kort i ganske mange, om hvordan man skal løse ting. Så får man selvfølgelig erfaring etter hvert. Men absolutt sånne spesialister, som kunne kommet inn i perioder for å heve kompetansen både til ledelse og personalet, for å løfte, og så er de kanskje ute i noen perioder. At det er noen i kommunen man kunne plukke opp synes jeg hadde vært fint. Men jeg vet ikke akkurat hvilken kompetanse eller hva det skulle være, men jeg føler at skolene blir stående veldig alene [...] Det er vi som holder i det, og inviterer til møter og samarbeid, og prøver å finne ut av hva de andre instansene har jobbet med hvis det har kommet så langt da. (skoleleder, videregående)

Det blir altså påpekt av flere informanter at fraværssproblematikken ikke kan løses av lærere alene, og at skolen har behov for sterkere elevtjeneste og høyere sosialfaglig kompetanse, for eksempel ved å få flere miljøterapeuter, rådgivere, psykologer og helsesykepleiere inn i skolen for å lette lærernes arbeidsmengde. Igjen

vektlegger informantene at håndteringen av bekymringsfullt fravær er tidkrevende, og at totalbelastningen blir for stor for lærerne:

Vi kan ikke pålegge kontaktlærere alt. Det er ikke lenge siden det var streik, det er en grunn til det. Lønn er en ting, men den belastningen som lærerne nå står i – for de har mye ressurser satt ned på å følge opp enkeltelever også, kartlegge, de skal være tilgjengelig. Så det har blitt så mye mer krevende. Og der tenker jeg at i alle fall fylkeskommunene, vet ikke hvordan de tenker jeg, men de rammebudsjettene vi får for vår del har ikke rom til det, vi kan ikke gjøre det med vårt eksisterende budsjett. (skoleleder, videregående)

Denne skolelederen peker på ressursfordeling fra skoleeier, men også skoleeiere trakk fram ressursspørsmålet i fokusgruppeintervjuene. En skoleeier fortalte at de ikke klarer «å løse alt det her innenfor lærernormen, rett og slett». Dette på grunn av «ressursspørsmålet, det er ikke verken bærekraftig for kommune, skole og aller minst for de menneskene det faktisk handler om». Flere informanter opplyser også at de savner at de forskjellige samarbeidspartnerne kommer tettere inn og jobber lokalt i skolen, der elevene faktisk er. En skoleeier knytter dette til at instansene rundt elevene jobber i siloer, selv etter samarbeidsreformen:

Vi kan heller ikke løse det som ikke ligger til skoleoppdraget, så da må noen andre med. Men de måtte veldig gjerne hatt sitt arbeidssted her. Og det diskuterer jo vår kommune veldig nå, den nye samarbeidsreformen, hvorfor i all verden har man laget så mye skolereformer hvor man har hatt HVPU-reform, hvor man har hatt nedlegging av alle spesialinstitusjoner – all kompetanse sitter igjen der det var, men ingen flyttet med elevene inn i skolen. Og samtidig som man i alle kommuner bygger hvert sitt tårn, ett med barnevern der, psykisk helse der, NAV der. Frikoblet fra den arenaen der alle mennesker skal være, nemlig skolen. Så jeg skulle veldig gjerne sett at alle de pengene man har opprettholdt i disse tårnene rundt skolen tilfløt skolen med at de hadde sin arbeidsplass delvis i skolen og kanskje delvis et annet sted [...] Så gjerne invitere dem til å ha kontor i skolen, det tror jeg hadde vært veldig bra. Så hadde de hett Dorthe og Johan, og ikke Barnevern og Psykiatri. (skoleeier, kommune)

Som nevnt i forrige kapittel nevnte også enkelte informanter i fokusgruppeintervjuene et behov for foreldreveiledning. Andre trakk også fram behovet for å få inn forebyggende politi i skolen. På den andre siden har vi også eksempler på informanter som mener derimot at oppgaven med å håndtere bekymringsfullt fravær ikke helt kan, eller bør, settes bort til aktører utenfor skolen av hensyn til den nære relasjonen til elevene som dette krever:

Jeg trenger mer folk rett og slett, for de som sitter igjen og skal håndtere undervisningen klarer ikke å gjøre alt [...] Men på den andre siden vet jeg at det er der

relasjonene er sterkest. Så noen ganger har jeg ikke troa på å sette bort oppgavene til noen andre heller – relasjonen er ikke der. Min opplevelse er at når vi lykkes så er det fordi vi klarer å skape noen relasjoner, eller komme under huden på noe, eller klarer å komme såpass tett på at det betyr noe for dem å komme hit. Det er noe med å gjøre det formelt riktig, samtidig med å bruke faglig skjønn for å finne ut av hva det er som skal til i den saken her, hvem er det som kan komme i posisjon. Jeg har elever i dag, jeg ser de glipper mellom fingrene, jeg vet ikke hva jeg skal gjøre, jeg har ikke mer å spille med rett og slett. (skoleeier, kommune)

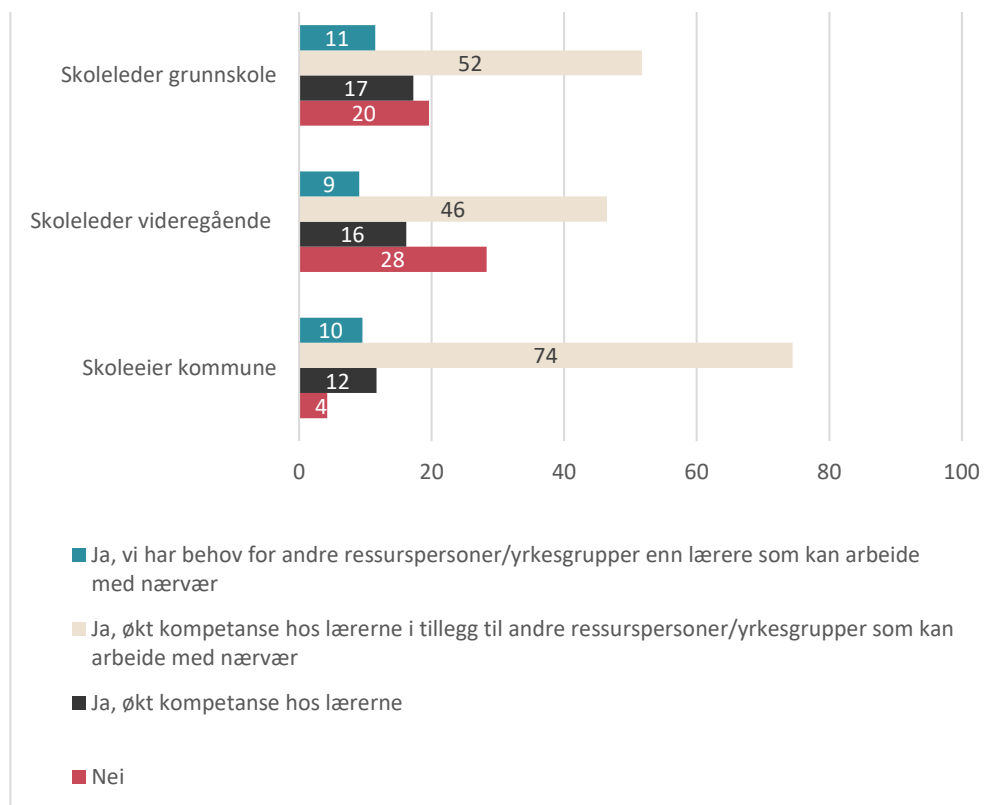
Som vi ser påpeker denne informanten behovet for å balansere det å jobbe «formelt riktig» med å utøve «faglig skjønn», ikke minst når tiltak skal tilpasses enkeltelever. Et annet tema som kom opp var manglende muligheter til å skape alternative opplæringsarenaer, og flere skoleledere fortalte oss om enkeltelever som sliter med å passe inn i dagens skolesystem, og som hadde hatt behov for et alternativt tilbud:

Det er noen ungdommer som, hvis de skal nå de, så må man bryte loven. Da må man rett og slett trosse forskrifter og så må de finne praksisplasser til dem. Det er noe med systemet her, vi presser dem inn i for trange rammer som vi på en måte blir sittende igjen med. Det er ikke bare psykisk lidelse, diagnose eller uhelse. Det er også noe med ungdom som ikke får lov til å mestre, som blir fratatt muligheten, fordi det er et system her. (skoleleder, videregående)

En annen skoleleder nevner muligheten for å bytte valg av linje på videregående skole:

Jeg tror også det hadde vært lurt å holde igjen noen plasser [...] Fordi [...] når man gjør feil valg er det ikke mulig å bytte over, fordi de linjene de ønsker seg til er fulle. Det at det hadde vært noe rom for å gjøre skifte, når vi ser at elever har gjort åpenbare feilvalg helt tidlig i løpet, det tror jeg kunne forhindre en del fravær. (skoleleder, videregående)

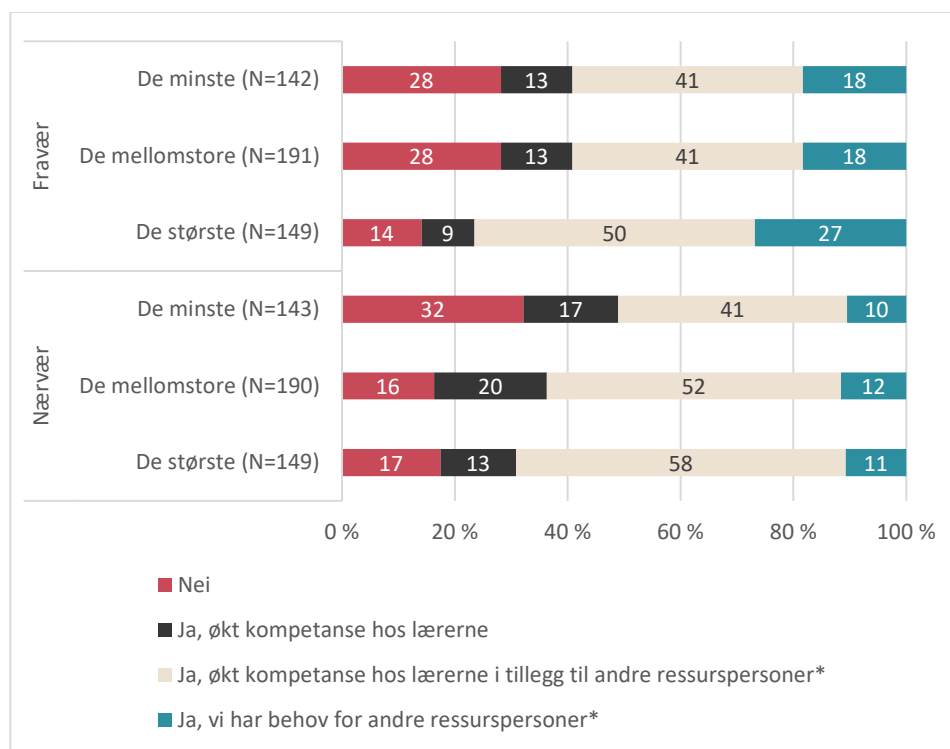
Vi har sett at flere informanter uttrykker en viss maktesløshet med hensyn til fraværproblematikkens kompleksitet, og den sammensatte kompetansen som kreves for å håndtere det. Det samme kan i teorien sies om det forebyggende arbeidet med å jobbe med *nærvær*. Figur 6.12, som viser vurderingen av behovet for økt kompetanse å jobbe med dette, viser nettopp et liknende mønster som ved behovet for kompetanse for å jobbe med *fravær* som vist tidligere (i figur 6.11 over):

Figur 6.12 'Har skolen behov for økt kompetanse for å jobbe med nærvær?' Skoleledere og skoleeier kommune, prosent

Igjen er det høyest andel innenfor alle respondentgruppene som uttrykker at skolen har behov for økt kompetanse for å jobbe med nærvær hos lærerne *i tillegg* til andre ressurspersoner. Som for håndtering av fravær er også andelen høyest blant skoleeiere. På kommunalt nivå har 74 prosent krysset av for at de ser et behov for økt kompetanse hos både lærere og andre ressurspersoner for å jobbe med nærvær, og hele ti av 11 fylkeskommuner har gitt uttrykk for dette. Igjen oppgir en høyere andel skoleledere, spesielt ved videregående skoler (28 prosent), at de ikke ser et slikt behov, sammenliknet med skoleeiere (4 prosent på kommunalt nivå, og én fylkeskommune).

Vi finner på disse to spørsmålene om behovet for økt kompetanse forskjeller etter skolestørrelse. Disse illustreres i figur 6.13:

Figur 6.13 Behov for økt kompetanse for å håndtere fravær eller jobbe med nærvær, skoleledere etter skolestørrelse, prosent

For det første ser vi at andelen skoleledere som oppgir at de *ikke* har behov for økt kompetanse for å håndtere både fravær og nærvær er høyest ved de minste skolene (henholdsvis 28 prosent og 32 prosent). Andelen som oppgir dette er like stor ved de mellomstore skolene når det gjelder å håndtere fravær (28 prosent), men lavere når det gjelder nærvær (16 prosent).

For det andre ser vi at andelen som oppgir at de har behov for økt kompetanse hos lærere i tillegg til andre ressurspersoner for å håndtere fravær er størst ved de største skolene (50 prosent), men at forskjellen mellom de største og de minste skolene er større når det gjelder behov for kompetanse for å jobbe med nærvær (17 prosentpoeng, sammenliknet med 9 prosentpoeng for håndtering av fravær).

Slik tidligere nevnt, har flere av informantene i fokusgruppeintervjuene uttrykt at ikke alle utfordringene for bekymringsfullt kan løses med skolens kompetanse alene. Informantene uttrykker med andre ord i liten grad et behov for økt kompetanse blant lærerne, men de aller fleste informantene uttrykker et ønske om flere ressurspersoner inn i skolen. Enkelte av informantene fokuserer imidlertid mer på hvordan ressursene *de allerede har* kan utnyttes på best mulig måte. Som en av skolelederne uttrykker, er spørsmålet om manglende ressurser

sånn «som man roper i skogen får man svar». Får du nok ressurser? Nei. Men vi klarer oss med de som er der, så må vi organisere med de ressurstilgangene vi har. (skoleleder, videregående)

For enkelte av informantene som ønsker å gjøre mer med de ressursene de allerede har tilgang til, er det flere som savner en bedre organisering og systematikk i arbeidet:

Jeg ser hos oss, fordi vi har en ny kategori inn med skole-los, at jeg tror de trenger litt mer systematikk rundt arbeidet. Altså de som jobber med de barna, de er nødt til å ha noen møtepunkter. Det snakket jeg med dem om senest om i går. Jeg tror vi har ressursene egentlig, det er bare å få systematisert det litt bedre i og med at det er en ny gruppe inn. Nærværsteam har vi hatt, altså vi trommer sammen fra barnevern, helsesykepleier, PPT og alt har vi gjort rundt. Men de som følger tetttest opp, de som er kontaktlærere, fagarbeidere i klassen og skole-los for eksempel – de som følger barna daglig, de må ha noen møtepunkter, og det har vi ikke satt i godt nok system, men det kommer! (skoleeier, kommune)

Som vi ser her, uttrykker denne skoleeieren at de allerede har nok *ressurser*, men at det mangler en god nok systematisering av de ulike gruppene som er inne i forskjellige saker, for eksempel ved å ha flere møtepunkter.

6.3 Oppsummering

- Flere av informantene i fokusgruppeintervjuene nevner at et godt samarbeid med andre yrkesgrupper og eksterne partnere er viktige tiltak som kan ha positiv effekt for å få elever tilbake på skolen.
- De aller fleste skolelederne, både i grunnskolen og videregående, oppgir at skolen har system og rutiner for å koble på andre ressurspersoner eller yrkesgrupper enn kontaktlærer når en elev har fravær.
- Skolelederne svarer imidlertid ulikt på om systemene handler om å koble på ressurspersoner *utenfor* skolen eller *ved* skolen.
- Blant grunnskolelederne er det høyest andel som svarer at de har et system for å koble på ressurspersoner utenfor skolen, mens det blant skolelederne i videregående skole er høyest andel som sier de har et system for å koble på ressurspersoner ved skolen.
- Blant ressurspersoner ved skolen som kobles på, er det både på grunnskolen og i videregående skolen vanlig å koble på skoleledelse og skolehelsetjenesten.
- Blant skolelederne ved videregående er det en betydelig høyere andel som oppgir at de kobler på psykolog eller psykiatrisk sykepleier enn blant grunnskolelederne.
- Skoleledere fra fokusgruppeintervjuene understreker at ressurspersoner som arbeider tett på elevene, slik som miljøarbeidere, miljøterapeuter og pedagoger har en positiv effekt på fraværspromatikken.
- Blant potensielle ressurspersoner utenfor skolen som vi listet opp, er det både i grunnskolen og i videregående skole vanlig å koble på PP-tjenesten og barnevern.
- Et stort flertall av skolelederne ved videregående skoler oppgir også at de kobler på BUP/RBUP, sammenliknet med skolelederne ved grunnskolen.
- Flere skoleeiere forteller om positive effekter av å koble på ressurspersoner utenfor skolen, som blant annet unge voksne som møter elevene på aktiviteter og i hjemmet og ulike typer nærværsteam med tverrfaglige grupper.
- Det er likevel stor enighet blant respondentgruppene om at skolen har behov for økt kompetanse hos lærerne for å håndtere fravær i tillegg til andre ressurspersoner.
- Mange av informantene i fokusgruppeintervjuene, både skoleeiere og skoleledere, gir uttrykk for ønsker om flere ressurspersoner tettere inn i skolen, både fordi fraværssakene er komplekse og sammensatte, i tillegg til at det blir mindre tid til god undervisning dersom lærerne må bruke mye tid på å følge opp enkeltelever.

7 Avslutning

Denne rapporten har omhandlet skolelederes og skoleeieres erfaringer med og oppfatninger av utviklingen i fravær i skolen. Som vi har sett kan slikt fravær ha mange ulike årsaker, og det kan oppfattes som mer eller mindre «problematisk». Siden det per i dag ikke foreligger en offisiell definisjon av «bekymringsfullt fravær» i Norge, har vi innledningsvis understreket at dette er et fenomen det er vanskelig å måle og å finne den udiskutable «sannheten» om. Dette kan være noe av årsaken til kontroversene, som videre forverres ved at fravær i skolen i offentligheten har blitt konstituert som et presserende problem som må løses. De fleste involverte parter vil dermed i utgangspunktet oppleve en forpliktelse til å gjøre noe med fenomenet, men med utgangspunkt i ulike problemforståelser. Vi har på dette grunnlag konsentrert oss om å kartlegge og forstå problemforståelsene til skoleeiere og skoleledere legger til grunn i sitt arbeid, og hvilke rutiner og tiltak de på denne bakgrunn har utviklet for å håndtere dette. Dette har vi gjort på bakgrunn av et rammeverk bestående av ulike perspektiver på fenomenet, kategorisert som henholdsvis elev-, foreldre og skolefokusede begreper.

Som nevnt i kapittel 2 er dataene samlet inn gjennom en spørreundersøkelse til skoleledere og skoleeier på kommunenivå, telefonintervjuer med skoleeiere på fylkesnivå, og fokusgruppeintervjuer med både skoleledere og skoleeiere. Rapporten hviler dermed på en kombinasjon av kvalitative og kvantitative data. Vi vil i dette avslutningskapitlet oppsummere hovedfunnene og forsøke å diskutere disse i lys av tilnærmingene presentert i kapittel 1.

Inntrykk av utvikling i fraværssituasjonen

Et første hovedfunn er at det er en generell oppfattelse av økt fravær i norsk skole. Det er både stor grad av enighet i at antallet fraværsdager og antallet fraværstimer har økt de senere årene. Når det gjelder *fraværsdager* ser graden av enighet ut til å være størst blant skoleledere ved skoler med ungdomstrinn, og særlig ved rene ungdomsskoler, og lavest blant skoleledere ved videregående skoler. Ved ungdomsskoler og 1.-10.-skoler oppgir henholdsvis 83 prosent og 73 prosent at de er enige, mens det samme gjelder 66 prosent av skolelederne ved rene barneskoler og kun 54 prosent ved videregående skoler. Når det gjelder antallet *fraværstimer*,

er det relativt sett færrest skoleledere i barneskolen som er enige i at omfanget har økt. Videre ser det ut til at samtlige grupper, så nær som skoleledere i videregående, er mer enige i at antallet fravær*s*dager har økt, sammenliknet med antallet fravær*st*imer. Blant skoleledere ved videregående skoler er disse andelene omtrent like store. Videre øker andelen som oppgir at det har skjedd en økning i fraværstimer og fravær*s*dager med skolestørrelse.

Det at videregående skole skiller seg ut er trolig dels på grunn av fraværsgrensen. Vi finner for eksempel også at i videregående er andelen skoleledere som er uenige i at det har vært en økning i fraværet like stor som andelen som er enig i dette. Det er altså færre skoleledere i videregående enn i grunnskolen som rapporterer om økt fravær, ut over perioden under pandemien hvor grensen ble satt til side. Oppsummert tyder våre data på at utviklingen i fravær*s*problematikken kjennes mest utfordrende på ungdomstrinnet.

Det er her viktig å presisere at flere av deltakerne i telefonsamtaler og i fokusgruppene sa at det er utfordrende å vite om det reelt sett har vært en økning. Mange påpeker at de ikke har (pålitelige) tall på dette, noe som spesielt gjelder i grunnskolen og blant skoleeiere på kommunalt nivå.

Vi stilte også konkrete spørsmål om utviklingen i såkalt bekymringsfullt fravær. Mer enn halvparten i alle respondentgruppene gir uttrykk for å ha opplevd en økning i antallet elever med bekymringsfullt fravær sammenliknet med tiden før koronapandemien. Det er relativt sett flere som opplever at det har vært en slik økning blant skoleledere i grunnskolen enn i videregående. Blant skoleledere i grunnskolen og skoleeiere på kommunalt nivå oppgir henholdsvis 63 og 66 prosent at det har skjedd en økning, mens det samme gjelder 55 prosent av skolelederne i videregående. Blant skoleeierne på fylkeskommunalt nivå oppgir syv av 11 at det har vært en økning, mens én gir uttrykk for at det ikke har vært noen endring. De øvrige tre påpekte at de på undersøkelsestidspunktet ikke hadde tilstrekkelig datagrunnlag tilgjengelig for å gjøre vurderingen.

Mange informanter understreker imidlertid selv, som vi også har påpekt innledningsvis, at det er mange ulike forståelser av hva bekymringsfullt fravær er. Når våre informanter ga uttrykk for en opplevd økning virket det som at de har lagt ulike signaler og bekymringsmeldinger til grunn, eller gjort vurderingen på bakgrunn av for eksempel en økning i omfanget av tilrettelegging eller en sterkere pågang til BUP. Dessuten ble det nevnt at en kvantitativ økning i antallet elever med fravær i seg selv kanskje ikke er det mest bekymringsfulle, men snarere fraværets *karakter*. Funnene tyder på at selv en mindre kvantitativ økning i saker med stor kompleksitet vil oppleves som en bekymringsfull utvikling, ikke minst fordi det krever mye ressurser.

Mange av informantene påpekte i intervju at fraværet har blitt mer komplekst, og at årsakene er mer alvorlige enn tidligere. Respondentene i spørreunder-

søkelsen uttrykker også svært stor grad av enighet i påstanden om at årsakene til fravær nå er mer komplekse enn tidligere. En noe lavere andel skoleledere ved barneskoler uttrykker enighet i dette enn ved de øvrige skoleslagene. I barneskolen oppgir 71 prosent av skolelederne å være enige i at årsakene til fravær nå er mer komplekse enn tidligere, mens det samme gjelder 80 prosent eller mer for skoleledere ved de øvrige skoleslagene. Vi ser også igjen et uttrykk for at skolen kanskje trykker mest i ungdomsskolen, ved at en betydelig høyere andel her har sagt seg helt enige i påstanden.

Klart størst andel som totalt sett uttrykker enighet i påstanden om at årsakene til fravær nå er mer komplekse enn tidligere finner vi imidlertid blant skoleeiere. På kommunenivå gir 90 prosent uttrykk for enighet, mens samtlige skoleeiere på fylkeskommunalt nivå uttrykte at de er enige.

Man kunne tenke seg at opplevelsen av økt kompleksitet ble fulgt av en opplevelse av å komme til kort når det gjelder å håndtere dagens fravær sammenliknet med tidligere tider. På denne påstanden er imidlertid svarene mer sprikende. Skoleledere ved rene barneskoler, sammen med skoleledere i videregående, er de som i minst grad uttrykker at de er enige i at skolen ikke klarer å håndtere dagens fravær like godt som tidligere (rundt 33 prosent). På skoler med ungdomstrinn og blant skoleeiere på kommunalt nivå oppgir rundt halvparten å være enige. Blant fylkeskommunene svarte fem at de var uenige. Én av dem valgte til og med å understreke at de ville si «at skolen håndterer det bedre nå enn de gjorde før». Igjen sitter vi med et inntrykk av at ungdomsskolen skiller seg ut ved at skoleledere der i større omfang opplever en økning i fravær, at årsakene til dette er mer komplekse og at skolen i litt mindre grad enn tidligere klarer å håndtere dette fraværet. I fokusgruppene var det videre et gjennomgangstema at informanter erfarte å komme til kort med å håndtere fraværspromatikk, og at de ønsket at flere yrkesgrupper enn lærere og skoleledelse håndterte problemet.

Problemforståelser og oppfattelse av årsaker til økt fravær

Vi har sett at et klart flertall i alle respondentgrupper har gitt uttrykk for å være enige i at fravær hovedsakelig skyldes individuelle og personlige faktorer. Dette gjelder også fylkeskommunene, hvor ni av 11 uttrykte enighet. Dette tyder på at skoleledere og skoleeiere legger *elevfokuserte* forståelser til grunn for fraværssituasjonen i norsk skole. I grunnskolen uttrykker rundt tre av fire skoleledere (75 prosent) ulike grader av enighet med dette perspektivet. Dette gjelder for både skoler med og uten ungdomstrinn, og for skoleeier på kommunalt nivå. I videregående oppgir hele 90 prosent av skolelederne at de er enige.

På den andre siden fant vi, generelt sett, at det store flertallet i alle respondentgrupper er *uenige* i at fravær i hovedsak skyldes skolemiljø eller sosiale faktorer.

Hele 80-85 prosent av skolelederne ved rene barneskoler, ungdomsskoler og i videregående uttrykker at de uenige i at fravær i hovedsak skyldes dette. Blant skoleeiere på kommunalt nivå er imidlertid graden av enighet noe større. Blant disse gir rundt fire av ti uttrykk for en viss grad av enighet i at fravær hovedsakelig skyldes skolemiljø eller sosiale faktorer. Fylkeskommunene la seg her i midten av skalaen, og uttrykker verken at de er sterkt enige eller uenige.

Mer inngående analyser av disse variablene viser at det ikke er noen sammenheng i svargivningen på de to påstandene. Det virker med andre ord som at det ikke er et enten/eller-spørsmål. Hovedbildet er at de fleste skoleledere og skoleeiere er enige i at fravær i hovedsak skyldes individuelle og personlige faktorer, men at de som er *uenige* i dette heller ikke ser ut til å mene at fravær hovedsakelig skyldes skolemiljø og sosiale faktorer. Dette tyder på at mindretallet som er uenige i at fravær i hovedsak skyldes individuelle og personlige faktorer, mener at fravær i hovedsak skyldes faktorer vi ikke har spurt om i spørreundersøkelsen. I fokusgruppene ble økt forventningspress i samfunnet, digitalisering, en endret foreldrerolle, mer testing og vurdering i skolen og et sterkt fokus på teoretiske fag nevnt som faktorer som kan ha bidratt til en økning i fraværet.

Den individuelle eller personlige fraværsfaktoren flest oppgir som en utfordring ved skolen eller i kommunen er psykisk uhelse blant elever. Det er klart større andel som oppgir dette som utfordring enn for eksempel omfanget av fravær som skyldes at elever ikke trives på skolen. Litt i overkant av 60 prosent av skoleledere på tvers av skoletype, svarer at omfanget av mistrivsel i liten grad er en utfordring ved skolen. Flere viser her til at elevundersøkelser viser at elevene i stor grad trives. Når det gjelder psykisk uhelse er det blant skoleledere i videregående skole og skoleeiere på kommunenivå kun 7-8 prosent som opplever at omfanget av dette som fraværsgrunn ikke i det hele tatt eller i liten grad er en utfordring, og omtrent halvparten svarer at psykisk helse i stor eller svært stor grad er en utfordring når det gjelder fraværsproblematikk. Det kan virke som denne utfordringen er minst i grunnskolen, og blant grunnskoleledere oppgir rundt 30 prosent at omfanget av dette som fraværsgrunn ikke i det hele tatt eller i liten grad er en utfordring.

Som vi så innledningsvis er «skolevegring» et mye brukt begrep i norsk offentlighet. Våre kvalitative data tyder på at dette er et begrep som også benyttes blant skoleeiere og skoleledere. Vi stilte også spørsmål om skolevegring i spørreundersøkelsen, hvor respondentene ble presentert med følgende definisjon: «vansker med å gå på skolen grunnet emosjonelt ubehag». Resultatene viser her imidlertid at meningene i sektoren er ganske delte når det kommer til i hvilken grad fravær skyldes slik skolevegring.

Blant skoleledere er det ungdomsskoleledere som i størst grad mener at fravær skyldes skolevegring, og hele 45 prosent *uenige* i påstanden at fravær i *liten grad* skyldes skolevegring. Ved rene barneskoler uttrykker til sammenlikning rundt

halvparten at de er *enige* i denne påstanden. Det er imidlertid skoleeier kommune som i aller størst grad ser ut til å mene at fravær skyldes skolevegring. Kun 23 prosent er enige i at fravær i liten grad skyldes dette. Blant fylkeskommunene oppga fire at de ikke visste, og resten gir uttrykk for at de verken er spesielt enige eller uenige.

Et annet, og historisk sett mye brukt, elevfokusert begrep i fraværstolkningen er «skulk». Dette er et begrep som nesten ikke forekommer i vårt kvalitative data-materiale. På grunn av begrepets historiske relevans valgte vi likevel å inkludere det i spørreskjemaet, med følgende definisjon: «fravær fra skolen uten legitim grunn. Det vil si at eleven er borte fra skolen uten tillatelse eller uten foresattes viten og samtykke». Samtlige respondentgrupper, med unntak av skoleledere i videregående, er ganske samstemte om at de er *uenige* i at fravær i stor grad skyldes dette. Spesielt når det gjelder grunnskolen ser det ut til at både skoleledere og skoleeiere er av oppfattelsen at fravær i liten grad ser ut til å skyldes skulk. Bare 3-8 prosent av skoleledere ved barneskoler, 1-10.-skoler og ungdomsskoler, og blant skoleeiere på kommunalt nivå, oppgir å være enige i påstanden om at fravær i stor grad skyldes skulk. Skoleledere ved videregående skoler gir på den andre siden i mye større grad uttrykk for at fravær kan skyldes dette, og 27 prosent oppgir at de er enige i påstanden. Likevel uttrykker fem av fylkeskommunene at de er uenige i påstanden, og siden tre svarer at de ikke vet, er det få som uttrykker enighet. Det er også verdt å merke seg at så mye som 38 prosent totalt sett blant våre respondentgrupper oppgir *samtidig* at de er enige i at fravær i liten grad skyldes skolevegring og at de er uenige i at fravær i stor grad skyldes skulk. Det er med andre ord en betydelig andel som ikke legger noen av disse forståelsene til grunn for forståelsen av fraværproblematikken.

Som deltakere i fokusgrupper, kunne skoleledere og skoleeiere også selv reflektere over problematikken og analysere egne opplevelser. Flere kom da inn på større samfunnstrender som forklaringer. Slike var også et av gjennomgangstemaene i kommentarer skrevet i fritekstfelt. Vår undersøkelse tyder med andre ord på at skoleledere og skoleeiere opplever at årsaker til fravær er sammensatt, med flere faktorer som samspiller på ulike nivå fra individuelt og mikronivå, via forhold på skolen og mesonivå, til større trender i samfunnet på makronivå.

Blant samfunnstrendene våre informanter kom inn på var en endret foreldre-rolle, som også blant annet innebærer en lavere terskel for å holde barna hjemme fra skolen. En annen samfunnsutvikling informanter pekte på, var en generell økning i barn og unges psykiske helseplager. Videre nevnte flere økt digitalisering i form av sosiale medier og gaming, noe som påvirker elevenes døgnrytme og evne til å møte på skolen. I tillegg framhever enkelte at nettet både kan innebære alternative sosiale fellesskap, men også kan bidra til, og forsterke, sosialt utenforskap på skolen, gjennom for eksempel digital mobbing.

I spørreundersøkelsen ga også et stort flertall i samtlige respondentgrupper uttrykk for å mene at terskelen for å holde seg hjemme har blitt for lav. Skoleledere i videregående ser i minst grad ut til å være enige i påstanden, noe som igjen muligens kan henge sammen med fraværsgrensen som gjør at elevene må legedokumentere fravær. Her oppgir rundt 60 prosent at de er enige, mens det samme gjelder rundt 80 prosent av skolelederne på barneskoler og ungdomsskoler. Blant skoleeiere på kommunalt nivå er rundt 70 prosent enige, og syv av 11 fylkeskommunene ga uttrykk for det samme. Dette er en forklaringsfaktor som ligger i skjæringspunktet mellom elev- og foreldrefokusert. Basert på svarene fra skoleledere og skoleeiere på dette spørsmålet, og måten de omtaler dette på i intervjuene, kan tyde på at det til en viss utstrekning settes spørsmålsteget ved om det har oppstått en gråsoner mellom det legitime og det ikke-legitime fraværet og/eller i vurderingen av viktigheten av at barn møter opp på skolen.

Flere hevdet videre i intervjuene at det særlig er etter koronapandemien at kompleksiteten i fraværssakene har økt. Det virker også å være en opplevelse av at pandemien har medført nye årsaker til fravær. Beslektet med at det generelt har blitt en lavere terskel for å være hjemme, erfarer flere skoleledere og skoleeiere blant annet at det fortsatt er en annen tilnærming til det å være hjemme. Dette gjelder både ved lette fysiske symptomer på smittsom sykdom, men også at foreldrenes vaner. Flere påpeker blant annet fleksible løsninger for hjemme- eller hyttekontor, eller uttak av ferie, gjør at barna bes ut av skolen, for eksempel på fredager for å være med familien. Dette er et eksempel på en foreldrefokusert forklaring, hvor foreldrene ikke bare går god for fraværet gjennom å gi dokumentasjon, men er selve initiativtakeren.

Enkelte skoleledere hevder videre at pandemien også kan ha virket inn på elevenes sosiale trening, og at fraværet har økt på grunn av mangel på dette under nedstengingen. I tillegg til disse nye pandemirelaterte årsakene, opplever informantene at kompleksiteten har økt fordi pandemien samspilte med eksisterende samfunnstendenser knyttet primært til psykisk helse og digitalisering. Det ble også påpekt at det ble vanskeligere for skolen å fange opp vanskeligheter i familier under pandemien, og at dette kan ha bidratt til at noen saker ble mer komplekse.

Totalt sett ser våre data ut til å være i tråd med foreliggende forskning, som har observert en tendens til at aktører i skolen har en tilbøyelighet til å søke forklaringer hos elevene eller deres foresatte. Tilsvarende viser forskningen at foresatte, på den andre siden, i større grad plasserer ansvaret hos skolen. Vi har i denne undersøkelsen kun samlet inn data om forståelsene til førstnevnte, og har dermed ikke anledning til å «veie dette opp» mot forståelsene til sistnevnte. Som vi har argumentert innledningsvis er verdien av våre analyser av skoleeieres og skolelederes forståelse av fraværspromatikken likevel høy, siden det er disse

forståelsene som ligger til grunn for utvikling og iverksetting av tiltak, noe vi nå skal vende blikket mot.

Skolelederes og skoleeieres systemer og rutiner

Et stort flertall, over 90 prosent i samtlige respondentgrupper, svarer bekreftende på at de har definerte kriterier for når det skal settes inn tiltak ved fravær. Det kan her være verdt å merke seg at det blant grunnskolelederne er skoleledere ved ungdomsskoler som i minst grad oppgir at de har slike definerte kriterier, selv om det nettopp er disse som rapporterer om størst utfordringer knyttet til fravær.

En mye lavere andel blant skolelederne i videregående skole (26 prosent) svarer at slike kriterier er felles for skolene under samme skoleeier, sammenliknet med grunnskoleledere (82 prosent). Hele 72 prosent av skolelederne i videregående skole gir uttrykk for at kriteriene *ikke* er felles innad i fylkeskommunen.

Når det gjelder rutiner og planer for oppfølging, er det flest som oppgitt at de har planer for å forebygge bekymringsfullt fravær, og rutiner eller planer for å avdekke årsaken(e) til eventuelt økt fravær. Henholdsvis rundt 90 prosent og 75 prosent har valgt å oppgi at slike rutiner eller planer inngår i fraværarbeidet. Det er lavest andel som oppgir at skolen eller kommunen har et system for bruk av kartleggingsverktøy i arbeidet med å avdekke årsakene til fravær, og rutiner for å ivareta elever som kommer tilbake etter lengre tids fravær. Her er andelene rundt 30-40 prosent.

I fokusgruppeintervjuene kom informantene i mange tilfeller i sine svar inn på ulike typer tiltak mot bekymringsfullt fravær som de hadde erfaring med i sine respektive kommuner og på sine skoler. Tiltakene ble beskrevet med ulik grad av konkretisering, og de fortalte også om varierende grad av suksess. Vårt inntrykk er at tiltakene ofte er sammensatte, og at de gjerne settes inn både parallelt og i samarbeid med eksterne aktører. Vi valgte likevel å sortere tiltakene i kategorier, og vil i det følgende gi en kort oppsummering av funnene.

For det første ble *tidlig innsats* vektlagt. Det vil si at tiltak bør settes inn kort tid etter en elev starter å være fraværende, før fraværet får utviklet seg til en mer «kronisk» atferd. Dette kan være enda mer sentralt i lys av at flere i åpne kommentarfelt har hevdet at fraværet er økende blant yngre elever. Samtidig ser det også ut til å være en oppfatning om en snøballeffekt. Dette så vi uttrykt av ungdomsskoleledere i åpne kommentarfelt, hvor flere hevdet at de nå har elever ved skolen som har tatt med seg et akselererende høyt fravær fra barneskolen.

I tråd med problemforståelsen at fraværet hovedsakelig skyldes personlige eller individuelle faktorer, trekker mange skoleledere fram *individuell tilpassede tiltak* som effektive. Informantene understreker særlig at de har gode erfaringer med tiltak der eleven er involvert og har en viss form for medbestemmelse.

Informantene var imidlertid også inne på diverse forebyggende tiltak rettet mot skolemiljøet eller sosiale faktorer, som det å skape en *god mestringsarena og et godt sosialt miljø på skolen*. Dette inkluderte også faglig mestring og positive relasjoner til medelever og lærere. Flere informanter anvender nærværsbegrepet i sin omtale av slike forebyggende tiltak.

Vi har også sett at skoleledere og skoleeiere opererer med problemforståelser som er mer foreldrefokuserte. At slike ligger til grunn gir seg på tiltaksnivå utslag i en bred enighet blant informantene om at en *god dialog og godt samarbeid med foreldre og foresatte* er vesentlig for å lykkes med å håndtere bekymringsfullt fravær. For å skape en tillitsfull hjem/skole-relasjon ble det understreket at det er sentralt at foreldrene ikke opplever seg mistenkeliggjort.

Én skoleleder delte også sine erfaringer *med tiltak satt inn utenfor den ordinære skoletiden*, men hevdet at disse ikke var effektive siden få av elevene med bekymringsfullt fravær møtte opp. Sist, men ikke minst, trakk flere av informantene i fokusgruppeintervjuene fram et *godt samarbeid med andre yrkesgrupper og eksterne partnere* som viktige tiltak som kan ha positiv effekt for å få elever tilbake på skolen.

Skoleledere og skoleeiere mener altså at skolen alene ikke er rustet til å få bukt med fraværproblematikken. Særlig understrekes det at psykiske helseplager ligger utenfor kompetanseområdet til de fleste skoleansatte. Rundt halvparten av grunnskolelederne og skoleeierne på kommunalt nivå svarer bekreftende på at de har etablert et team på skoleeiernivå for å hjelpe skolene i saker med bekymringsfullt fravær. Andelen er imidlertid noe lavere blant skoleledere ved videregående skoler, og fire av de 11 fylkeskommunene oppgir at de har et slikt etablert team i fylket. Det er høyest andel blant skoleeiere på kommunalt nivå som uttrykker at mens de per i dag ikke har et slikt team, ser de behovet for det. To av fylkeskommunene har gitt uttrykk for det samme. Nærmere analyser viser videre at skoleledere ved grunnskoler i de mest sentrale og i de største kommunene i større grad oppgir at de har etablert et slikt team (henholdsvis 48 prosent og 64 prosent), enn skoleledere i de minst sentrale og minste kommunene (henholdsvis 36 prosent og 39 prosent).

De aller fleste skolelederne, på tvers av skoletype, oppgir at de har systemer og rutiner for å koble på andre ressurspersoner og yrkesgrupper enn kontaktlærer når en elev har fravær. Skolelederne svarer imidlertid ulikt på om systemene handler om å koble på ressurspersoner *utenfor* eller *ved* skolen. Mens flest grunnskolelederne svarer at de har et system for å koble på ressurspersoner utenfor skolen, er det blant skolelederne i videregående skole høyest andel som oppgir dette ved skolen. Det ser også ut til å være mye vanligere å koble på psykolog, psykiatrisk sykepleier og/eller BUP/RBUP i videregående. Videre understrekte skoleledere i fokusgruppeintervjuene at særlig ressurspersoner som arbeider tett på

elevene, slik som miljøarbeidere, miljøterapeuter og pedagoger, har en positiv effekt på fraværspromatikken. Flere skoleeiere fortalte også om positive effekter av å koble på ressurspersoner utenfor skolen, som blant annet unge voksne som møter elevene på aktiviteter og i hjemmet, og av ulike typer nærværsteam med tverrfaglige grupper.

Kompetansebehov

Mange av informantene i fokusgruppeintervjuene ga uttrykk for et behov for mer ressurser til psykososiale stillinger i skolen, slik som miljøarbeidere og et behov for tett tverrfaglig samarbeid med eksterne aktører, både fordi de erfarer en økning av komplekse og sammensatte fraværssaker, fordi psykisk helse ofte er involvert, og fordi det blir mindre tid til å sikre god undervisning dersom lærerne må bruke tiden på å følge opp enkeltelever.

Vi stilte også i spørreundersøkelsen spørsmål om skolene har behov for økt kompetanse for å håndtere både fravær og nærvær, og eventuelt hos hvem. På tvers av respondentgruppene anses det å være et behov for en samtidig kompetanseheving både blant lærerne og andre ressurspersoner eller yrkesgrupper når det gjelder å håndtere både fravær og nærvær.

Andelen som oppgir et slikt behov for å håndtere *fravær* er høyest blant skoleeiere på kommunalt nivå, og hele åtte av 11 fylkeskommuner har også gitt uttrykk for dette. Blant skolelederne gjør rundt halvparten en slik vurdering av kompetansebehovet. Vi ser at blant sistnevnte er det en betydelig større andel (20 prosent i grunnskolen og 28 prosent i videregående) som oppgir at skolen *ikke* har behov for økt kompetanse. Til sammenlikning gjelder dette kun fire prosent av skoleeierne på kommunalt nivå og kun én av de 11 fylkeskommunene. Dette kan henge sammen med at relativt få skoleledere er enige i at fravær hovedsakelig skyldes skolemiljø eller sosiale faktorer.

Vi finner samme mønster når vi spør om kompetansebehov knyttet til nærversarbeid. På kommunalt nivå har 72 prosent krysset av for at de ser et behov for økt kompetanse hos både lærere og andre ressurspersoner for å jobbe med nærvær, og hele ti av 11 fylkeskommuner har gitt uttrykk for dette. Også her oppgir en høyere andel skoleledere, spesielt ved videregående skoler (26 prosent), at de ikke ser et slikt behov, sammenliknet med skoleeiere (4 prosent på kommunalt nivå, og én fylkeskommune).

Vi ser videre at andelen skoleledere som oppgir at de *ikke* har behov for mer kompetanse til å håndtere både fravær og nærvær er høyest ved de minste skolene (henholdsvis 28 prosent og 32 prosent). Andelen som svarer dette er like liten ved de mellomstore skolene når det gjelder å håndtere fravær (28 prosent), men det er her flere som ser behov for kompetanse når det gjelder nærversarbeid enn ved

de minste skolene (16 prosent). For det andre er andelen som oppgir at de har behov for økt kompetanse hos lærere i tillegg til andre ressurspersoner for å håndtere *fravær* størst ved de største skolene (50 prosent), men forskjellen mellom de største og de minste skolene er enda større når det gjelder behov for kompetanse for å jobbe med *nærvær* (17 prosentpoeng, sammenliknet med 9 prosentpoeng for håndtering av fravær).

Undersøkelsens begrensninger

Denne undersøkelsen hadde som formål å undersøke *skolelederes og skoleeieres* forståelse og inntrykk av fravær i skolen. Vi har tilnærmet oss dette med bruk av flere metoder, både for datainnsamling og analyse, og kan dermed hevde at vi har fått en nyansert forståelse fra denne ene vinkelen. Rapporten er slik sett en begrenset inngang til fenomenet fravær, men hvor vi har understreket at problemforståelsen til nettopp skoleledere og skoleeiere er sentral, all den tid disse er sentrale aktører i utforming av rutiner og tiltak i arbeidet mot fravær og med nærvær og godt skolemiljø. Det er med andre ord gode grunner til å kartlegge skolens og kommunenes arbeid med det de oppfatter som bekymringsfullt fravær, og ikke minst hvordan de vurderer veier framover for å løse problemet og hvilke tiltak som bør prioriteres.

Vi har imidlertid *ikke* data fra elevers, læreres og foreldres synsvinkel siden disse ikke var omfattet av undersøkelsen. Vi vil på bakgrunn av denne undersøkelsen anbefale ytterligere undersøkelser hvor også stemmene til elevene og foreldrene blir hørt, og muligens også lærerne, miljøarbeidere og eksternt helsepersonell. Dette vil gi et mer triangulert bilde av fraværspromblematikken, og komme nærmere en felles oppfatning aktørene kan bygge videre på. Vi vil dessuten foreslå at en slik undersøkelse kan konsentrere seg om ungdomsskolen, som ser ut til å oppleve de største utfordringene per dags dato.

Referanser

- Amundsen, M.-L., Kielland, A. & Møller, G. (2022). School refusal and school-related differences among students with and without diagnoses. *Nordisk Tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 8. 34-48.
<https://doi.org/10.23865/ntpk.v8.3514>
- Amundsen, M.-L. & Møller, G. H. (2022). Faglig mestring og prestasjonsangst hos elever med ufrivillig skolefravær. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 25(4). 1-14.
<https://doi.org/10.18261/tfv.25.4.6>
- Amundsen, M. & Grøgaard, J. (kommende, 2023). Hvilke faktorer kan ha betydning for at elever som strever med skolevegring kommer tilbake til skolen? *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 9, 76–87
- Anthun, R. A. (2002). *School psychology service quality: Consumer appraisal, quality dimensions, and collaborative improvement potential* (Doktorgradsavhandling). Bergen: Psykologisk fakultet, Universitetet i Bergen.
- Attwood, G. & Croll, P. (2006). Truancy in secondary school pupils: prevalence, trajectories and pupil perspectives. *Research Papers in Education*, 21(4). 467-484. <https://doi.org/10.1080/02671520600942446>
- Bakken, A. (2022). *Ungdata 2022. Nasjonale resultater*. NOVA-rapport 5/22. Oslo: NOVA, OsloMet.
- Bergene, A. C., Samuelsen, Ø. A., Daus, S., Lyckander, R. H. & Vika, K. S. (2023). *Spørsmål til Skole-Norge. Analyser og resultater fra Utdanningsdirektoratets spørre-undersøkelse til skoler og skoleiere våren 2022*. NIFU-rapport 2023:10. Oslo: NIFU.
- Bor, W. Dean, A.J., Najman, J. & Hayatbakhsh, R. (2014). Are child and adolescent mental health problems increasing in the 21st century? A systematic review. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 48(7), 606-616.
<https://doi.org/10.1177/00048674145338>
- Bliksvær, T., Hannås, B., Hustad, B. & Strømsvik, C. (2015). *Prosjekt 'tidlig innsats i oppvekst' i Asker kommune. En følgeevaluering*, NF-rapport 8. Bodø: Nordlandsforskning.
- Brochmann, G. & Madsen, O.M. (2022). *Skolevegringsmysteriet*. Cappelen Damm.
- Caspersen, J. Hermstad, I.H., Hybertsen, I.D., Lynnebakke, B., Vika, K.S., Smedsrud, J., Wendelborg, C. & Federici, R.A. (2021). *Koronapandemien i grunnskolen -*

- håndtering og konsekvenser*. NTNU Samfunnsforskning og NIFU. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Enstad, F. & Bakken, A. (2022). *Ungdata junior 2022. Nasjonale resultater*. NOVA-rapport 6/22. Oslo: NOVA, OsloMet
- Havik, T. & Ingul, J. M. (2021). How to Understand School Refusal. *Frontiers in Education*, 6(715177). <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.715177>
- Havik, T. & Ingul, J. M. (2022). Remote Education/Homeschooling During the COVID-19 Pandemic, School Attendance Problems, and School-Return – Teachers’ Experiences and Reflections. *Frontiers in Education*, 7. <https://doi.org/10.3389/feduc.2022.895983>
- Havik, T., Bru, E. & Ertesvåg, S. K. (2014). Parental perspectives of the role of school factors in school refusal. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 19(2). 131-153 <https://doi.org/10.1080/13632752.2013.816199>
- Heyne, D., Gren-Landell, M., Melvin, G. & Gentle-Genitty, C. (2019). Differentiation Between School Attendance Problems: Why and How? *Cognitive and Behavioral Practice*, 26(1). 8-34. <https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2018.03.006>
- Hustad, B.-C., Lødding, B., Fylling, I. & Ulriksen, R. (2016). *Systemorientering gjennom kompetanseutvikling? Første delrapport fra evalueringen av strategi for etter-og videreutdanning i pp-tjenesten*. Rapport 2016:24. Oslo: NIFU.
- Kearney, C. A. (2003). Bridging the Gap Among Professionals Who Address Youths With School Absenteeism: Overview and Suggestions for Consensus. *Professional Psychology: Research and Practice*, 34(1). 57-65. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.34.1.57>
- Kearney, C. A. (2008a). School absenteeism and school refusal behavior in youth: A contemporary review. *Clinical Psychology Review*, 28(2008). 451-471.
- Kearney, C. A. (2008b). An Interdisciplinary Model of School Absenteeism in Youth to Inform Professional Practice and Public Policy. *Educational Psychology Review*, 20. 257–282. <https://doi.org/10.1007/s10648-008-9078-3>
- Kearney, C. A. (2019). Reconciling Contemporary Approaches to School Attendance and School Absenteeism: Toward Promotion and Nimble Response, Global Policy Review and Implementation, and Future Adaptability (Part 1). *Frontiers in Psychology*, 10(2222). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02222>
- Kearney, C. A., Benoit, L., González, C. & Keppens, G. (2022). School attendance and school absenteeism: A primer for the past, present, and theory of change for the future. *Frontiers in Education*, 7(1044608). <https://doi.org/10.3389/feduc.2022.1044608>
- Kjæøy, I. & Lysvik, R. R. (2023). *Kunnskapsstatus om bekymringsfullt fravær i skolen*. Fafo-rapport 2023:13. Oslo: Fafo.

- Kolnes, J., Øverland, K. & Midthassel, U. V. (2020). A system-based approach to expert assessment work-exploring experiences among professionals in the Norwegian educational psychological service and schools. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 1-19.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1080/00313831.2020.1754904>
- Kvale, S. (2007). *Doing Interviews*. SAGE Publications.
- Ludwig-Walz, H., Dannheim, I., Pfadenhauer, L.M., Fegert, J.M. & Bujard, M. (2022). Increase of depression among children and adolescents after the onset of the COVID-19 pandemic in Europe: a systematic review and meta-analysis. *Child Adolesc Psychiatry Ment Health*, 16 (109).
<https://doi.org/10.1186/s13034-022-00546-y>
- Meld. St. 6. (2019-2020). *Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap I barnehage, skole og sfo*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Mellin, E. A., Ball, A., Iachini, A., Togno, N. & Rodriguez, A. M. (2017). Teachers' experiences collaborating in expanded school mental health: Implications for practice, policy and research. *Advances in School Mental Health Promotion*, 10(1), 85-98.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1080/1754730X.2016.1246194>
- Minde, G. T. & Mæhle, S. (2011). Skolevegring eller skoleutstøting - eller begge deler? *Spesialpedagogikk (trykt utg.)*, 76(9). 11-18.
- Mælan, E. N. (2018). *Læreres praksis og elevers psykiske helse. En eksplorerende studie i ungdomsskolen* (Doktorgradsavhandling). Fakultet for lærerutdanning og pedagogikk, Høgskolen i Innlandet.
- NOU 2009: 18. *Rett til læring*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Nyumba, T.O., Wilson, K., Derrick, C.J. & Mukherjee, N. (2018). The use of focus group discussion methodology: Insights from two decades of application in conservation. *Methods in Ecology and Evolution*, 9 (1) 20-32.
<https://doi.org/10.1111/2041-210X.12860>
- Nøkleby H., Borge T.C., Lidal, I.B., Johansen T.B. & Langøien, L.J. (2023). *Konsekvenser av covid-19-pandemien for barn og unges liv og psykiske helse: Andre oppdatering av en hurtigoversikt*. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Tveit, A., Kovač, V. & Cameron, D. (2012). 'ja takk, begge deler' ppts individ-og systemrettede arbeid i barnehagen. *Spesialpedagogikk*, 4. 42-56.
- Utdanningsdirektoratet (2014). *Systemrettet arbeid etter opplæringsloven kapittel 9a*. Rundskriv 4/14. Oslo: Utdanningsdirektoratet.
- Villa, M. (2005). *Bygda som bystad*. Rapport 1/05 (PhD avhandling). Trondheim: Norsk senter for bygdeforskning.

Tabelloversikt

Tabell 2.1 Bruttoutvalg og status etter respondentgruppe, antall	27
Tabell 2.2 Bakgrunnsvariabler for respondentgruppene	29
Tabell 3.1 <i>'Hvordan vil du karakterisere omfanget av følgende i din fylkeskommune?'</i> , skoleeier fylkeskommune, antall.....	36
Tabell 3.2 Korrelasjoner mellom fraværformer, skoleleder grunnskole og videregående	37
Tabell 3.3 <i>'I hvilken grad vil du karakterisere omfanget av følgende som en utfordring i din fylkeskommune?'</i> , skoleeier fylkeskommune, antall	42
Tabell 3.4 <i>'I hvilken grad vil du karakterisere følgende som en utfordring ved din skole/kommune? - Omfanget av udokumentert fravær'</i> , skoleeier kommune etter kommunestørrelse.....	45
Tabell 3.5 <i>'I hvilken grad vil du karakterisere omfanget av følgende som en utfordring i din fylkeskommune?'</i> , skoleeier fylkeskommune, antall	48
Tabell 3.6 <i>'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende'</i> , skoleeier fylkeskommune, antall	56
Tabell 4.1 <i>'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende'</i> , skoleeier fylkeskommune, antall	64
Tabell 4.2 <i>'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende'</i> , skoleeier fylkeskommune, antall	88
Tabell 5.1 Rutiner/planer i fylkeskommunen, skoleeier fylkeskommune. Antall.....	103

Figuroversikt

Figur 1.1 Søk i Atekst Retriever på «bekymringsfullt fravær» og «skolevegring» 2018-d.d.	11
Figur 2.1 Den geografiske beliggenheten til inviterte grunnskoler, videregående skoler og kommuner.	27
Figur 3.1 'Hvordan vil du karakterisere omfanget av følgende ved din skole/i din kommune?', skoleledere og skoleeier kommune, prosent	36
Figur 3.2 'Hvordan vil du karakterisere omfanget av følgende ved din skole?', skoleleder grunnskole etter skoletype, prosentandelen som har svart mange/svært mange	38
Figur 3.3 'Hvordan vil du karakterisere omfanget av følgende ved din skole?', skoleleder grunnskole etter grunnskolestørrelse, andelen som har svart mange/svært mange	39
Figur 3.4 'I hvilken grad vil du karakterisere omfanget av følgende som en utfordring ved din skole/kommune?', skoleledere og skoleeiere kommune, prosent	41
Figur 3.5 'I hvilken grad vil du karakterisere følgende som en utfordring ved din skole/kommune? - Omfanget av udokumentert fravær', skoleleder grunnskole etter skoletype og grunnskolestørrelse, prosent	44
Figur 3.6 'I hvilken grad vil du karakterisere følgende som en utfordring ved din skole/kommune?', skoleledere og skoleeier kommune, prosent.....	46
Figur 3.7 'I hvilken grad vil du karakterisere følgende som en utfordring ved din skole/kommune? - Omfanget av fravær som skyldes symptomer psykisk uhelse', skoleleder grunnskole etter skoletype og grunnskolestørrelse, prosent	49
Figur 3.8 'I hvilken grad er du bekymret for fraværssituasjonen på din skole/kommune', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune etter kommunestørrelse, prosent.....	51
Figur 3.9 Regresjonsanalyse av sammenhengene mellom bekymring for fraværssituasjonen og omfanget av ulike typer fravær, skoleleder grunnskole (N=350)	52

Figur 3.10 Regresjonsanalyse av sammenhengene mellom bekymring for fraværssituasjonen og omfanget av ulike typer fravær, skoleleder videregående (N=89).....	53
Figur 3.11 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune, prosent.....	55
Figur 3.12 'Har dere elever med bekymringsfullt fravær nå?', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune, prosent.....	58
Figur 3.13 'Når elever defineres som å ha bekymringsfullt fravær, hva er dere bekymret for?', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune, prosent.....	60
Figur 3.14 'Når elever defineres som å ha bekymringsfullt fravær, hva er dere bekymret for?', skoleeier fylkeskommune, antall.....	61
Figur 4.1 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune, prosent.....	63
Figur 4.2 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', grunnskoleledere etter grunnskolestørrelse, gjennomsnitt og konfidensintervaller tilsvarende signifikante forskjeller på 5-prosentnivået.....	65
Figur 4.3 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', skoleeier kommune etter sentralitet, prosent og konfidensintervaller tilsvarende signifikante forskjeller på 5-prosentnivået.....	66
Figur 4.4 'Har skolen/skoleeier opplevd en endring i antall elever med bekymringsfullt fravær nå, sammenliknet med før pandemien?', skoleledere og skoleeier kommune (våren 2023), prosent.....	69
Figur 4.5 'Har skolen/skoleeier opplevd en endring i antall elever med bekymringsfullt fravær nå, sammenliknet med før pandemien?', skoleledere og skoleeier kommune (høsten 2022), prosent.....	70
Figur 4.6 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune, prosent.....	87
Figur 4.7 'På en skala fra 1 (Helt uenig) til 6 (Helt enig), hvordan stiller du deg til følgende', skoleleder grunnskole etter grunnskolestørrelse, gjennomsnitt.....	90
Figur 4.8 Regresjonsanalyse av sammenhengene mellom antall fraværsdager og endringer i fraværssituasjonen, skoleleder grunnskole (N=294).....	91
Figur 4.9 Regresjonsanalyse av sammenhengene mellom antall fraværstimer og endringer i fraværssituasjonen, skoleleder grunnskole (N=287).....	91

Figur 4.10 Regresjonsanalyse av sammenhengene mellom antall fraværsdager og endringer i fraværssituasjonen, skoleleder videregående (N=294).....	92
Figur 4.11 Regresjonsanalyse av sammenhengene mellom antall fraværstimer og endringer i fraværssituasjonen, skoleleder videregående (N=287).....	93
Figur 5.1 'Har dere definerte kriterier for når skolen skal sette inn tiltak ved fravær?', skoleledere og skoleeier kommune, prosent	96
Figur 5.2 'Har dere definerte kriterier for når skolen skal sette inn tiltak ved fravær?', skoleledere etter skoletype, skolestørrelse og sentralitet, prosent.....	96
Figur 5.3 'Er disse kriteriene felles for alle skolene i kommunen/fylkeskommunen?', skoleledere etter skoletype og skoleeier kommune samt skoleledere etter landsdel og skoletype, prosent.....	97
Figur 5.4 Kriterier som inngår for tiltak ved fravær, skoleledere og skoleeier kommune. Flere svar mulig, prosent	98
Figur 5.5 Kriterier som inngår for tiltak ved fravær, skoleledere etter skoletype. Flere svar mulig, prosent.....	99
Figur 5.6 Rutiner og planer for å forebygge bekymringsfullt fravær, skoleleder og skoleeier kommune, prosent. Flere svar mulig, prosent.....	100
Figur 5.7 Rutiner/planer for å forebygge bekymringsfullt fravær, grunnskoleledere etter skoletype, prosent. Flere svar mulig, prosent.....	104
Figur 5.8 Rutiner/planer for å forebygge bekymringsfullt fravær, skoleledere etter skolestørrelse, prosent. Flere svar mulig, prosent.....	104
Figur 5.9 'Har kommunen et felles system for fraværsregistrering?', grunnskoleledere etter skolestørrelse og skoleeier kommune, prosent.....	105
Figur 5.10 'Inneholder systemet for å registrere fravær mulighet for å registrere årsaken til fravær?', grunnskoleledere og skoleeier kommune, samt grunnskoleledere etter kommunens sentralitet, prosent.....	106
Figur 5.11 Behov for nasjonale verktøy og systemer, skoleledere og skoleeier kommune, prosent	107
Figur 5.12 'I hvilken grad er det behov for et nasjonalt kartleggingsverktøy for å avdekke årsaker til fravær?', skoleledere etter skoletype, prosent.....	108
Figur 6.1 'Har skolen et system eller rutiner for å koble på andre ressurspersoner/yrkesgrupper enn kontaktlærer når en elev har fravær?', skoleledere. Prosent.....	124
Figur 6.2 Andel som har system for å koble på andre ressurspersoner ved skolen, skoleledere etter skolestørrelse. Prosent.....	125
Figur 6.3 Ressurspersoner ved skolen som kobles på, prosent, skoleledere. Prosent	125

Figur 6.4 Ressurspersoner ved skolen som kobles på, prosent, grunnskoleledere etter skoletype, prosent	126
Figur 6.5 Ressurspersoner ved skolen som kobles på, skoleledere etter skolestørrelse, prosent.....	127
Figur 6.6 Andre ressurspersoner i skolen som kobles på. Fra fritekstfelt.....	128
Figur 6.7 Ressurspersoner utenfor skolen som kobles på, skoleledere, prosent	130
Figur 6.8 Andre ressurspersoner utenfor skolen som kobles på. Fra fritekstfelt.	131
Figur 6.9 Ressurspersoner utenfor skolen som kobles på, skoleledere etter skoletype, prosent.....	133
Figur 6.10 <i>'Har skoleeier etablert et team som kan hjelpe skolene i saker med bekymringsfullt fravær?'</i> , skoleledere og skoleeier kommune. Prosent.	134
Figur 6.11 <i>'Har skolen behov for økt kompetanse for å håndtere fravær?'</i> Skoleledere og skoleeier kommune, kun ett kryss mulig, prosent.....	135
Figur 6.12 <i>'Har skolen behov for økt kompetanse for å jobbe med nærvær?'</i> Skoleledere og skoleeier kommune, prosent.....	139
Figur 6.13 Behov for økt kompetanse for å håndtere fravær eller jobbe med nærvær, skoleledere etter skolestørrelse, prosent.....	140

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no